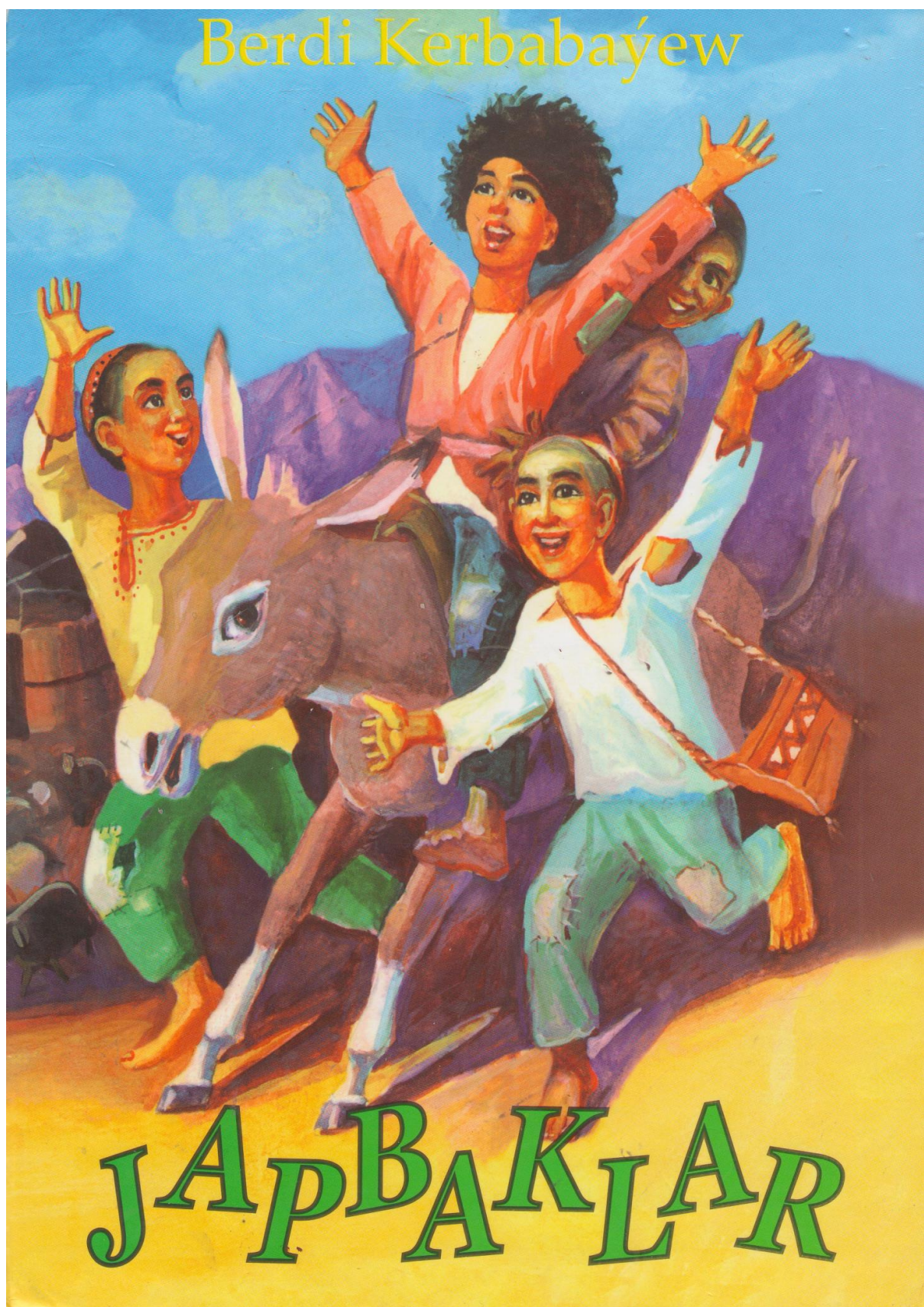

Berdi Kerbabayew

LINE Id: @kitaphana

<https://line.me/R/ti/p/%40kitaphana>

Kerbabaýew Berdi.

K 42 Japbaklar. Powest we hekaýalar. - A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.

Türkmenistanyň meşhur ýazyjysy Berdi Kerbabaýew türkmen edebiýatyny ösdürmekde we dünýä tanatmakda ägirt işleri bitiren belli şahsyýetdir.

01 «Aýgytly ädim», «Nebitdag», «Suw damjasy - altyn dänesi» ýaly ajaýyp eserleri bilen birlikde, türkmen çagalarynyň söýgüsine we hormatyna mynasyp bolan ençeme eserleriň hem eýesidir.

Ýazyjynyň «Japbaklar» atly bu kitabyna bireýýäm türkmen okyjylarynyň söýgüsini gazanan «Japbaklar» powesti, «Myraly» hekaýatlar toplumu, «Jonnuk batyr» ertekisi girizildi.

Kitapdaky eserler gyzykly we dartgynly wakalardan, durmus hakykatlaryndan, okyjynyň ýadyndan çykmajak keşplerden püre-pür doly. Kitaby okan her bir okyjy yussat ýazyjynyň bu eserleriniň edebiýat dünýäsindäki altyn hazynalaryň biridigine göz ýetirer.

TDKP JV s 120, 2010 ý.

KBK 84 Tür 7

©Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2007.

©Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.

TÜRKMEN EDEBİYATYNYŇ KERWENBAŞYSY

Prezidentimiz Hormatly Gurbanguly Berdimuhamedowyň körpe nesliň sagdyn, şadyýan ösmegi, onuň ylma, edebiyata bolan höwesiniň artmagy baradaky günübirin tagallasy hemmeleriniň göwünlerini galkyndyrdy.

Eziz okyjy!

Şu elniňizdäki kitabyň dünýä inmegi hem gös-göni Hormatly Prezidentimiziň janköýer aladasy bilen çagalara niýetlenip neşir edilýän çeper kitaplaryň biri bolmaly.

XX asyr türkmen edebiyatynyň halypa ýazyjysy Berdi Kerbabaýew dürli ýyllarda çagalara niýetläp, ençeme kämil eserleri döretdi. Onuň «Japbaklar», «Jonruk- batyr » yalý gyzykly powestleri, ertekileri, «Kimbilmeşek» ady bilen neşir edilen tapmaçamatallary türkmeniň ýaş nesliniň ençemesini terbiýeläp gelýär. Gadym zamanlarda durmuşyň agyr günlerinde kynçylyga döz gelen dört doganyň ugurtapyjylygy, şadyýan hereketleri her döwrüň okyjysynda-da ruhubelentlik duýgusyny oýarýar.

Ussat, halypa ýazyjynyň dürli temada döreden matallarynyň körpeleriniň pähimpaýhasyny durlaýan gymmaty diýseň uludyr.

Şu ýerde birje mysaly alyp görelin:

Dislilere disleder ol,

Uçden birne işleder ol.

Iki setirde Berdi, aganyň nähili ussatlyk bilen goşgudaky çigidiň keşbini çekişi göz önüne gelýär. Şonuň üçinem bu kim bilmeşegi birje sapar gaýtalap okanynda, ömür-haýadynda galýar. Bu ussat ýazyjynyň her bir matalynyň çaganyň duýgy-düşünjesine ýakynlygy-kybapdaşlygy, diýseň obrazlylygy üçindir.

Türkmen medeniýeti, edebiyaty barada söz açylanda, ilki bilen Berdi Kerbabaýewiň keşbi göz önünde janlanýar. Göz önüne gelmezçe-de däl. 01 sözüň doly manysynda türkmen edebiyatynyň aksakgaly ýa-da kerwenbaşysy. Ylymly-bilimli adamlaryň her biri Berdi aga bilen gürleşende, ondan özüne ýakynlygy, haýran galdyryjy danalygy, ýakymlylygy duýýardy, söhbetdeş bolanyňa diýseň begenerdi. Elbetde, ýaş taýdan deň bolmazlyk arada ýygralyk, çekinjeňlik döredýärdi. Munuň sebäbi Berdi aga bilen biraz gatnaşan adamlar olaryň önünde diňe belli ýazyjam däl, eýsem türkmen medeniýetiniň taryhynyň duranlygyna göz ýetirýärdiler.

Onuň döredijiligini öwreniji alym dostumyz Hanguly Taňryberdiýew aýtmyşlaýyn: «Ellinji ýyllaryň aýaklaryndan başlap, meşhur dünýä romançylarynyň arasynda ady tutulyp, Berdi Kerbabaýew türkmen edebiyatynyň şöhratyny gaty belende göterdi».

Altmyşynjy ýyllaryň ahyrraklarynda bolsa gerek, türkmen ýazyjylarynyň aksakgallary ýygnanyp, indiki gurultaýda başlyklyga kimiň saýlanmalydygy barada özara pikir alyşýardylar. Berdi Kerbabaýew welin, bularyň arasynda ýokdy. 01 bu zatlardan bihabar, Arçabilde (Pöwrizede) täze romanyny ýazyp ýördi. Ýazyjylaryň sanawyny elek elän ýaly, etdiler. Berdi agadan başga bir ýazyjam henize-bu güne çenli ikinji saýlaw saýlanmandy. Her kimiň ady tutulsa-da, zol Berdi aga dolanyp gelinýärdi. Ahyry biri ýerinden galyp, pikirini mälim etdi. Onuň şol sapar orta atan teklibi hemmelere täsir edäýdi öýdýän. 01 şeýle diýdi: «Magtymguly direlip geläýse, biz ony höwes bilen özüme başlyk saýlardyk. 01 diýenimiziň-ä bolmajagy belli. Onda diri

gezip ýörenleriň arasyndanam, gojaragam bolsa, Berdi agamyzy mynasyp hasaplaýarys».

Elbetde, şondan otuz-otuz baş ýyl ozal Berdi Kerbabaýew edebiýatda ýaňy ilkinji üstünlik gazanypdy. 01 köp ýazyjylar ýaly, şahyr hökmünde başlap, 1927-nji ýylda «Gyzlar dünýäsi» atly şowly poemasyny döredipdi.

Berdi aga otuzynjy ýyllarda kyssa eserlerini ýazdy. Onuň ilkinjileriň hatarynda rus edebiýatyna ýüzlenmegi, olaryň bir toparyny terjime etmegi Berdi Kerbabaýewiň ussatlygyna ussatlyk goşdy. B. Kerbabaýew üçin kyssa ýazmagyň inçe şyrlaryny öwrenmekde mekdep boldy.

Berdi Kerbabaýew ädimme-ädim ösüp, «Aýgytly ädim» romanyny ýazmaga girişýär. Berdi aga milli türkmen teatrlarynyňam ilkinji awtorlarynyň biri hökmünde gatnaşyk saklap, «Magtymguly», «Gurban Durdy» ýaly başga-da birnäçe pýesalary döretdi.

Şeýlelikde, Berdi Kerbabaýew okyjylary üç kitapdan ybarat «Aýgytly ädim», «Nebitdag», «Gaýgysyz Atabaý», «Suw damjasy-altyn dänesi» ýaly romanlary, ençeme powestdir hekaýany, poemadyr ertekini hödürlep, ýaşlara eser döretmegiň, çeper diliň jadyly gudratyny görkezmegiň, gahrymanlaryň daş keşbini ýatda galyjy çekmegiň, içki dünýäsini ynandyryjy bermegiň tärlerini öwretti. Netijede, ol ilki türkmen halkynyň, soňam dünýä halklarynyň söýgüsini gazandy. Türmede ýatan mahaly hindi ýazyjysy Ýaşpal «Aýgytly ädimi» inlisçeden terjime etmegini şeýle düşündirýär: «Men şu romanda öz halkymyň täleýini görenim üçin, hut şeýle eseriň meniň Hindistanyma gerek bolanlygy üçin terjime etdim».

Türkmenistanyň halk ýazyjysy Berdi Kerbabaýew SSSR-iň Döwlet baýragyna iki gezek, Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Döwlet baýragyna-da iki sapar mynasyp boldy.

Ýaşuly ýazyja okyjynyň sylagy diýseň uludy. Maý baýramy günüdi. Biz Türkmenistanyň halk ýazyjysy Beki Seýtäkow bilen barýardy. Birdenkä bizden sähel öňräkden Berdi aganyňam barýanyna gözümüz düşdi. Onuň ýüz keşbine gözi kaklyşan adam, edil öňden tanyş ýaly, Berdi aga salam berip geçýärdi. Ýaşraklar çekinip, diňe ýaşulynyň deňesinden geçenden soň, «Berdi agany öňem bir sapar görüpdim. Şonda-da suratyndan tanapdym. Tüýs türkmeniň guwanjy» diýişip gürrüň edip, gaňrylyp-gaňrylyp seredişip gitdiler.

- Il dogry aýdýar. Menem galan ömrüme edebiýata hyzmat edip, şu gojanyň abraýynyň üçden birine ýetip bilsem, armanym ýok - diýip, şonda Beki Seýtäkow pikirini daşyna çykarypdy.

1969-njy ýylda ýubileý agşamynda Berdi Myradowiçe Zähmet Gahrymanynyň «Altyn Ýyldyzy» gowşurylanda, çykyş edenleriň biri şeýleräk pikir aýtdy:

- Eger, häzirki zaman türkmen edebiýatyny daglar bilen deňesek, onda Ata Gowşudow, Nurmyrat Saryhanow, Beki Seýtäkow, Hydyr Derýaýew, Rehmet Seýidow, Guseýin Muhtarow ýaly gaýalarynyň bardygyny aýtman bolmaz. Köp ýyllar ýaşan, dana aksakgal hem başy aksaç dag - Berdi Kerbabaýew şolaryň ählisiniň üstünden seredip dur.

Örän dogry aýdylan söz. Berdi Myradowiç hemişe pagtaçylaryň ýa gazçylaryň arasyndady. Nebitçileriň hem kanalçylaryň arasynda ýaşap, iki romanam, publisistik

oçerklerem ýazdy. Berdi aga aram-aram bazar günü Aşgabadıň jygyllygyna aýlanar ýörendi. Iller aluw-satuw etseler, ýaşuly ýazyjy söz bazarynyň hyrdarydy.

Berdi agadan gaty-gaýrym söz eşidip görmedim, ýöne onuň käbir aýdanlary welin, özüme ömürlük sapak boldy.

Pöwrizede dynç alýanlar bilen duşuşmalydyk. Göni sagat altyda adamlar jemlenmelidi. Men ýoldaşym bilen bary-ýogy iki-üç minut gijigip geläýmenmi. Berdi Myradowiç eýýäm gelipdir, golaýyna gelenimizde, ol sagadyna seretdi-de, «Siziň sagatlaryňyz yza galýar-ow» diýdi. Yüzüm gyzaryp gitdi.

Bir sapar komandirowkadan gelende, öz işgärleriniň birine iş otagyndan başga ýerde sataşýýar. Ol gyzaryp-çekinip, sebäbini düşündirjek bolýar:

- Berdi aga, men ýarawsyzrak bolamsoň, işe gelip bilmedim.

Berdi aga ardynjyrap şeýle diýdi:

- Zyýany ýok, sag-aman gezip ýören bolsaň, şol bes.

Berdi agany ýaşlaryň döredijiligi, ösüp barýan geljek nesliň ykbaly gaty gyzyklandyrýardy. Şundan tegelek ýarym asyr ozal (1958) Berdi Myradowiçiň «Zehin, ýürek, ukyp hem zähmet zerur» diýen makalasy çykypdy. Makalada ýaşlykda özüniň döredijilige nähili girişeni, ýazyjy üçin zähmet çekmegiň zerurlygy... ýaly meseleleri gozgaýar. Ýazyjynyň şeýle setirleri welin, edil daşa ýazylan ýaly beýnime ornaşdy. «Görelde alarlyk ýaşlar biziň özümüzde-de ýok däl. Meselem, Kerim Gurbannepesow, Mämmed Seýidow, Naryman Jumaýew, Kaýum Taňrygulyýew. Bular günlerini boş geçirmän, ýadawsyz işleýärler. Netijede, öz eserlerini durdugyça gowulan- dyrýarlar».

Şeýle atly ýazyjynyň özüniň adymy tutandygy meni - ýaş ýazyjyny gaty tolgundyrdy. Ýaňy çagalar üçin üç ýukajyk goşgular ýygyndym neşir edilipdi. Berdi aganyň «Bular günlerini boş geçirmän, ýadawsyz işleýärler» diýen sözleri meniň üçin geljekde ýörelge boldy. Ýogsam, şondan öň boş geçýän günler az bolmazdy. Şondan soň, heý bolmanda, bir oýnam goşgy ýazmadyk günüm Berdi aga duşup käýýäýjek ýaly bolup durdy.

Şol makala 1959-njy ýylda Kerbabaýewiň 3-nji tomunda çap bolansoň, hut şol toma Berdi aganyň «Kaýum, bagtly bol!» diýen awtografy hem düşdi. Şol makala ýerleşen kitapdaky awtografyň ýaňyrak Ýazyjylar soýuzyna agzalyga geçip döredijilik ýoluny agtaryp ýören ýaş awtor üçin nähili göwün göteriji bolandygyny ýatlamak gaty ýakymly. Onuň eserlerini okap, daşgulakdan özi hakda-da eşidip, Berdi aga guwanç duýgusy bilen garap, synlap ýörendim. Şol makalanyň çykmagy, Berdi Myradowiç bilen aramyzy has-da ýakynlaşdyrdy. Aslyýetinde, Berdi aga özümi gatybir tanaýanam däldir öýderdim. Edebiýatdaky ösüşleriň ulusynyňam, kiçisiniňem onuň gözünden sypmaýandygyna şonda göz ýetirdim.

Hut şol ýyl moskwaly çagalar şahyry Ýakow Akim Aşgabada geldi. Ol ýaňy meniň birnäçe goşgymy rus diline terjime edipdi. Indi ýygyndymy terjime etmäge ol Aşgabada gelipdi. Şonda (1958) Berdi Myradowiçiň «Zehin, ýürek, ukyp hem zähmet zerur» diýen makalasy çykypdy. Makalada ýaşlykda özüniň döredijilige nähili girişeni, ýazyjy üçin zähmet çekmegiň zerurlygy... ýaly meseleleri gozgaýar. Ýazyjynyň şeýle setirleri welin, edil daşa ýazylan ýaly beýnime ornaşdy. «Görelde alarlyk ýaşlar biziň özümüzde-de ýok däl. Meselem, Kerim Gurbannepesow, Mämmed Seýidow, Naryman Jumaýew, Kaýum Taňrygulyýew. Bular günlerini boş geçirmän, ýadawsyz işleýärler. Netijede, öz eserlerini durdugyça gowulan- dyrýarlar».

Şeýle atly ýazyjynyň özüniň adymy tutandygy meni - ýaş ýazyjyny gaty tolgundyrdy. Ýaňy çagalar üçin üç ýukajyk goşgular ýygyndym neşir edilipdi. Berdi aganyň «Bular günlerini boş geçirmän, ýadawsyz işleýärler» diýen sözleri meniň üçin geljekde ýörelge boldy. Ýogsam, şondan öň boş geçýän günler az bolmazdy. Şondan soň, heý bolmanda, bir oýnam goşgy ýazmadyk günüm Berdi aga duşup käýýäýjek ýaly bolup durdy.

Şol makala 1959-njy ýylda Kerbabaýewiň 3-nji tomunda çap bolansoň, hut şol toma Berdi aganyň «Kaýum, bagtly bol!» diýen awtografy hem düşdi. Şol makala ýerleşen kitapdaky awtografyň ýaňyrak Ýazyjylar soýuzyna agzalyga geçip döredijilik ýoluny agtaryp ýören ýaş awtor üçin nähili göwün göteriji bolandygyny ýatlamak gaty ýakymly. Onuň eserlerini okap, daşgulakdan özi hakda-da eşidip, Berdi aga guwanç duýgusy bilen garap, synlap ýörerdim. Şol makalanyň çykmagy, Berdi Myradowiç bilen aramyzy has-da ýakynlaşdyrdy. Aslyýetinde, Berdi aga özümi gatybir tanaýanam dälde öýderdim. Edebiýatdaky ösüşleriň ulusynyňam, kiçisiniňem onuň gözünden sypmaýandygyna şonda göz ýetirdim.

Hut şol ýyl moskwaly çagalar şahyry Ýakow Akim Aşgabada geldi. 01 ýaňy meniň birnäçe goşgymy rus diline terjime edipdi. Indi ýygyndymy terjime etmäge ol Aşgabada gelipdi. Şonda ilki şatlygymy Berdi aga bilen paýlaşmak üçin, ony gözläp başladym. Pöwrizededigini eşidip, Akim bilen onuň ýanyna ugradyk. Şol ýerden suratçyny tapyp, Berdi aganyň daçasyna geldik. Üç bolubam surata düşdük. Uly ýazyjy bilen edil öz deň-duşuň ýaly gürrüňleşmek, bagda surata düşmek, oturyp çay başynda söhbet gurmak barha ysnyşdyrdy. Ýaşuly maňa şeýle diýdi: «Sen Akimi çöl, köl bilenem, oba bilenem mazaly tanyşdyr. Näçe köp gezse, şonça-da belet bolar. Ýogsam, ýylgyn bilen ýandagy, söwüt bilen tudy tapawutlandyryp bilmän ýören terjimeçi-ýazyjylaram bilýän. Köp gezip, köp öwrenmegiň ýazyja-da, terjimeçä-de nepi köpdür. Nirä diýseňiz, ikiňizem Soýuzdan komandirovka alyň-da aýlanyň, görüň».

Altmyşynjy ýyllaryň ortalaryna bahar aýlary Daşkentde türkmen edebiýatynyň hem sungatynyň günlerini geçirmäge gidipdik. Berdi aganyň jaýynda Ödenýáz Nobatow söhbet gurup, aýdym-saz edip otyrdy. Berdi aganyňam açylyşyp, keýpiniň kök wagty, gürrüň arasynda, Ödenýáz köpden bäri göwnünde besläp ýören soragyny orta atdy:

- Berdi aga, makul bilseňiz, size ýekeje soragym bar!

Berdi Myradowiç gürlämän ýylgyrdy-da, baş atdy.

- Ynha, il içinde şeýle gürrüň bar. Klassyk edebiýatda Magtymgulydan öňe geçen ýok, häzirki edebiýatda hem siz diýýärler. Ýaşuly, siz muňa nähili garaýarsyňyz?

Berdi aganyň ilki gaşy çytyldy, soňra zordan ýylgyran ýaly edip, kiçijik murtuna süýem barmagyny ýetirdi-de, kesgitli gürlledi:

- Dogry däl, men muny unamaýaryn. Maňa öte baha berýärler. Magtymgulynyň her şygrynda bir Kerbabaýew otyr ahyryn.

Berdi aga bilen başga respublikalara birnäçe sapar gitmek maňa miýesser etdi. Şonda meni onuň başga tarapy, fiziki sagdynlygy geň galdyrypdy. Altmyşynjy ýylda Gyrgyzystanda bolanymyzda, Yssykkölüň daşyndan aýlandyk. Maý aýynda kölüň suwy sowukdy, aramyzda menden ýaşy ýokdy. Ýöne ýaňy otuzdan geçenlerem, köle elini batyryp oňupdylar. Biziň iki ýaşymyzdanam köp ýaşan Berdi aga welin, ikerjiňlenmän, suwa girip gitdi.

Her gün üç yüz-üç yüz elli kilometr çemesi yol sökýärdik. Ýolda bolsa kabul edişliklerde-de, duşuşyklarda-da gürlemelidi. Biz ýadadyk diýşip, özümizi diwana ýa ýenebir ýumşagrak ýere oklaýardy, ýaşuly welin, üstümüzden gülýärdi. Berdi aga kakamyz ýaly adam, esasy ýükem onuň gerdenine düşýär, ýadaýanam biz bolýas diýşip, kem-kem ýüzümiziň gyzyp başlany ýadyma düşýär.

Berdi Kerbabaýew oturyşlykda-da, prezidiumyň stolunyň başynda-da gaty gelşerdi. Özüni gaty ýaraşykly, üns çekiji, esewan, dykgatly alyp barardy. Gyzyly narydagyny ugruny tapyp keserdi-de, edil kemer ýaly uzyn edip uzadaýardy. Az geplärdi-de, gaty dana aýdardy.

Ýigriminji ýyllarda ýazyjylyk hem žurnalistlik edip ýören Berdi Myradowiç hakynda il arasynda şeýle gürrüňler ýaýran ekeni: «Eger hakykaty isleýän bolsaň, Baba diýen ýazyjynyň ýanyna git. Gulagy ker bolansoň, oňa Kerbaba diýýärmişler. Ol nähak gürrüňleri eşitmeýärmiş, diňe hak sözüň tarapdarymys».

Berdi Kerbabaýewiň döredijiligi iki gapma-garşy dünýäniň sepgidine düşdi. Ol ýaňy otuz ýaşynda oçerk, goşgy ýazdy. Beýleki ýazyjylar ýaly, on başde ýa on altyda eser döretmedi. Onuň döredijiligi gijräk ýola düşdi. Ýöne soň welin gaty basa oturyp işledi. Terjime-de etdi, eserem döretti, ýaşlaram unutmady. Ýetmiş başde Garagum kanaly barada başlan romanyny orta atdy.

Ýetmiş bäş ýaşynyň ýubileý günleri şeýleräk ýazypdy:

«Men şunça ýaşadym. Şol ýadyma düşende, indi besdir, edip bilenimi etdim diýip, käte pikirlenýärin. Yzyndan öz-özüme: Ýok! Ähli etmeli işim gutar ýaly däl. Men indi ýazyjylaryň söweşiji esgeriniň hataryndan galyp bilmerin. Entek güýjüm bar, gorhanada därem ýeterlik. Bar güýjümi tijäp işlejek, sebäbi meniň halkymyň abadan günlerini göresim gelýär».

Dogrudanam, ýaşuly ýazyjynyň işlemek hyjuwy uludy, entek döredijilik babatda garrylygy ýatlasý gelmeýärdi. Berdi aga Ýazyjylar guramasyndan özüniň ýetmiş baş ýaşynyň ýubileý toýuna çagyryş biletini getirip berenlerinde, ol 75-iň üstünden 25 diýip düzedipdi. Çuw-ak dişlerini görkezip ýylgyryp, «Meni beýdip garratjak bolýanyňyzy etmen» diýipdi.

Biziň döredijilik mugallymymyz hem dostumyz özüni gowy duýýar diýip begenişipdik.

Ýazyjynyň segsen ýaşynam uly guwanç, dabara bilen belledik. Ýöne biziň begenjimiz gaty uzaga çekmedi. Dokuzynjy onlukdan ýaňyrak gädir başlanda, Berdi Kerbabaýew - uly ýazyjy, uly akademik, iň uly, iň gowy adam aramyzdan gitdi. Biz muňa birbada ynanmadyk. Ol aramyzda ýaşap ýörene meňzeýär. Sebäbi Berdi Myradowiç diňe meniň däl, başga-da ençeme adamlaryň durmuşynda hemişelik ýadynda galar ýaly ýagşylyk eden eziz adamlaryň biri.

Il içinde ussatlygyň şeýle derejä galmagyny näme bilen düşündirmeli diýen soraglar häli-şindi ýüze çykýar. Bu soraga, sözümi jemläbräk, aşakdaky ýaly jogap bermekçi. Türkmen halkynyň çeken kynçylygyny gerdeninde çekip, şatlygynam görmegi, çuň duýmagy başarmagy, ulus-iliň guwanjyny, gaýgysyny aňyna siňdirip, özüniň ruhy ýaşasýyna öwrüp bilendigi, şonam çeper eserleriň üsti bilen halka hödürlemegiň hötdesinden gelendigi üçin okyjynyň, tomaşaçynyň göwünlerinden turdy. Halkyň talabyny oňat göz önüne getirmegi bilen, sungatyň inçe syrларыny yzygiderli

öwrenendigi arkaly uzak ýyllaryň irginsiz zähmeti, agtaryşy esasynda kämil eserler döretmegine girew boldy diýip, aýdasym gelýär.

Gadyrly çagalar!

Siz türkmeniň garaşsyzlyk alan eýýamynda, Altyn asyr atlandyrylýan zamanynda ýaşayan bagtly nesil. Çeper eser siziň herdaýym inň ýakyn ýoldaşyňyz, maslahat beriji, pähimdar hemraňyz bolmaly. Çeper eserden Watana, ata-enä söýgini, zähmete, tebigata bolan gnwanjy susup alyp bilersiňiz. Ol siziň üçin her zaman durmuş sapagyny öwreder, gowulyga bolan buýsanjy döreder, ruhuňyza ruh gosar. Inň gowy kitabyň çagalykda okalýandygy ýadyňyzda bolsun.

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň körpe nesil baradaky ýadawsyz aladasyna, enşalla, biz çagalar ýazyjylary bolup ýadawsyz işläp, barha kämil eserler döretmek bilen jogap bereris diýen berk, buýsançly ynamymyz bar.

Kaýum Taňrygulyýew,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy,
Magtymguly adyndaky
Döwlet baýragynyň hem-de
G. H. Andersen adyndaky
Halkara çagalar baýragynyň
hormatly diplomynyň eýesi.

JAPBAKLAR

JAPBAKLAR KIM?

Mundan ýüzlerçe ýyl ozal Durun obasynda atadan ýaslykda ýetim galan dört sany doganjyk ýaşaýardy. Olaryň ulusynyň ady Japbak, beýlekisiniň ady Ýapbak, ueünjisiniň ady. Mapbak, iň kiçisiniň ady bolsa Topbakdy. Olaryň dördüsi hem biri-birine bassaş, biri-birine meňzeş, inedördül togalajyk çagalardy. Olary ilkişada görenler haýsy-haýsydygyny biri-birinden seljeribilmeyärdiler, Japbagy görenler Ýapbak, Ýapbagy görenler Mapbak, Mapbagy görenler Topbak, Topbagy görenler Japbak diýip, olaryň atларыny ealsyryýardylar. Gartaň aýallar:

- Wah, sizi näme biri-biriňizden saýgaryp bolýamy?.. Ekizlerem görýädik, sekizlerem görýädik, biri-birine şeýle meňzeş dörän çagalary biz-ä henize çenli görmändik! - diýip haýygyýardylar.

Şonuň üçin kim olardan biriniň adyny tutsa, hemmesi birden:

- Haw! - diýip jogap berýärdiler.

Emma siňe seretseň, olary biri-birinden aýyrýan aýratyn tapawutlar hem ýok däl.

Japbagyň bir gaba gulagy ulurakdy, maňlaýy ýasyrakdy, burny biraz elguşuňka çalym edýärdi, asaky dodagy salpyrakdy. Emma garaja gözleriniň enaýyja bäbenekleri ýeserlik bilen oýnaýardy.

Ýapbagyň ýuka gulaklary çürüräkd, manlaýy tuňňüräkd, burnunyň ujy çowlurakdy. Emma garaja gözleriniň enaýyja bäbenekleri ýeserlik bilen oýnaýardy.

Mapbagyň ýaňaklary ýumrurakdy, gözleri çukurakdy, burny ýemşigräkd, boýny bokurakdy. Emma garaja gözleriniň enaýyja bäbenekleri ýeserlik bilen oýnaýardy.

Topbagyň burnunyň ujy tommaklyrakdy, dodaklary biraz dommalýardy, ýeňsesi çuwdeliräkd, boýny bokurakdy. Emma garaja gözleriniň enaýyja bäbenekleri ýeserlik bilen oýnaýardy.

Olary biri-birinden saýgarmasyny kynaldýan, ylaýta-da, - şol enaýyja bäbenekleridi.

Hatda ejeleriniň çendan: «Topbak jan!» diýip, Mapbagy, «Ýapbak jan!» diýip, Japbagy gujaklaýan wagtlary hem bolýardy.

Şol döwürde durmuş örän agyrdy: goňşy ýurtlardaky patyşalar az sanly türkmenleri öz ýurtlarynda arkaýyn ýaşamaga goýmaýardylar. Has beteri, obanyň baýlary, süýthorlary, dindarlary-da garyplaryň üstüne atlaýyn münüpdiler. Eneleriniň aýtmagyna görä, Japbaklaryň kakasy hem şol agyr ýüke tap getirmän, olary ýaslykda ýetim galdyrypdyr.

Dört çagaly dul oturan, girdeji gözünü ýitiren, bar ünsüni iýmte ataran ene çagajyklaryny açlyk belasyndan goramak üçin gije-gündiz ondan-oňa sümsünipdir, olary wagtly- wagtynda timarlamaga-da ýagdaý tapmandyr. Şonuň üçin Japbaklar ata mährini görmän, ene terbiýesini alman, esasan, öz peýwagtlaryna ösüpdirler.

Olar oýnanlarynda bile oýnapdyrlar, gezenlerinde bile gezipdirler, gürrüň edenlerinde bile edipdirler, iýenlerinde bile iýipdirler, oturanlarynda bile oturypdylar, suwa düşenlerinde bile düşüpdirler, hatda ýatanlarynda-da bile ýatypdyrlar. Olaryň birisiniň aýdanyny ikinjisi, ikinjisiniň diýenini üçünjisi, üçünjisiniň aýdanyny

dördünjisi, dördünjisiniň diýenini birinjisi makul bilipdir. Olar hemme ýerde, hemişe Japbagyň yzyna düşüp ýörenleri üçin, oba oganlary olara «Japbaklar» diýip at goýupdyrlar.

Emma oba oganlary olary örän gowy görýär ekenler, olaryň geň-enaýy gürrünlerine gülüşýän ekenler, hatda käte iýýän çöreklerini hem olar bilen bile paýlaşýan ekenler. Japbaklaryň çaga gülküsiz, çaga oýunsWz wagtyna miýesser gelmek örän kyn eken.

Emma Kelekbaýyň mölegöz ogly, Allak süýthoruň kellesini hyrt-hyrt gaşayan kel|ogly, Golak söwdagäriň täzeje gyzył don içinde ýagyrnysynyň küýküsini bildirmezlige çalyşýan ýeňşik ogly, Ýalak işanyň burnunyň suwuny saklap bilmeýän erni ýalama ogly - şolar Japbaklary söýmeýän ekenler. Olar asyl Japbaklary adam hasabyna-da goşman, olar bilen bile oýnaşman, gülüşmän, olary öz peýwagtlaryna gümürdeşip ýören gümra hasap edipdirler, ýeri gelende olary masgaralamakdan hem çekinmändirler.

Emma Japbaklar olara üns bermän söze üns beripdirler, baý ogullaryny çendan-çendan kinaýaly sözler bilen duzlapdyrlar. Olaryň söyyän zatlarynyň esasy agzybirlik bolsa, ikinjisi söz ussatlygy bolupdyr.

Japbaklaryň ýaşan döwründen bäre birnäçe ýyl geçen hem bolsa, olaryň agzybirliği, dostlugy, ötgür sözleri, gülküli wakalary henize çenli hem ýitmändir. Japbaklar baradaky gyzykly gürrünler halk agzynda henize-bu güne çenli hem ýaşaýar.

Japbaklar bilen tanyşmak üçin olaryň başlaryndan geçen birnäçe wakalaryny okalyň.

Birinji bölüm

JAPBAKLARYŇ ÇAGALYK ÇAGY

Elime tüýküreyin

Ýaz aýlarydy. Howa hoştapdy. Ýeriň ýüzi gök öwüşýärdi. Guşlar jürrüldeşýärdi, öýde oturmaga ýürek takat bermeýärdi. Janly-janawar meýdandady, dört dogan hem aw awlamak maslahatyny edýärdi.

Japbak: «Duzak gurup, sülgün awlalyň» diýdi. Ýapbak: «Gapan gurup, towşan tutarys» diýdi. Mapbak: «Hepbik gurup, torgaýlaryň aýagyndan ýapyşalyň» diýdi. Emma Topbak başga bir tekliptdi:

- Geliň, biz janly-janawarlary jibrindirip ýörmäliň-de, ýumurtga gözlemäge gideliň!

«Ýumurtgadan hem bir doýsakdyk» diýip, arzuw edip ýören doganlar Topbagyň sözünü makul bildiler. Emma ýumurtgany nämä salyp getirjeklerine birbada akyllary ýetmedi. Japbak aýtdy: «Meniň köýnegime salarys». Onda Ýapbak aýtdy: «Seniň köýnegiň aşyklynyň eti ýaly sal-sal ýyrtyk, ýumurtgany meniň köýnegime salarys». Onda Mapbak aýtdy: «Seniň köýnegiň Kelekbaýyň öýünün tärimi ýaly ala gözenek, halan ýeriňden ýumrugyňy sokaýmaly. Ýumurtgany meniň köýnegime salarys». Onda Topbak aýtdy:

- Seniň köýnegiň diňe ýagyryňlygy galypdyr. Meniň köýnegimiň bolsa ýakasy bilen bagjygy galypdyr. Ýumurtgany, iň ýagşysy, ejemiň suwluk torbasyna salarys.

Doganlar ony makul bildiler.

Biraz böwrüni diňirgän Japbak aýtdy:

- Suwluk torbada suw durmaz!

Onda Mapbak aýtdy:

- Biz suw däl, ýumurtga saljak ahyry!

- Ýumurtga-da suwdur.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Ýok, ýok! Ýumurtgany biz ejemiň süýt kädisine salarys. Onda Topbak aýtdy:

- Ine, bu söz makul. Süýt kädini bolsa torba salarys.

Japbaklaryň pikirleri bir ýere jemlendi.

Doganlar süýt kädili suwluk torbanyň her haýsy bir bagyndan tutup, ikibir-ikibir gezegine göterip gitdiler. Birdenkä öňlerinden bir topbak ýylgyn çykdy. Japbak onuň sagyndan ýöredi. Ýapbak onuň çepinden ýöredi. Süýt kädili suwluk torba ýylgyna germeldi. Japbak öňe bakan dyzady.

Ýapbak öňe bakan dyzady ýylgyn olary goýbermedi.

Mapbak bilen Topbak olara töwella etdi.

Onda Japbak aýtdy:

- Men ätlän ädimimi yzyna gaýdyp alman! Onda Ýapbak aýtdy:

- Men ätlän ädimimi yzyna gaýdyp alman.

Iň soňunda, kimiň güýji zor bolsa, beýlekini ol öz yzyna eýertsin diýen karara geldiler... Mapbak Ýapbaga kömekleşdi. Topbak Japbaga kömekleşdi.

Olar çekdiler, çekdiler, ýene çekdiler: ne Japbak ökde çykdy, ne-de Ýapbak. Ýamaşgandan ýene çekdiler, ýene çekdiler, ýene çekdiler... Iň soňunda Japbak bilen Topbak suwluk torbanyň bir ýan bagyny alyp gitdi. Japbak Topbagyň üstüne ýykldy. Yzyna bakan zyňlan suwluk torbadaky süýt kädi bolsa, töňnä degip, çym pytrak boldy.

Tozana bulaşyp galan doganlar biri-birlerine çinçerilediler, biri-birlerini aýyplajak ýaly göründiler. Birdenkä bolsa, el çarpyşyp gülüşdiler. Emma Topbak birdenkä iňkise gitdi. Mapbak ondan sorady:

- Ýeri-ow, Topbak, näme, bir ýeriň agyrdymy?

- Hawa, agyrdy.

- Niräň?

- Akylm.

Ýapbak bilen Mapbak el çarpyşyp gülüsdü. Emma Japbak olary saklady.

- Duruň entek, duruň! Munda aýratyn bir syr bar. Ýeri, Topbak akyllyň näme üçin agyrdy?

- Biz birwagt sygyr edinäýsek, ejem onuň süýdünü nämä sagar?

Japbak bir eli bilen Ýapbagyn, beýleki eli bilen Mapbagyň maňlaýyna pitikledi.

- Doganlar, siziň, ine, şujagaz ýeriňiziň ýetmezi bar. Topbak dogry aýdýar ahyry!

Onda Ýapbak aýtdy:

- Dogrulygyna şek ýok ýöne welin, Japbaklaryň gapysyna sygyr gelýänçä, birnäçe süýt kädiler, birnäçe şuw kädiler ýañadan bitip, ýañadandan döwlüp, ýene ýañadandan bitseler gerek. Şonuň üçin Topbagä akyllyny agyrdyp ýörmäge-de hajat ýokmukan öýdýän.

- Ine, bu-da makul!

Doganlar ýene gülşüp, aşagy gök otly, gür pürli çoganlaryň, ýandaklaryň, gyrymsy ýylgynlaryň arasyna sümdüler. Olar birnäçe çirlentgi ýumurtgasyny tapdylar, olary diriligine ýuwutdylar. Ondan soň birnäçe torgaý ýumurtgasyny tapdylar, olary gabyksyzja ýuwutdylar. Dogahlar sülgün ýumurtgasyny, kepderi ýumurtgasyny tapmadylar. Emma yuwa-elmikden agyzlaryny gögertdiler. Heniz ýaşmagyny oňat syrmaryk gelinkömelekden suwluk torbalaryňy-da gabartdylar. Olar nireden hem bolsa çakmakdaş alyp gäýtmänlaryna ökündiler. Kömelegi duzlap, bişirip iýseň, mazasy baryp asmana çykardy!

Şol lezzeti olar oraçalaryna gaýdyp bararlaryna galdyrdylar.

Olaryň ýoly köne gurrugyň üstünden düşdi. Şol gurrukdan birnäçe gökwarryk uçup gitdi. Olar onuň içinde bir höwürte gördüler. Ony çybyk bilen aljak bolanlarynda, aşak gaçyrdylar. Heniz tüýi ýetmedik gyzyetene çaga guşlaryň naýynjar jüýpüldeşýän sesleri eşidildi, gurrugyň düýbünde pasyrdaşýanlary-da göründi. Doganlaryň çaga guşlara gözleri gyýmady, olary gurrukdan çykarmak maslahatyny etdiler.

Japbak Ýapbaga: «Sen sallan» diýdi. Ýapbak Mapbaga: «Sen sallan» diýdi. Mapbak Topbaga: «Sen sallan» diýdi. Topbak Japbaga: «Sen sallan» diýdi. Emma kimi-de bolsa gurruga sallamak üçin suwluk torbadan ýolup alan ýüpleri ýeterlik bolmady. Iň soňunda Topbak Mapbagyň aýagyna ýapyşdy. Mapbak Ýapbagyň aýagyna ýapyşdy, Ýapbak Japbagyň aýagyna ýapyşdy, Japbak bolsa gurrugyň gyrasynda opurylyp galan utun düýbüne ýapyşdy.

Topbagyň aýagy ýere ýetmedi.

Dört dogan gurrugyň içinde gerlip galdy.

Olar guş çagalaryny gurrukdan çykarmakdan geçdiler, özleriniň gurrukdan çykjaklary hyllalla bolup galdy.

Eliniň ysgyny gaçan Topbak Mapbaga: - Çeksene! - diýip gygyrды.

Eliniň ysgyny gaçan Mapbak Ýapbaga: - Çeksene! - diýip gygyrды.

Eliniň ysgyny gaçan Ýapbak Japbaga: - Çeksene! - diýip gygyrды.

Japbak Ýapbaga: - Aýagymy goýber, çeкеýin - diýdi.

Ýapbak Mapbaga: - Aýagymy goýber, çeкеýin - diýdi.

Mapbak Topbaga: - Aýagymy goýber, çeкеýin - diýdi.

Doganlaryň elleri büs-bütün gurady.

Aşakdan ýokaryk: - «Çekde-çek» bolup, gykylyk etdiler.

Gurrugyň agzynda Japbagyn sesi ýaňlandy.

- Duruň onda, men bir elime tüýküreyin!

Japbak eline tüýkürmäge ýetişmänkä, doganlar aşaklygyna güpürdeşip gitdiler. Topbagyň aýaklary tä baldyryna çenli gury çägä çümdi. Mapbak Topbagyň boýnuna atlandy.

Topbak aşakdan boguk ses bilen gygyrды.

- Waý, düşseňiz-le! Gözüм çykды-la!

Mapbak syrylyp düşdi. Japbak syrylyp düşdi. Üçüsi birigip, «göterde-göter» bolşup, Topbagyň aýaklaryny ürgün çägeden sogrup çykardylar. Gurrugyň düýbünde olaryň özleri çaga guş bolup galdylar.

Topbak Japbaga çişerildi.

- Sen, gardaş, näme üçin, doganlaryň ynanjyny ödemediň?

Japbakýylgyrды.

- Năme, sizi gurrugyň düýbüne itekläp, ýeke özüm daşynda galdymmy?
- Sen năme üçin ujuny sypdyrdyň?
- Öz doganlarym meniň aýagymdan asylar diýen oý meniň kellăme gelmese nătjek? Men elime tükürmekçi boldum.

- Hă, tükürdiň-de, gönendirdiň!

- Odun çykamyzda, ýüpi berkrăk çekmek üçin hemişe şeýdýärdik ahyry!

- Şeýdýän bolsak, ynha, gurruk biziň hemmämizi bileje çykady.

Dogrudan-da Japbaklaryň günleri kynaldy. Olar năçe gygyryşsalar-da, daşky dünýäden kömek talap etseler-de, olaryň sesleri hiç ýere ýetmedi. Eýsem-de bolsa, olar howsala düşmediler. Giň gurrugyň düýplerinde basgançaklar ýasamaga durdular, birbirleri bilen degişdiler, gülüşdiler.

Olaryň depelerinde diňe höwürtgelerini aldyran gökwarryklar gaýmalaşdylar, garkyldaşdylar. Japbaklar olara heň bilen ýüz tutdular.

Gökwarryklar, gökwarryklar, Size degmăn geçsin oklar! - Gurrukdadyr Japbaklar - diýp, Habar beriň, gökwarryklar.

Warryklaşýan gökwarryklar birsyhly köne gurrugyň depesinde aýlandylar. Japbaklar hiňlendiler. Gökwarryklar warryklaşdylar.

Japbaklardan başga-da ýumurtga gözleýän, kömelek çöpleýän oylan meýdanda gyt dăldi. Gökwarryklaryň aljyraňňy gaýmalaşýanlary birdenkă dört oylanyn gözüne ildi, warryklaşýan gozgalaňly sesleri-de eşidildi. Şol dört oylanyn biri Mölegözdi, ikinjisi Kel, üçünjisi Ýemşik, dördünjisi Ýalamady. Gökwarryklaryň bir ýerden aýrylman köwsar urmagy, jöwlan urmagy olaryň ünsüni özlerine çekdi. Olar: «Belki, gökwarryklar hüwiniň ýa-da baýguşuň gözünü görendirler» diýip düşündiler.

Olar dört bolup gurrugyň agzyna bardylar. Görseler, gurrugyň düýbünde Japbaklar ýer köwýärler. Olar Japbaklara el çarpyşyp gülüşdiler.

- Japbaklar păllerine göre tapdylar.

- Japbaklary gurrukdan çykarmalyň.

- Goý, Japbaklar çaga guşlara dönsünler.

- Goý, olar gury gurrukda gönensinler!

- Japbak, gap! Mapbak, gap! - diýip, olaryň üstünden owunjak kesekler hem okladylar.

Japbak olara herrelmekçi boldy, Ýapbak olara ýalbarmakçy boldy. Mapbak olary garbamakçy boldy. Topbak olara duzak gurmakçy boldy.

- Hă-jik... Hă-ăjik!.. Bulary siz tapmarsyňyz, Japbaklar tapar, Japbaklar!

Mölegöz gözlerini petredip seretdi.

- Năme tapdyňyz?

- Altyn guş tapdyk, altyn guş!

Topbak elindăki guşy güjeňledi. Ýapbak elindăki guşy güjeňledi. Mapbak elindăki guşy güjeňledi. Japbak elindăki guşy güjeňledi.

Ýemşik olara mekirlik bilen seretdi.

- Wiý, olar-a gyzyetene.

- Altyn guş ýetdirmez her ýetene!

Baý ogullarynyň altyn guşlara nebisleri otukdy. Olar altyn, kümüş barada öz atalarynyň, tükeniksiz gürrüňlerini diňleýärdiler. «Altyn guş» sözi olaryň akyllaryna täsir etdi. Olar biri-birine seredişdiler, pyşyrdaşdylar. Japbaklara ýüz tutdular.

- Sizi çykarsak, bizem şärik edermisiňiz?

- Size biri, bize üçüsi.

- Ýok. Size-de ikisi, bize-de ikisi.

- Emma altyn guşlaryň emele gelýän ýerini hiç kime hiç wagtda aýtmazlyk şerti bilen. Ýogsam siziň kakalaryňyzyň, nebsine doýmak ýokdur: altynyň tohumyny tükederler.

Mölegözler aýtmajaklaryna şert etdiler. Japbaklary ýeke- ýekeden çekip çykardylar.

Aldanan baý ogullarynyň uruşmaklaryndan howatyr eden Japbaklar olara abaý-syýasat urmakçy boldular.

Topbak Mölegöze ýumrugyny görkezdi.

- Saňa altyn guş gerekmi? Ine! Mapbak Ýemşige ýumrugyny görkezdi.

- Saňa altyn guş gerekmi? Ine! Ýapbak Ýalama ýumrugyny görkezdi.

- Saňa altyn guş gerekmi? Ine! Japbak Keliň başyny sypady.

- Ýok, beýle däl. Japbaklaryň her hili oýny bardyr. Siz göwnüňize zat getirmäň.

Altyn guşlar entek sap altyna öwrülmändirler, olaryň entek mis gatyşygy bar. Olar öz reňklerini durlaýançalar, entek olara degmezlik kararyna geldik.

Kel Japbagyň goltugynyň aşagynda myrryldady.

- Altyn guşlar altyn bolanda, siz olaryň ýarysyny bize berermisiňiz.

- Hökman! Ýöne welin, hiç kime aýtmazlyk şerti bilen. Japbaklar bilen Mölegözler gülşüp-gürleşip gaýtdylar.

Olar oňsalar, bizem oňarys

Dört dogan bir zada güýmenip otyrды. Kelekbaýyň dördünji aýalyndan bolan aýaklary çayşyk, gözleri çaşy ogly olaryň ýanyna geldi. Ol özüniň çorly ellerinde ykjam tutan çebiş omaçasynyň çala bişen etini çekeleýärdi, kirli elleriniň ýagyny, omaçadan syrygýan çorbany şapyrdadyp ýalaýardy.

Topbagyň oňa gozi düşende, agzynyň gyllygy akdy. Emma ol ondan «Maňa-da ber» diýip dilemedi. Ol dodaklaryny tamşandyryp, doganlarynäýüz tutdy.

- Eý, Japbaklar! Geliň, blzem et iýeliň!

Çebiş omaçasyny çekeleýän çaşa, agzyndan gyllyk akan Topbaga üns hem bermedik Japbaklar doganlyk hatyrasyna onuň sözünü tassykladylar.

- Geliň, bizem et iýeliň.

Töwerekde öli-diri ete gözi düşmedik Mapbak böwrüni diňşirgedi, öz pikirini daşyna çykardy.

- Eti tapsak iýeris-dä. Ýapbak çowluja burnuny çekdi.

- Tapanda kimler iýmeýär. Ynha, çayşygam çeynäp dur. Sen tapylymandaky iýeniňi aýt. Japbak gulaklaryny üşertdi.

- Siziň iýjegiňiz et bolsun! Ýöne welin, mugt Buharda ýok, dişlemek üçin - işlemek gerek...

Topbak Japbagyň agzyna ýapyşdy.

- Dur, men seniň aýtjak bolýan zadyňy bilýän.
- Näme bilýän?
- Ýer bilen Gögüň arasynda guşdan kän zadyň ýoguny bilýän.

Ýapbak onüň sözünü ýaňsa aldy.

- Aý, ýigid-ä bildi-ow?! Gumda kän-dä. Mapbak Topbagyň /arkasyny çaldy.
- Topbak gaty gowy bildi! Geliň, biz adama bir hepbik ýasalyň. Ondan soň, hol atýatagynda guralyň. Eger biz alyp ýetişsek, guş düşüp ýetişer, biz iýip ýetişsek, guş bişip ýetişer.

Doganlar doganlaryň sözünü tassykladylar.

- Topbak bildi.
- Mapbak bildi.

Olar hepbik ýasamak üçin ýerlerinden galanlarynda, Japbak olaryň önünde bir şert goýdy.

- Gardeşler, biz önünden mazaly taýynlyk göreliň. Ýogsam bişirmäge, iýmäge ýetişmeris, guş eti näzikedir porsap galar.

Doganlaryň dördüsi dört ýerden odun çöpläp, gury çöplemeden gapylaryny küde etdi. Ondan soň ur-tut hepbik ýasap, her haýsy öz ussalygy bilen öwündi, öz hepbigini biri-birine güjeňledi.

Japbak Ýapbakdan sorady.

- Seniň hepbigiň ady näme?
- Görse basar.

Ýapbak Mapbakdan sorady.

- Seniň hepbigiň ady näme?
- Ýapyrylyp ýatar. Topbak Japbakdan sorady.
- Seniň hepbigiň ady näme?
- Buýdurman tutar.

Olar hepbiklerini atýatagynda gurdular. Ondan soň dördüsi bir ýerde çugdamlanyşyp, sabyrsyzlyk bilen gultunyşyp otyrды.

Iki elini syrtynda tutup, gaz ýörişini edip, moýmuldap gelýän Kelekbaý olaryň bolup oturyşlaryna geňirgendi:

- Ýeri-ow, Japbaklar! Näme beýle gultunyşyp otyrsyňyz?

Ýapbak bir oturyşyny üýtgetmän jogap berdi. - Baý aga, et iýesimiz gelýär.

- Näme oturan ýeriňizde et gelip, agzyňyza düşer öýdýärmisiňiz?
- Agzymyza düşmese, hepbigimize-hä düşer-dä! Kelekbaý küti dodaklaryny giň açyp güldi.

- Hah-hah-ha-a!.. Günüňiz asmana galan bolsa, işiňiz kynlaşypdyr.

Topbak bir oturyşyny üýtgetmän jogap berdi.

- Baý aga, her zat bolsa, saňa galandan aňsadyrakdyr.

Japbak bir oturyşyny üýtgetmän jogap berdi.

- Baý aga, senem şolardan. Bar, aýt: guşlar ýere düşmän oňsalar, bizem et iýmän oňarys.

- Eti iýersiňiz. Ýöne weli, bu wagt däl-de, çopan- çolukçylyga ýaran wagtyňyz. Onda-da baýyň rysgyny däl-de, etir-tütür mallaryň maslygynyň etini iýersiňiz.

- Baý aga, sen arkaýynja bolaý. Sen her kimiň etini iýmäge öwrenen bolsaň-da, Japbaklaryň etinden seniň agzyň tagam tapmaz!

Kelekbaý gözlerini alardyp, moýmuldap gitdi. Japbaklar onuň yzynda heň etdiler.

Gyzgyn günün howry eňse,

Garlar ýagsa, ýerler doňsa,

Guş etini iýmän oňarys,

Guşlar ýere inmän oňsa.

Ala sakgal

Köneje oraçanyň içinde orta ýaşdan agan, gara saçlaryna ak çylgymlar aralaşan, ýüzüniň, boýnunyň çuňňur ýygyrtlary gürelişen, köýneginiň gadymky matasy tamam bolup, ýamag üstüne ýamag düşen orta boýly bir aýal, kemperip başlan eňegini eliniň aýasyna goýup, tirsegini dyzyna daýap oturdy.

01 - Japbaklaryň ejesi Bollukdy.

Onuň şöhesi biraz öçüşen gara gözleri oraçanyň içine näçe garanjaklasa-da, göz eglener ýaly bir zada gözi ilmeýärdi. 01 şol oturyşyna çagalarynyň bu gün näme tamşanjakdyklaryny oýlanýardy. Olaryň ýerleri, suwlary ýokdy. Daşy çürüzdiklenen ýaly bir pilek ýerleri, haýsy bir duzak üsti bilen, heniz kakalary ölmänkä, Ýalak işanyň eline geçipdi. Suw paýjagazlaryny haýsy bir hile bilendir Kelekbaý özüne öwrüpdü. Birwagtky ýekeje sygyrlaryny-da, haýsy bir täri bilendir, Doýduk öz gapysyna dartyp alypdy. Başga tarapdan hem hiç hili girdeji ýokdy. Şonuň üçin Japbaklaryň günü meniňki bolsun diýer ýaly däl di.

Emma şol agyr güne ýaş Japbaklaryň ýaş beýnileri entek oňly düşünmeýärdi. Ejesi şol agyr ýagdaýda otyrka, Topbak daşardan alagopgun bilen dazyrdap geldi.

- Eje, aý, eje, görsene!

Bolluk ejäniň ýaş bilen ümezlän gözleri ony ilkbada oňly saýgarmady. 01 ogluna sowal berdi.

- Oglum onyň näme?

Topbak elindäki pasyrdaýan meleje guşuň sakgaljygyny sypalady.

- Muňa mollatorgaý diýýärler, mollatorgaý!

- Ony nädip tutduň, oglum?

- Eje jan, men minneti Ýapyrylyp ýatardan çekýärin! 01 heniz sözünü gutarmanka, Mapbak dazyrdap girdi. Onuň hem elinde meleje guş pasyrdaýardy.

- Eje, aý, eje, görsene!

- Ony nädip tutduň, oglum?

- Men minneti Uçsa deperden çekýän, eje jan!

01 heniz sözünü gutarmanka, Ýapbak dazyrdap girdi. Onuň hem elinde meleje guş pasyrdaýardy.

- Eje, aý, eje, görsene!

- Ony nädip tutduň, oglum?

- Eje jan, men minneti Görse basardan çekýän!

- 01 heniz sözünü gutarmanka, Japbak dazyrdap geldi. Onuň hem elinde meleje guş pasyrdaýardy.

- Eje, aý, eje, görsene!

- Ony nädip tutduň, oglum?
- Eje jan, men minneti Duýdurman tutardan çekýän.
- Berekella, ogullarym!

- Japbaklar dil açyp, aýak bitip başlaly bäri ejeleriniň ýüküni ýeňledip başlapdylar. Olaryň şol şagalaňly gopgunlarynyň özi- de kân wagt açlygy duýdurmaýardy. Olaryň häzirki şatlygynyň özi enäniň gamgyn göwnüni asmana göterdi.

Japbaklar guşlary bişirmek maslahatyny etdiler. Japbak: «Guşlary palawa salalyň» diýdi. Doganlar ony maslahat bildiler. Palaw diýilýän zady dadyp görmek nähili hezildi? Emma Bolluk oraçanyň içine göz gezdirenden soň:

- Ogullarym, tomsuň günü palaw onçakly ýakymly bolmaz - diýip sypaýçylyk etdi. Oglanlar ony makul bildiler.

Ýapbak guşlary gowurmagy maslahat berdi. Näzijek guş etini gowursaň, nähili ýakymly ys kükärdi. Doganlar ony biragyzdan tassykladylar. Bolluk ýene oraçanyň içine göz aýlandan soň:

- Ogullarym, owunjak guşlaryň ýagy mäsleşik bolar, agzyňyza-burnuňyza ýelmeşip galmagy mümkindir - diýip sypaýçylyk etdi.

Näzijek eňeklerini, burunlarynyň aşagyny sypalan Japbaklar ol söze gülüşdiler.

Mapbak: - Guşlary çekdirme edeliň - diýdi. Doganlar ony makul bildiler, Bolluk enaýyja guşlara garandan soň, ýene oraçanyň içine göz gezdirdi-de:

- Ogullarym, owunjak guşlaryň etinden çekdirme etseň, derrew gäkiligini azdyragan bolar - diýip sypaýçylyk etdi.

Doganlar ony dogry bildiler.

Topbak in soňunda kellejigini gaýşartdy.

- Men tapdym!

Doganlar onuň sözünü birden tassykladylar:

- Topbak tapdy!

Topbagyň özi hem birhili bolup, töweregine garanjaklady.

- Men nämäni tapdym?
- Biz näbileli seniň nämäni tapanyňy?
- Onda näme?..
- Sen özüň aýtdyň ahyry!
- Onda biraz sabyr ediň... Hawa, tapdym. Geliň, bulary çişe düzüp, kebab edeliň!
- Topbak bildi! Topbak bildi!

Hatda Bolluk-da Topbagyň sözünü makullady.

Hepbiklere yzly-yzyna düşýän torgaýlary Japbaklar ütdüler, çişe düzdüler, odatutdular. Kebab jyzyrdap başlapdy. Şol wagt peýda bolan ala ýabyly, ala horjunly, ala donly, ala sakgally, ala gözli gedaý olaryň keýpini bozdy. Ol aňyrdan gele- gelmäne, ala sakgalyny sypalady.

- Balalarym, beriň, berekediňiz artsyn!

Japbak elindäki çişligini özüne bakan çekdi, ala sakgalyň ýüzüne çinçildi.

- Berende berekediň artjagyny bilse, Kelekbaý näme hiç kime hiç zat berenok?

Ala sakgalyň ýüzüne olaryň hemmesi birden üşerildiler. Olaryň hemmesi oňa yzly- yzyna şol sowaly ýagdyrdylar.

- Kelekbaý näme üçin hiç kime hiç zat berenok?

Ala sakgal sowala jogap gaýtarman, dilegini dowam etdi.

- Hudaýym siziň döwletiňizi artdyrsyn!

Mapbak oraçalaryna göz aýlandan soň, gedaýa çişerildi.

- Hudaý bize döwlet berjek bolsa, näme, görmeýändir öýdýäňmi?

Ýapbak gedaýyň aýtjak bolan sözünü agzyndan aldy.

- Aý, agam, gapy-gapy aýlanmakdan, sakyr-sakyr sanamakdan sakgalyň agarypdyr. Sen beýdip heläk bolup ýöreniňden, Hudaýa özüň üçin ýalbaryp, özüň baý bolaýsaň bolmaýamy?

Gedaý olaryň sözüne gulak asman:

- Köşeklerim, işan agaňyzyň nebsi kän dälidir. Her haýsyňyz birazajyk emleseňiz besdir - diýip, düýbi unly sanajynyň agzyny açdy.

- Aý, ýeser işan ekeniň! Sen almytyňy almasaň gitjek däl! - diýip, Japbak onuň unly sanajyna ejesiniň hoşadan çöpläp gelen bir jam bugdaýyňy guýdy.

Hojam hoşallyk bilen:

- Aý, berekella, köşegim! - diýdi.

- Sen örän ýeser işan ekeniň. Sen almytyňy almasaň, gitjek däl! - diýip, Ýapbak onuň unly sanajyna ejesiniň hoşadan çöpläp gelen bir jam arpasyny guýdy.

Hojam hoşallyk bilen:

- Aý, berekella, inilerim! - diýdi.

- Baý, ýeser hojam ekeniň-ow! Sen almytyňy almasaň gitjek däl! - diýip, Mapbak onuň unly sanajyna ejesiniň hoşadan çöplän bir jam jöwenini guýdy.

Hojam hoşallyk bilen:

- Aý, berekella goçagym! - diýdi.

- Baý-baý, ýeser işan ekeniň-ow! - diýip, Topbak onuň unly sanajyna ejesiniň guýudan getiren bir gowa suwuny guýdy.

Ala sakgalyň ala gözleri hanasyndan çykara geldi.

- Baý-baý, ýeser oglanlar ekenisiz! Siz meniň çemçeläp ýygnanymy çanaklap dökdüňiz - diýip, içi mäjumlanan sanajy ýere bulap urdy.

Unly, bugdaýly, arpaly, jöwenli, suwly mäjum sanaçdan Japbak bir jam dolduryp aldy, Ýapbak bir jam dolduryp aldy, Mapbak bir jam dolduryp aldy. Topbak hiç bir zat alman, sanajy ala sakgalyň egnine oklady.

Işan näme etjegini bilmän:

- Aý, Hudaýym, edeniňe şükür! Dünýäde maňa-da gözi garalar kän ekeni! - diýip, sakgalyny sypalady.

Japbaklaryň dördüsi dört ýerden gedaýy gujakladylar. Biri onuň ýeňini sypalady, biri egnini sypalady, biri sakgalyny sypady. Olaryň hemmesi birden:

- Işan aga, bizden gaty görme! Biz çendan näme-de bolsa bir zada hezil etmesek, günümüz geçenok. Sen, ynha, biziň obamyzdan çykmankaň, ýeke sanajyň däl, horjunyň hem gabarar - diýip, uzur ötündiler.

Ondan soň, oňa Japbak bir torgaý kebabyny berdi, Ýapbak bir torgaý kebabyny berdi, Mapbak bir torgaý kebabyny berdi, Topbak bir torgaý kebabyny berdi.

- Aý, berekella, köşeklerim - diýip, gedaý olaryň ýanyndan hoşallyk bilen gitdi.

Ala ýabyly özlerinden arany açandan soň bolsa, Japbaklaryň dördüsi birden heň etdiler:

Ala ýabyly, ala sakgal,

Ala donly, ala sakgal,
Daşyň, ala, içiň ala,
Ala gözli, ala sakgal.
Gapy-gapy gezen gedaý,
Dannawyň ýok: arpa, bugdaý.
Bize beýle alarylma,
Alardypdyr seni Hudaý!

Japbaklar ýene hepbik gurdular, ýene torgaý tutdular, çişlere ýañadandan et düzdüler. Kebap taýyn bolanda, ejesi olaryň her haýsyna eliň aýasy ýaly çörek-de tapyp berdi. Ony azyrganan Topbak ejesine ýüz tutdy.

- Eje, aý, eje, seniň adyň näme?
- Wiý, Topbak janyň soraýan zadyny... Sen ony näme özüň bileňokmy?
- Ýaňky ala sakgal meniň akylymy özi bilen alyp ötäýgitdi öýdýän, ýadymdan çykarayıpdyryn.

- Meniň adym Bolluk ahyry!

- Hä, Bolluk, Bolluk!.. Onda näme, eje, biziň öýümüzde çörek bolluk däl?

Bolluk çagalaryna näme jogap berjegini bilmän, oraçanyň içine garanjaklandan son, gap böwürde bulaşyp ýatan ullakan sanaja gözi düşdi.

- Balalarym, men size bir sanaç bereýin... Topbak onuň sözünü kesdi.

- Näme, eje, biz indi ýaňky ala sakgalyň yzyna düşelimi?

- Alla saklasyn, oglum, gedaý girmekden Allasaklasyn!.. Siz ony bugdaýy orlan ýerden baryp, hoşadan hyryn-dykyn dolduryp gellersiňiz. Biziň öýümüzde, ana, şonda çörek bolluk bolar!

Japbaklaryň dördüsi dört ýerden:

- Biz hoşa çöplemäge gideris. Şonda biziň öýümüzde çörek bolluk bolar! - diýip, taýyn kebaba agyz urdular.

Keramat

Japbaklar hatar-hatar syryp barýarkalar, Doýdugyň ak öýüniň duşundan geçip, garaja öýüň gapdalynda aýak çekdiler. Onuň içinden hyrryň-hyrryň ses eşidildi.

Japbak Ýapbakdan sorady: - Bu nämäniň sesikä?

Ýapbak Mapbakdan sorady: - Bu nämäniň sesikä?

Mapbak Topbakdan sorady: - Bu nämäniň sesikä?

Onda Japbak aýtdy:

- Garaja öýüň içinde it hyňranýan bolaýmasyn? Onda Ýapbak aýtdy:

- Ýok. It beýle hyňranmaz. Ussaň törpüsiniň sesi bolaýmasyn?

Onda Mapbak aýtdy:

- Ýok! Törpiň beýle soňsuz sesi bolmaz. Doýdugyň öz horruldysy bolaýmasyn?

Onda Topbak aýtdy:

- Ýok! Doýduk eje ýaňyja şu öýe girdi ahyry! 01 eýýäm horlamaga ýetişen däl. Bu arwah-jynyň hyrryldysy bolaýmasyn?

Nämälim zady bilmän galdyrmak Japbaklaryň gylygyna laýyk dälidi. Olar durmuşyň her bir owunjak zatlaryna çenli bilmäge synanýardylar. Olar iň soňunda şol sesi içerik girip barlamak kararyna geldiler.

Japbak Ýapbagy itekledi. Ýapbak Mapbagy itekledi. Mapbak Topbagy itekledi. Topbak Japbagy itekledi. Olaryň dördüsi birden içerik kürsäp urdular.

Olaryň näme üçin ýykylyp-sürşüp gelenlerini ýeser Doýduk derrew aňlady. 01 Japbaklaryň gözüne güýdüşip, degirmeniň sapyny aýlap oturan aýala göz ümledi. Onuň şol yşaraty «Sesiňi çykarma-da, edil doňan göwre ýaly, birsyhly aýlap dur» diýip beren tabşyrygydy.

Jalbaklaryň el degirmenini birinji gezek görüşleridi. Tegelek, çalymtyk daş dynuwsyz aýlanýar. «Hyrryň-hyrryň» ses edýär. Doganlar ony, hakykatdan-da, arwah-jyn hasap eden ýaly, kem-kemden arkan çekildiler.

Onda Doýduk aýtdy:

- Ýeri, Japbaklar, nämeden gorkýarsyňyz? Ýapbak aýtdy:

- Doýduk eje, bu näme?

Doýduk myssa ýylgyrды. 01 birnäçe wagt mundan ozal ýogalan towugyny Japbaklardan görüp, olardan ýaña içi kitüwlidi: olary nähili-de bolsa bir awundymak küýüne düşüp ýördi. Kim bilýär, belki, onuň towugyny gije şagal alandyr. Doýduk pursady ganymat bildi.

- Muňa, hanym, keramat diýerler. Onda Mapbak aýtdy:

- Keramatyň näme häsiýeti bar?

- Ony togap eden adam baý bolýandyr. Onda Topbak aýtdy:

- Doýduk eje, senem şuny togap edip baý bolduňmy?

- Men ony her günde bir gezek ýüzüme sylýan. Onda Japbak aýtdy:

- Her bir adam hem togap etse bolýarmy?

- Hemme adamy ol päk ruha goýberjek gümany barmy! Siz ýetim oganlar bolanyňyz üçin, ýekeje gezek rugsat bermegim mümkin. Goý, siziň hem birneme dowaryňyz bolsun!

Doganlar biri-birine seredişip: «Biz hem togap edeliň» diýen karara geldiler.

Japbak oňa alnyny degrende, maňlaýyny sypjyrtdy.

Ýapbak oňa alnyny degrende, maňlaýyny sypjyrtdy.

Mapbak oňa alnyny degrende, maňlaýyny sypjyrtdy.

Topbak oňa alnyny degrende, maňlaýyny sypjyrtdy.

Doganlar biri-birine çişerilişdiler. Olaryň hemmesiniň maňlaýy gyzaryp göründi.

Onda Japbaklara gülen Doýduk aýtdy:

- Gutly bolsun, balalarym! Keramatyň size tüýs ýokdugydyr!

Maňlaýynyň awusyna çydamadyk Japbak tokmagy aýlap saldy.

- Ýok! keramat däl, arwahjyn!

Degirmeniň sapy bir ýana, süýbegi bir ýana zyňlyp gitdi. Onuň har-hary bolsa tapba kesildi.

Maňlaýynyň awusyna çydamadyk Ýapbak tokmagy aýlap saldy.

- Bu keramat däl-de tüýs arwah-jyp ekeni! Maňlaýynyň awusyna çydamadyk Topbak tokmagy aýlap saldy.

- Bu keramat däl-de tüýs arwah-jyn ekeni! Degirmeniň daşy çym-pytrak boldy. Doýduk gykylyk etdi.

- Heý, ylahym ýaşıňyz kesilsin, ýaşı kesilenler! Siz keramaty syndyrdyňyz - meniň baýlygymyň soňuna sogan ekdiňiz!

Onda Japbak jogap berdi.

- Ýok, Doýduk eje, biz seniň öýüňe keramat ekdik. Indi seniň gum diýip garbanyň gyzyl bolar.

Japbaklary awundyran Doýdugy Japbaklaram awundyrdylar.

Hoşaly sanaç

Hoşa etmäge Japbaklaryň birinji gezek gidişleridi, Olar bugdaýy orlan sypalyň içinde gezdiler. Emma hoşa görmediler.

Olar bu ýeriň hoşasyny özlerinden öň biri çöpläpdir diýip düşündiler.

Japbaklar in soňunda orulmadyk bugdaýyň içine girdiler.

Ýapbak şatlygyndan ellerini çarpdy.

- Ine, gerek bolsa size hoş! Mapbak söýünjini mälim etdi.

- Nädersiň indi Japbaklaryň oraçasy çörekden dolaýsa! Topbak keýpiköklük bilen gygyrды.

- Sanajy bəri al!

Olaryň üçüsi üç ýerden orulmadyk bugdaýyň towzasyny «ýygyp başladylar. Japbak bugdaýyň ştyrdysyna gulak salyp, birsalym böwrüni diňirgänden soň, birdenkä gazap bilei gygyrды.

- Daýanyň!

Olaryň hemmesi birden Japbaga seretdi. Japbagyň ýelken sulaklary gabardy.

- Siziň şu edýän işiňiz Japbaklaryň adyna laýykmydyr? Ejemiň beren tabşyrygyny unutdyňyzmy? Biz hoşany orlan ýerden çöplemeli dälmidik näme?

Doganlaryň ýüzleri aşak sallandy, penjeleri gowşady, towzalar ýalaňaç aýaklarynyň üstüne iki-ikiden paýrap düşdi. Japbagyň sözünü olar ysgynsyz ses bilen tassykladylar.

- Japbak dogry aýdýar!

Japbak sanajy başaşak silkdi. Dok däneli towzalar paýrap döküldi. Üç doganyň naýynjar garaýan gözleri şol towzalar bilen bile dökülýäne döndi. Şol wagtda oraçanyň içi, ejeleriniň bir döwüm çöregi gizläp çykarýany gözleriniň önüne geldi. Olaryň üçüsi üç ýerden oýlandy. «Bu nähili deňsizlik? Ynha, gör, meýdanyň ygşyldap oturan bugdaýy ýere-göge syganok. Emma biziň öýümüzde bir ýugrum hamyrlyk un ýok. Bu nähili düzgün?..»

Ýapbak in soňunda Japbaga sowal berdi.

- Aý, Japbak, sen bize görä ekabyrrak. Belki, seň bilýänsiň: biziň näme üçin ýerimiz ýok?

- Ýeri näme etjek?

- Ýeri näme ederler? Bugdaý ekjek?

- Biziň ýerimize Ýalak işanyň eýe bolanyny ejem, näme, bize aýtmanmydy? Ýa siz eýýäm ony unutdyňyzmy?

Doganlaryň hiç birinden ses çykmady.

Japbak boş sanajy egnine atyp ugrady. Üç dogan onuň yzyna tirkelen torum ýaly, nalajy asylyp ýöredi. Ygşyldap oturan towzalary yzda galdyryp gitmek olar üçin nähili agyrdy...

Olar iň soňunda bugdaýy orlup, dessesi heniz çekilmedik sypalyň içine girdiler. Japbak boş sypaly bir dessäň üstüne bulap urdy.

- Ine, size orlan ýer. Hoşany näçe etsek, ine, şu ýerden edeliň!

- Dogrudan hem, Japbak bizden akylly. Ine, gerek bolsa hoş! Japbak tumsujagyny ýokary tutdy.

- Hymm! Siziň Japbak bilen gözüňiz öwrenişendir. Söze salym ýok, üýşürilgi dessäniň başy şytyrdap başlady. Bir käse çay içim salymda sanajyň garny gabardy.

Dessä el urman, ýekeje towzany barmaklarynyň arasrynda pyrlaýan Topbagyň näme üçindir durdugyça ýüzi gamaşdy. Birdenkä-de ol:

- Japbaklar, çekiň eliňizi! - diýip gygyrdy... Üç doganyň üçüsi birden Topbaga çinçerildi.

Ýapbak bilen Mapbak onun alkymyna dykyldy. Olaryň ikisi birden:

- Bu nähili buýruk! Japbaga biz boýun, onuň ýaşy uly, gowy bilýär. Seň biziň ikimizden hem kiçi ahyry! Bu nähili buýruk? - diýnp gaýtalady.

- Ejem bizi bu gün näme üçin iberdi?

- Bu nähili sowal? Elbetde, hoş! etmek üçin!

- Hoşany nireden aljak diýipdi?

- Orlan sypaldan.

- Siz, heý, oýlap görýämisiňiz? Siziň el urýanyňyz orlup giden sypalyň hoşasymy ýa orlup üýşürilen dessemi?

Doganlaryň üçüsi üç ýerden başlaryny aşak saldy. Topbak sanajyň düýbünden tutup silkende sere biçim towzalar dessäň üstüne paýrap döküldi. Ol edil Japbaklaryň eleşan eteklerinden dökülýän gowurga döndi.

Şondan soň Japbaklar dessedeň ýekeje-de towza alman, orlan sypaldan hoş! çöplemäge başladylar. Hoş! çöplemek, elbetde, üýşürilen dessäniň başyny buran ýaly däl. Orakçyn elinden sypyp gaçan towzanyň her baş-üç ädimden birini gözläp tapmalydy. Eýsem-de bolsa, Japbaklar oňa tiz adatlандylar. Gün ortadan agmanka, sanaç kemsiz doldy. Emma çöplenen towza heniz hem kändi. Sanajyň agzyna çykaryp, ilki bilen Topbaga depeletdiler. Gowzan sanajyň üstüne towza guýanlaryndan soň, Ýapbaga depeletdiler. Ýöne biraz hoş! galany üçin, iň soňunda Japbaga depeletdiler. Sanaç tyr-dykyz doldy. Onuň agzyny zordan bogdular. Ýapbak sanajy pitiklände, ol ter gawun ýaly, tyryň-tyryň ses etdi.

Japbak Ýapbaga: - Sanajy sen göter - diýdi.

Ýapbak Mapbaga: - Sanajy sen göter - diýdi.

Mapbak Topbaga: - Sanajy sen göter - diýdi.

Topbak Japbaga: - Sanajy sen göter - diýdi.

Ahyrynda bije atdylar. Ilki bilen Japbak, ondan son, Ýapbak, ondan soň Mapbak, ondan soň Topbak götermeli boldy. Olar deň götermegi müwessa goýdular. Emma kimiň näçe ädim, nirä çenli götermelidigi mälim bolmady. Olar ilki bilen oba çenli bolan arany ädimläp çykmak, ondan son, ädim sanyna görä götermek kararyna geldiler. Olar sanajy ýabyň raýyşynda, belendräk ýerde goýdular.

Japbaklar oba bilen arany ädimläp çykdylar. Kimiň näçe ädim göterjegi aýnadaky ýaly anyk boldy. Ondan soň sanajyň yzyndan gaýtdylar.

Emma goýup giden ýerlerinden sanajy tapmadylar. Agtardylar, agtardylar, eýläk ylgadylar, beýläk ylgadylar, desseleriň arasyna çenli barladylar... Sanaç hiç ýerden çykmady.

- Aý, hoşaly sanaç, niredesiň, haw! - diýip gygyrdylar. Sanaç hiç ýerden jogap bermedi.

Japbak Ýapbaga: - Sanajyň indi gitdigi boldumy? - diýdi.

Ýapbak Mapbaga: - Hoşalaryň indi köýdügi boldumy? - diýdi.

Mapbak Topbaga: - Gün zähmetimiz reýgan gitdimi? - diýdi.

Topbak Japbaga: - Ejemiziň gözi ýoldadyr. Biz oňa indi näme jogap bereris? - diýdi.

Sanajy ýene agtardylar, ýene tapmadylar.

Olaryň golaýynda bir harman görüldi. Şol harmanyň üstünde bir adam saýgaryldy. Sanajy şol adamdan soramak kararyna geldiler.

Baryp görseler, harmanyň üstünde oturan Kelekbaý ekeni.

Japbaklar Kelekbaýa salam berdiler. - Armaweri - diýip, halyny-ahwalyny soradylar. Gele - gelmäne sanaç sowalyny bermekden bolsa çekindiler. Emma jozzuk ýaly garry Kelekbaý nasly agzyny pakgyldadyp, ilki bilen wäşilige saldy.

- Ýeri-how, Japbaklar, top tutup ugrapsysyz-la? Ugur haýyr bol-a!

Kelekbaýa Japbak jogap berdi. - Baý aga, ugur-a haýyr däl.

- Näme üçin?

- Sanaç ýitirdik.

- Sanajyň nähili alamaty bardy?

- Garny pökgüjedi. Iki elini asmana gerýärdi.

- Sanajyňyz borjulan bolaýmasyn?

- Baý aga, ol düýäniň hamyndan däl ahyry!

- Şowuna düşse, geçiniň hem borjulaýmasy bolar.

- Baý aga, henek etmesene! Gören bolsaň, aýtsana! Ejemiziň öýde ýugyrlygy ýokdur. Gözi ýoldadyr. Dört adamyň uzak günlük azaby reýgan bolup barýar. Bilýän bolsaň, aýdaýsana, baý aga!

Kelek agzyndaky nasyny togdary ýaly pürküp goýberdi. Japbaklara dazaryldy.

- Heý, enesi ýalamadyk, atasy dolamadyk murdarlar! Siz indi ogurlyga-da ýüz urduňyzmy?

Ýapbak Kelekbaýa ak ýürek bilen mälim etdi.

- Baý aga, beýle diýmäň, aýyp bolar! Japbaklar Japbaklardyr. Olar aç ýatmany başarlar. Emma kişi malyna el urmany başarmazlar! Şeýle bolanda, ejemiz biziň ýüzümize tüýkürmezmi? Biz ne dik oturan bugdaýa degdik, ne orlan desselere el uzatdyk. Diňe sypaldan hoş çöpledik.

Kelekbaý agzyndan köpük syçradyp gygyrdy.

- Heý, peläketler! Ynha, siziň hoşañyz meniň aşagymda! Japbaklaryň hemmesi birden:

- Aý, ýaşa, baý aga! - diýip gygyrdylar. Olaryň her haýsy bir ýerden derrew harmana dyrmaşdylar. Hakykatdan-da, hoşaly sanaç Kelekbaýyň aşagynda ellerini ýokaryk gerip ýatyr. Olaryň hemmesi birden seslendiler.

- Baý aga, ýitigimizi tapyp bereniňe sag bol! Sanajy bäre al!

Kelekbaý awa topuljak syrtlan ýaly üşerildi.

- Size sanaç gerekmi?

- İçindäki hoşasam bile gerek!

Kelekbaý ýumrugyny düwüp galanda, Japbaklar özlerini harmandan aşak goýberdiler. «It gedaýdan gorkar, gedaý itden» diýen ýaly, Kelekbaý olardan birhili ätiýaç etdi, harmandan özüni aşak goýbermedi. Doganlar ona näçe ýalbarsalar-da Kelekbaý olara gulak asman, gaýta agzyndan gelenini gargady. Garaz, ne Japbaklar harmana dyrmaşyp bildiler, ne-de Kelekbaý aşak düşüp bildi.

Kelekbaý harmandan düşse, Japbaklar sanajyny bir tär bilen ele salarys diýip düşünyärdiler. Şonuň üçin Kelekbaýyň gaharyny getirmek küýüne düşdüler. Olaryň her haýsy bir ýerden heňe başlanlarynda, sesleri sazlanýşyp çykdy:

Kelek, kelek, Kelekbaý,

Gazan, çuwal, çekek baý.

Ýüz kelege, ýüz keke,

Bir özümiz borus taý!

Şol heňi yzly-yzyna gaýtaladylar.

Kelekbaý hem keldi, hem kelekdi. Ondan ýüz görýänler, ondan eýmenýänler, ona ýaranjaňlar onuň adyny biraz üýtgedip, oňa Gullukbaý diýýärdiler. Kelekbaý adyny eşidende, ol bolmajysyny bolýardy. Häzir ol nähili bolanyny bilmän, ala gykylyk bilen harmandan özüni aşak goýberdi.

Japbaklar harmanyň daşyna aýlandylar.

Kelekbaý Japbagy kowalady.

Ýapbak onuň yzyndan ýetip, böwrüne dürtüp gaçdy.

Kelekbaý Ýapbagy kowalady.

Mapbak onuň yzyndan ýetip, böwrüne dürtüp gaçdy.

Kelekbaý Mapbagy kowalady.

Topbak onuň yzyndan ýetip, böwrüne dürtüp gaçdy.

Kelekbaý Topbagy kowalady.

Japbak onuň yzyndan ýetip, böwrüne dürtüp gaçdy.

Kelekbaý Japbagy kowalady.

Ýapbak harmana dyrmaşyp, sanajy aşak togalady.

Hum ýaly gyžaran, halys gurpdan düşen Kelekbaý sanaja bakan topuldy, ýüzüniň ugruna entäp, sanajyň üstaşyry sermagallak atyp gitdi. Japbaklar onuň üstünde hümer bolup, çalamünder oýnadylar. Emma Kelekbaý daşyny aldyran ýekegapan ýaly agdarylyp, düňderilip, biriniň ýon damaryny owkalady, biriniň ýüzünü dyrnady. Japbak iň soňunda onun gyžyl kündük ýaly kel kellesini gaşady. Ýapbak onuň hokga köwşünden sypan çorly dabanyňy gaşady. Mapbak onuň sag çignine ýapyşdy. Topbak onuň garnyny gyjyklady.

Kelekbaý iň soňunda ejizläp, ýekegapan ýaly gykylyk turuzdy.

Japbak onuň kellesini sypalap:

- Kim ogry? - diýip sorady. Kelekbaýyň boguk sesi çykdy:

- Ogry men!

Ýapbak onuň çorly aýaklaryny rahat uzatdy.

- Degmäh-äýt! Kelekbaý öz ömründe birinji gezek dogry sözledi.

Mapbak onuň elini öz ugruna goýberdi.

Topbak onuň gazan ýaly garnyny biz köýnegi bilen örtüdi.

- Dogry sözli adam hormata laýyk bolarmyş. Japbaklar şondan soň oňa hormat bilen ýapyşdylar,

Geým-gejimlerini düzedişdirdiler, tozanlaryny kakdylp, ýakasyndan inen gylçyklary süpürişdiler. Eýsem-de bolsa Kelekbaý öz ömründe Japbaklara dil ýetirmezlige şert etdi, Japbaklar üçin onuň şertine hajat ýokdy. Olar ony ynjytmak däl, gaýta öz atalary hökmünde hormatladylar.

Japbaklar Kelekbaý bilen hoşlaşyp, hoşaly sanajy göterip, öýlerine bakan gaýtdylar.

Kelekbaý Japbaklaryň ýanynda näçe şert etse-de, hoşaly sanaç onuň hut öz teninden kesilip alnana döndi. Japbaklaryň hoş çöplänine ol hiç ynanyp bilmedi. Şonuň üçin, Japbaklardan ýaňa onuň ýureginde bir kitüw galdy.

Sygyr söwdasy

Hoşadan agyzlary tagam tapan Japbaklaryň öýlerinde çörek bolady.

Olar indi hoş her gün gitdiler. Olaryň indi dördüsi bir sanaç götermän, her haýsy bir sanaç göterdi. Japbaklaryň azygy bolap başlady. Indi olar çörek hurşy bolar ýaly, süýt-gatyk berip duran sygyrjyk edinmek küýüne düşdüler.

Japbaklardan içi kitüwli Kelekbaý olara hiç bir zat edip bilmedi. Ol öz ýanyndan indiki boljak çalamünderden heder edip, ony hiç bir ýerde agzap hem bilmedi. Ol Japbaklaryň hoş çöpläp ýörenlerini öz gözi bilen görse-de, özüniň münkürligine görä, Japbaklar sanaçlaryny onuň harmanyndan ýa desselerinden ogurlaýandyrlar diýip düşündi. Şonuň üçin hem olardan aryny almak, olary möçükdirmek, nämeden hem bolsa zyýan çekdirmek üçin pursat arap gezdi. Japbaklaryň sygyr edinmek kül-külüne düşenlerini eşidenden soň bolsa: «Ho-op, duruber bakaly. Sizden şu sapar öňki-soňkymy çykaraymazmykam!» diýip oýlandy.

Güýz aýydy. Howa çigrekdi. Meýdandan ekin-dikin, gawun-garpyz ýygnaýydy. Bir gün eňnere meýdanlaryndan Japbaklaryň tirkeşip ýörenlerini gören Kelekbaý öňünden taýynlap goýan ullakan gara garpyzynyň daşynda aýlandy, onuň töwereklerini süpürişdirdi, tämizledi.

Japbaklar onuň üstünden geldiler. Eňnere meýdanynda galan ýeke-täk mähnet garpyza geňirgendiler. Japbak oňa sowal berdi:

- Ýeri-ow, baý aga, munyň näme?

Kelekbaý ýylçyr gara garpyzy ýeňi bilen süpürdi, Japbaklara ýylgyrjaklap garady:

- Köşeklerim, bu-ýa bir bogazja sygyr.

Ýapbak Mapbaga seretdi. Mapbak Topbaga seretdi. Topbak Japbaga seretdi. Japbak Kelekbaýdan sorady.

- Baý aga, bu nähili sygyr? Munyň garpyz ýaly-la. Japbaklar her hili agyr günleri yük sanman, wäşilik bilen bilmezlige salyp ýörseler, Kelekbaý olary akmak hasap edýärdi. Şonuň üçin olary aldamak, oýnamak çäresine girdi.

- Han ogul, heý, şu meýdanda gawun-garpyza gözüňiz ildimi? Olaryň baryny eýýäm sowuk urup guratmadymy näme? Bu janawaryň guzlar wagty golaýlapdyr. Şonuň üçin kirpi ýaly aýaklaryny içine ýygryp, çyglyp ýatyr. Siziň gözüňize garpyza meňzeşräk görünse-de, bujagazyň özi tohum sygyrdyr.

Topbak Mapbaga kinaýa bilen garady. Mapbak Ýapbaga «Kelekbaýyň hilesine düşünyäňmi?» diýen sowal bilen garady. Ýapbak Japbaga «Kelekbaýyň göwni şonda bolsa, biz aldanan kişi bolsak, utularmykak?» diýen sowal bilen garady. Japbak Kelekbaýyň hilesine garşy hile gurmak isledi.

- Baý aga, sygryňy satjakmy?

- Hawa, hanym, sygyr mende başga-da kän, özüňiz bilýäňiz. Bahasy ýetse, şujagaz sygry satmanam durjak däl.

- Baý aga, onda sygryň bahasy näçe?

- Üç tümen.

Tumen, gyran hiç wagtda Japbaplaryň eline düşen zatlar däl. Şonuň üçin Ýapbak Kelekbaýa mälum etdi:

- Baý aga, biziň tümen-mümen bilen tanyşlygymyz bolmaz. Sen sygry bize bugdaýdan bahala.

- Aýby näme! Bugdaýam oňat zat. On dört batman bugdaý beräýiň.

Mapbak ondan haýyş etdi:

- Baý aga, biz seniň batman-matmanyňy bilmeris. Sen ölçeg bilenjik aýt: näçe jam ýa-da näçe sanaç?

Aňry çekeleşdiler, bäre çekeleşdiler, iň soňunda söwdalaşdylar.

Sygryň bahasy bir sanaç bugdaý boldy. Topbak Kelekbaýa çişerildi:

- Baý aga, soňundan ökünjek bolsaň-a, öňünden aýt. Onda söwdany goýbolsun edeli.

- Ýok, ogullarym, meniň sözüm hemişe sözdür. Japbak oňa çişerildi.

- Baý aga, oňda biziň söwdamyz daşa ýazylan hata dönsün. Sygyr biziňki, bugdaý seniňki. Öýe baran badymyza bir sanaç bugdaýy bizden al. Biz minneti hoşadan, hoş a höküm edýän, ine, şu penjelerden çekýäs!

- Aýtdym - gutardy.

Doganlar «sygry» öýe eltip gaýtmagyň küýüne düşdüler.

Japbak onuň syrtyna geçip: - Höw! - diýdi. Sygyr gymyldamady.

Mapbak aýagynyň burny bilen onuň böwrüne dürtüp: - Höw! - diýdi. Sygyr gymyldamady.

Ýapbak aýagyny ýere patladyp, batly ses bilen; - Höw! - diýdi. Sygyr gymyldamady.

Topbak onuň arkasyna çybyk çalyp: - Heş! - diýdi. Sygyr gymyldamady.

Beýlesine baksa pyňkyrjak bolýan, böwrüni münküldedip gülýän Kelekbaý düşündiriş berdi.

- Balalarym, men size aýtdym ahyry: sygryň guzlar wagty gelipdir. Ony bu wagty gyssasaňyz, göle taşlatdyrarsyňyz. Siz, iň ýagşysy, ony göterip gidiň-de, aýaz degip buýdurmaz ýaly, oraçaňyzda, ýylyjak ýerde saklaň.

Japbak Kelekbaýa keýerjekläp seretdi.

- Sygry götermek?!

Kelekbaý ellerini iki ýana gerdi.

- Han ogul, gerek bolanda, dünýäniň hem göterildigi bardyr. Sygyr nämedir? Onda-da gulajyn sygyr? Japbaklaryň ýanynda onuň gürrüni bolarmy? Meniň göwnüme bolmasa, siz pili hem göterermikäňiz öýdýän!

Mapbak apaň-apaň basdy.

- Hökman götereris! Ýadaw bolsaň, baý aga, sygryň üstüne mün. Seni hem bile götereris!

Japbaklar «sygry» götermekçi boldular.

Japbak Ýapbaga: - Sen iki art aýagyndan ýapys - diýdi.

Ýapbak Mapbaga: - Sen iki ön aýagyndan ýapys - diýdi.

Mapbak Topbaga: - Sen guýrugyndan ýapys - diýdi.

Topbak Japbaga: - Sen iki şahyndan ýapys - diýdi.

Olar «sygryň» haýsy ýerini elleseler, buz ýaly ýylmanak endamyna elleri degdi.

Japbak aýtdy: - Baý aga, munuň kellesem ýok, şaham ýok-la!

Ýapbak aýtdy: - Baý aga, munuň ön aýaklaram, art aýaklaram ýok-la!

Mapbak aýtdy: - Baý aga, munuň guýrugam ýok-la!

Pyňkrymakdan zordan saklanyp, böwrüni münküldedip gülýän Kelekbaý düşündiriş berdi.

- Balalarym, men size aýtdym ahyry: ol bar güýji bilen çyglany üçin, kellesini, aýaklarynyň içine salyp, kirpi ýaly ýygrylyp ýatyr. Siz oňa göle taşlatmajak bolsaňyz, şol durşuna emay bilen göterip gidiň.

Kelekbaýyň soňsuz gülýänini aňlan Topbak:

- Baý aga, beýle kän gülme, birden içiňe ýel düşäýmesin? - diýdi.

- Han ogul, sen meni gülýändir öýtme: meniň bogazyma gylçyk düşüpmi, nämemi, bogazyma birsyhly hereket bermesem durup bilemok.

Kelekbaýyň kömegi bilen dört dogan «sygry» zordan eginlerine aldylar. Japbak bilen Ýapbak öňden, Mapbak bilen Topbak yzdan ýöräp, dähedem-dessemläp ugradylar. Dört egniň üstünde ýerleşen togalak «sygyr» olar sähelçejik çaykansalar, depirjap başlajak. Şonuň üçin doganlar demlerini hem uludan alman, doňan göwre ýaly emay bilen süýşüp gitdiler.

Kelekbaý olaryň yzyndan gülüp ýykyldy, ýatan ýerinden içini tutup, gözlerini ýaşardyp güldi, samrady.

- Şu sapar nädäýdiňizkä!.. Japbaklar wawwaly ýaly ýörediler.

Şol barmana Topbagyň aýagyna tiken çümdi. 01: - Eý wäk! - diýip gygyrdy-da, birdenkä aşak egildi. Eginlerinden sypan «sygyr» gaty ýere degip, çym-lytrak boldy. Şol wagt olaryň gapdalyndaky ýowşanyň düýbünden bir towşan turup, oba bakan ökje göterdi.

Oňa gözi düşen Mapbak:

- Ana, biziň sygrymyz oba bakan gaçdy! - diýip seslendi.

Ýapbak söwda dostuna gygyrdy.

- Aý, Kelekbaý, gara sygyr göle atandyr-la, haaw! Takyr meýdany gyzardyp ýatan garpyza göz gezdiren Japbaklar ahmyr çekdi.

- Wah, arman! Sygra göle taşlatdyk. Ynha, gör, eşeni dagap ýatyr. Sygryň özüni welin tutaweräliň.

Towşan gözden ýitdi.

Ýapbak: - Sygry baryp, Kelekbaýdan talap edeliň - diýdi.

Mapbak: - Sygryň gaçan yzyny yzarlalyň - diýdi. Topbak has degerliräk maslahat berdi.

- Biz sygry Kelekbaýdanam soramalyň, yzynam yzarlamalyň, göni oba gideliň: iým öwrenenje sygyr eýýäm ýatagyna barandyr.

Japbaklar Topbagyň sözuni makul bildiler, oba bakan ylgadylar.

Baryp görseler sygyr, hakykatdan-da, ýatagynda dur. Olar öýlerine bakan ylgap, ullakan sanaç bugdaý göterip geldiler. Söwdalarynyň oňanyna bolsa guwandylar.

- Heý, gözüňe döneyiň, garaja sygyr!

- Bu sapar söwdamyz oňandyr.

- Kelekbaý sag bolsun!

- Indi içjegiň süýt, ýalajagyň köpük bolsun. Japbak onuň şahyna daňlan ýüpden itdi. Ýapbak bilen Mapbak iki ýan gapdalyndan ýöredi. Topbak onuň yzyndan sürdi. Olaryň dördüsi birden heň etdiler.

Garpyz diýme, gawun diýme, Söwda etseň, sygyr al. Bogaz diýme, gysyr diýme, Gaýmak iýseň, sygyr al.

Kelekbaýyň dört aýaly dört ýerden çykyp gykylyk etdiler.

- Aýu, Japbaklar! Sygry nädýäňiz? Japbakyň dördüsi dört ýerden jogap berdi.

- Sygryň söwdasy bireýýäm bolup gutardy, sanajy ýygnaň, sanajy!

- Ýok, biz sygrymyzy satdyrjak däl!

- Edilen söwda gaýtmaz. Edil daşa ýazylan ýalydyr!

- Aýuw-w! Kele-ek!

- Indiki gykylygyň barjasy palak!

Töweregi gallanyp oraçaň gapysyna getirilen gara sygryň ýüzüne Bolluk ak urba çaldy.

Tüweleme, balalarym! Bu sapar söwdaňyz oňupdyr. Haýyrlsyz bolsun.

Günä bolar

Kelekbaýyň dört aýalynyň dördüsi öňünden aglaşyp çykdy. Kelekbaý özünl ýitirdi: «Biziň öýümüzde ölen kimkä!» diýip oýlandy. Japbakyň sygry alyp gidenlerini eşidende bolsa, öz eli bilen eden işine ökünip, aňyrsyna ýetip bilmedi.

- Wah, sygry aldyranymdan, siziň biriňizi aldyran bolsam ybalyrak bolardy!

01 Japbakyň üstüne baryp bilmedi. Çalamünder onuň gözünüň öňüne geldi. Şonuň bilen bile, Japbaklarda günä bolman, bu onuň öz eli bilen eden işidi. Eýsem-de bolsa garpyz ýerine gara sygrynyň gidenine näderini bilmedi. Obanyň ownuk-uşak dawalaryny hemişe baýyň özi çözüärdi. Emma onuň öz dawasyny, onda-da Japbaklar bilen bolan dawany onuň peýdasyna çözüp biljek adam ýokdy. 01 oýlana-oýlana, iň soňunda, sygyr dawasyny şerigat ýoly bilen çözdürmek kararyna geldi. 01 hemişe Ýalak işana hüşür-zekat berýärdi, şonuň üçin Ýalak işan hem hemişe onuň sözünü sözleýärdi.

Sygyr dawasy obanyň hemme ýerine ýaýrady.

Ýalak işan Japbaky çagylanda, oba adamlarynyň uludan- kiçä, aýaldan-erkege hemmesi üýşüp geldi. Märekäniň üýşmegi Kelek bilen Ýalaga ýaramady. Olar onuň ýaly dawany hemişe çolaja hüjräniň içinde aýgyt edip goýberýärdiler.

Ullakan selleli, uzyn, gara, arryk Ýalak işan Japbakyň howuny almak üein olara abyр-zabyр urdy.

- Heý, peläketler! Siz ýaş başyňyzdan betpällige ýüz urýamysyňyz? Aýyp bolar, günä bolar!

Japbak Ýalak işana ýelken gulaklaryny üşertdi.

- Işan aga, aýyň aňy bolmaz. Biz düýnden bäri duz dadamyzok. Bizi ilki bilen biraz garbandyrmasaň, günä haýsy, sogap haýsy, seljerip bileris öýdemzok.

- Heý, bidöwlet, dilenmek günä bolar!

- Işan aga, biz sizi çagyramzok, siz bizi çagyrdyňyz. Çagyrylan adama öňi bilep hezzet-hormat edilýändir.

Japbaklaryň önüne nan doly saçak gelip düşdi. Onda Ýapbak aýtdy:

- Işan aga, men birnäçe wagtdan bäri gaty şorsurapdyryn. Öňi bilen meniň şorумы biraz ýatyrmasaň, meniň akylым zat işlemez!

- Heý, bidöwlet, dilenmek aýyp bolar!

- Onda näme, siziň kowumyňyzyň hemmesi dilenip, gedaý gezip ýörler? Aslynda, çagyrylan adama öňi bilen hezzet-hormat edilýändir.

Japbaklaryň önüne bir okara gowurma getirip goýdular.

Onda gözlerini delmirden Mapbak aýtdy:

- Işan aga, men uzak gije düşsürgäp ýatypdyryn. Kersen doly süýtden ýa gatykdan gözüm doýmasa, men ukymdan açylman.

- Heý, bidöwlet, dilenmek günä bolar!

- Gözüm ukuda bolansoň, dilimiň näme diýýänini hem onçakly eşidip duramok. Aslynda çagyrylan adama öňi bilen hezzet-hormat edilýändir ahyry!

Olaryň önünde bir kersen gatyk getirip goýdular.

Onda boguk sesli Topbak aýtdy:

- Işan aga, sygrymyzy gaçyramyzda, men gygyryp-gygyryp, sesimi gyrdyrypdyryn. Men biraz saryýag içmesem, gepimi düşündirip bilmen.

- Heý, bidöwlet, dilenmek günä bolar!

- Işan aga, siz ömürboýy dilenip ýöreniňizde günä bolanok- da, Japbaklar bir gezek dertlerini aýdanda günä bolaýýamy? Aslynda çagyrylan adama öňi bilen hezzet-hormat edilmelidir ahyry!

Olaryň önünde bir jam saryýag getirip goýdular.

Japbaklar iýdiler, içdiler, özleri ýaly açgöz oğlanlara-da çörek uzatdylar, gowurma okladylar. Olaryň keyplerini köklediler. Ondan soňra ýerlerinden turup, Kelekbaýyň golaýynda gerindiler, palladylar.

Kelekbaýy ýanaýandyrlar hasap eden Ýalak olara abyr- zabyr urdy.

- Heý, bihepbeler! Doýduňyz, taň etdiňiz. Adamyň üstüne gerinmäňiz näme? Günä bolar!

Ukudan açylan Ýapbak agzyny giň açyp, ullakan pallady.

- Işan aga, günäden öz ömrümüzde biz birinji gezek gönendik. Şular ýalyjak günäleri bize çaltrak berip duraweri. Bereketiň artsyn!

Ýalak işan dawany tizräk açmaga gyssandy.

Japbaklar dawa üçin çagyrylanlaryny hem bilmezlige salşyp, illeri gülüşdirmeklerini dowam etdiler. Ýalak dawadan gurrüň agzamakçy bolanda, Japbak oňa ýüz tutdy.

- Hawa, işan aga, eden hyzmatyňyza taňryýalkasyn. Doýan ýeriňde doklugy siňdirme diýen nakyl bar. Bize rugsat berseň, indi gaýtjak, sygrymyza seretmelidiris.

- Japbaklar kim, sygyr kim?

- Siziň asyl habaryňyz ýokmy? Biz Kelekbaý bilen söwda etdik ahyry!

- Gullukbaýyň aýdyşyna görä, siz söwdany galp edipsiňiz. Galp söwda günä bolar!

- Şeýlemi, Kelekbaý, biz seniň bilen sygyr söwdasyny etmedikmi?

«Kelek» sözi Kelekbaýy gazaplandyryjak ýaly etdi, birdenkä bolsa çalamünder hem Japbaklaryň söwdany örän berklänleri ýadyna düşdi, özüni ýitirdi.

- Men... men oýun etdim, oýun.

- Kelekbaý, seniň bilen oýnaşyp ýörer ýaly, biz oglan- oglanjyk däl ahyry! Näme sygryň bahasyny - bir sanaç bugdaýy eýýäm iýip gutaraýdyňmy?

- Men... men size sygyr diýip, garpyz satypdym.

- Işan aga, kimiň söwdasy galp? Sygyr diýip, garpyz satanyňkymy ýa guşuň gursagy ýaly dok däne berip, sygyr alanyňkymy?!

Ýalak bilen Kelek biri-birine çişerilişdi. Japbak dowam etdi.

- Garpyz, näme, süýt berýärmi? Biziň, näme, gözümüz ýokmy? Heý, sygyr bilen garpyzy tanamazam adam bolarmy? Heý, bir garpyza-da bir ýük bugdaý berlermi? Biz süýt içmek üçin sygyr aldyk, sygyr. Ynanmasaňyz baryň-da göräýiň, sygyr biziň gapymyzda gäwüşäp durandyr.

- Siz... meniň hem sygrymy, hem garpyzyny aldyňyz. Ýalak işan ara düşdi.

- Oňa şerigat ýol bermez. Günä bolar!

Saryýag içip, sesi açylan Topbak pert-pert gepledi.

- Päheý, onuň işi haýyr-la! Gelen ýyl ekin biter, biz onuň garpyzyny iki edip beräyeris.

Köpçülik Kelege, Ýalaga maý bermän gykylyk etdi.

- Topbak gaty dogry aýtdy. Kelekbaý gelen ýyl garpyzyny alsyn. Ýöne weli, sarymaňyz oglanlary aldany üçin oňa sagbol aýtmaly däl. Goý, Ýalak işan şerigat ýoly bilen oňa temmi bersin!

Şerigat ýol almady. Kelekbaý barmagyny burnuna sokup galdy.

Japbaklar gol tutuşyp, aýdym aýtdylar:

Hile gurdy garry Kelek, Arka boldy arryk Ýalak. Ilim-günüm sagja bolsun, Köpük ýalarys, heýjanelek!

Taýçanaklar

Japbaklar bir gün baýrakda bolup, at çapyşygyny synladylar.

Bökjekleşýän tohum atlara Japbaklaryň nebsi otukdy.

Japbak aýtdy: - Näme üçin biziň atymyz ýok?

Mapbak aýtdy: - Näme üçin biziň atymyz ýok?

Ýapbak aýtdy: - Näme üçin biziň atymyz ýok?

Onda Topbak aýtdy: - Atymyz bolmasa, bagtymyz bar.

Japbaklar az sözleşdiler, kän sözleşdiler, iň soňunda at çapyşmak kararyna geldiler. Karar, elbetde, kyn däl, ýerine ýetirmekde iş bar. Şonuň üçin Japbak biraz oýdan soň, ýelken gulaklaryny gabartdy.

- Biziň, hem at çapyşalyň diýşimiz «alma, biş, agzyna düş» diýen ýaly, gury bir hyýal bolýa.

- Näme üçin?

- Üçiniň bormy? Atyň bolsa çaparsyň-da!

Ýapbak çowluja burnuny eliniň aýasy bilen süpürdi.

- At bolanda kim çapmyýa? Sen atsyz çapanyňy aýt!

Mapbak olara çukurja gözlerini çüýjertdi.

- At edinmän nämä manysy bar-aýt!

- Hä, palçykdan ýasaňda çüwýän bolsa, kyn däl.

- Ine, haý diýmän ýaz çykar. Ekin ekeris. Harman alarys. Baý bolarys. Biz adama bir däl, goşa at edineris. Atlary seýisläris. Birini ýakyndan goşsak, birini ula ibäris. Şonda nädersiň, baýragyň aşagyndan galybam bilmesen.

Topbak tokgaja burnuny münküldetdi.

- Biziň gardaşymyz Mapbak guş bolsa, bilbil bolardy. Gör nähili gowy saýraýar! Ýaz çykmagyna entek wagt kän. Taýak gelyänçä ýumruk. Geliň, entek biz özümüz çapyşalyň.

Japbaklara at ýalyny örmäge, guýrugyny işmäge hajat ýokdy: olaryň egin-eşigi örän tyrrykdy. Olary seýislemäge-de hajat ýokdy, içleri höwür erkegiňki ýaly çekikdi.

Olaryň dördüsi dört ýerden edil çapyljak ata döndi: «Dur, dur!» bolşup goşulmaga taýynlandylar, aýaklary bilen ýer peşediler.

Onda Japbak aýtdy: - Obanyň içinde at çapyşsak, belki atlar boýnar.

Onda Ýapbak aýtdy: - Dogrudyr, belki, urduran adamymyz bolar.

Onda Mapbak aýtdy: - Adam hununa galmagymyz hem mümkin.

Onda Topbak aýtdy: - Dar ýerde at daratmak, elbetde, hatarly. Geliň, biz ýüzümüzizi giň sähra tutalyň.

Japbaklar giň meýdana çykdylar. Taýçanaklar uzak wagtlap goşulyşyp bilmediler: ugradylar - çekdiler, ugradylar - çekdiler. «Heý, jüre getiren! Dur! Dön!» diýşip, öz aralaryndan gopgun turuzdylar. İn soňunda dördüsi dört ýerden boýuntyryk atylan ýaly, gamça basdy.

Ýapbagyň burny jügüldedi.

Mapbagyň burny myşlady.

Topbagyň burny ýel düşen suw kadi ýaly haňlady.

Kä Japbak ozdy, kä Ýapbak. Kä Mapbak öňe düşdi, kä Top- bak.

Olar obanyň gara görnümündäki gumaga baryp dyrmasdylar. Taýçanaklar hemişe içleri çekgin bolanlary üçin, onçakly derlemediler, tosun bolmanlary üçin, onçakly haslamadylar.

Japbaklar demlerini dürsänlerinden soň, töwereklerine garanjakladylar. Bir görseler, demir gapakly alabeder pyşbagalar şakyrdaşyp ýörler. Topbak oturan yerinden towsup galdy.

- Aý, Japbaklar, ine gerek bolsa size taýçanaklar. Geliň, biz pyşdyl çapdyralyň.

Doganlar - Geliňde-geliň bolşup, adama bir pyşdyly dolap aldylar.

Japbak Ýapbakdan sorady.

- Seniň taýçanagyň ady näme?

- Ülker!

Ýapbak Mapbakdan sorady.

- Seniň taýçanagyň ady näme?

- Laçyn.

Japbak Tonbakdan sorady.

- Seniň taýčanagyň ady näme?

- Meleguş.

Topbak Japbakdan sorady.

- Seniň taýčanagyň ady näme?

- Garlawaç.

Adatda atlar ikiden goşulýan bolsalar, Japbaklar taýčanaklaryň dördüsini birden goşdular. Emma pyşdyllar el görmän, tez bolanlary üçin doganlaryň göwnünden turmadylar. Olaryň her haýsy bir ýana ýüzlendi.

Japbak öz taýčanagyny gaýtardy.

- Meniň Garlawajyma garaň, edil ýer ýüzünden gaýyp barya.

Ýapbak öz taýčanagyny gaýtardy.

- Aý, gardaşlar, häzir boluň, Ülker birden urkäýmesin. Mapbak öz taýčanagyny gaýtardy.

- Görüň, algyr Laçyn awa dyzaýar.

Topbak öz taýčanagyny gaýtardy.

- Meleguşa bakyň, Meleguşa!

Japbaklar olary näçe gaýtarsalar-da, näçe öwseler-de, näçe goşsalar-da, taýčanaklar olaryň meýilllerine görä hereket etmediler.

Japbak öz Garlawajyny başyndan aýlamak isledi.

Ýapbak öz Ülkeriniň alabeder keçesini sypymak isledi, Mapbak öz atynyň guýrugyny, gulagyny öz sygyrlaryna meňzetmek isledi.

Onda Topbak aýtdy.

- Ah-ow, gardaşlar, siz oýlanyp görüň! Bu janawarlarda ýazyk ýok ahyry! Olar şindi baş bermändir, seýislenmändir, toý märekese girmändir. Eger at edinjeginiz çynyňyz bolsa, bulary biraz idetmegimiz, terbiýelemegimiz gerek.

Japbaklar taýçapaklara baş öwretmek üçin, olary obalaryna bakan alyp gitmek kararyna geldiler. Japbak Ýapbaga aýtdy.

- Sen bulary ýol bilen öýe bakan sür. Ýapbak Japbaga aýtdy:

- Sen bularyň ýoldan çykmazlygyny boýun alsaň, olar öz peýwagtlaryna gidýän bolsalar, onda olaryň ýanda seniň näme işiň bar?

- Aý, garaz, adam bolýasyň-da, diýenini etmeli-dä. Bolmasa, şulary bir ýana sür diýeniňden, arkaň bilen daş çek diýseň ýüz esse ýagşy görerdim.

Mapbak Topbaga aýtdy:

- Çapyşyp gelen ýerimiziň näçedigini bilmek üçin, sen öýe barýança ädimläp git.

Onda Topbak Mapbaga aýtdy:

- Ýolda hiç kimiň päsgel bermezligini boýun alsaň, gideýin.

- Päsele gaýtawul tapmaz ýaly, sen näme Japbaklardan dälmi?

- Aý, garaz, aga bolýasyň-da, diýeniňi etmeli-dä. Bolmasa, ýarty ýolda biri sanymy ýalňyşdyranýndan ädimimi ýalňyşdyranyny kem görmezdin.

Japbak bilen Mapbak taýlara ýatak etmek üçin ozup gitdiler.

Ýapbak pyşdyllary sürüp ugranda, olaryň her haýsy bir ýana sowuldy.

Ýapbak bir gezek Ülkeri gaýtardy. bir gezek" Laçynyň yzyndan ylgady, bir gezek Meleguşy dolady, bir gezek Garlawaja azm urdy. Emma wagty bilen olaryň başyny jemläp bilmedi. Iň soňunda olary ugrukdyrdym hasap edip, ýeke özi hiňlendi:

Pyşdyl, pyşdyl, pyşbaga, İn kiçimiz Topbajyk. Pyşdyl dek gider daga, Olam tokarja çaga.

Ýapbak olary öwse-de, olara heň edip berse-de, pyşdyllar oňa baş bererli bolmady. 01 in soňunda biriniň gapdalyna kakyp, biriniň garşysyny alyp, birine haýbat urup, hemmesini bir ýere toplady. Pyşdyllar wyžžyldaşdylar. Göwnüne bolmasa, Ýapbak olaryň şol wyžžyldysyndan:

- Geliň, biz Ýapbaga bakan hüjüm edeliň - diýen ses eşitdi.

Ýapbak töweregine garanjaklady: hiç ýerde doganlaryň hiç biri görünmedi. 01 birhili öz endamy tikenekleýän ýalydy. Eýsem-de bolsa syr bildirmezlik uçin, elindäki çybyjagyny galgatdy-da, pyşdyllara azm urdy.

- Näme beýle pyşyrdaşan bolýarsyňyz? Ýapbak sizden gorkar öýdýämissiňiz? Hany, ugrubir ýola düşüň!

Pyşdyllar ýene wyžžyldaşdylar. Bu sapar onuň gulagyna açyk eşidildi.

- Geliň, birimiz onuň sag eliniň, barmagyny, birimiz çep eliniň barmagyny, birimiz sag aýagynyň, birimiz çep aýagynyň barmagyny dişläliň! Biziň daş tabagymyza onuň dişiniň ötjek gümany ýok! Geliň, biz ony birsalym awundyrallyň! Ýalaňaç ýeke jandar demir donly dört jandara höküm süren bolup durmasyn.

Ýapbagyň depe saçy bir ýere üýşdi. Näme üçindir şagga derledi. Gorkuly göz bilen töweregine garanjaklanda, pyşdyllardan başga jandara gözi ilmedi. Şol salymyň özünde bolsa, höküm buýrugyny eşitdi.

- Ýerli-ýerden hüjüm!

Ýapbak birdenkä aýagaldygyna ökje göterdi, tümmege büdräp tüwdürilip gitdi, Şol bada ýene:

- Ýet, gutarma! - diýen gykylygy eşitdi.

Ýapbak aýak üstüne galmanka bolsa, oýtakdan çykan Japbak bilen Mapbak el çarpyşyp gülüşdi.

Ýapbak gorkuly gözlerini petredip seretdi. Görse, Japbak bilen Mapbak gyzylygyran gülüşýärler. 01 ýeňsesini tüňňert- di, öýkeledi.

- Ýagşam bir dogan ekeniňiz! Tasdan meniň ýüregimi ýarypdyňyz!

Onda Japbak aýtdy:

- Aý, gardaş Ýapbak, biziň bu oýnumyz seni gorkuzmaklyk üçin däl-de, saňa batyrlýk öwretmek üçin.

- Şeýle-de bir batyrlýk bolarmy? Meniň ýuregim ýarylan bolsa, dördüň ýerine üç bolup galardyňyz, sag goluňyzyň ömrüniň syndygy bolardy.

Onda Mapbak aýtdy:

- Sen hiç wagt howsala düşme. Gorkaklyk Japbaklaryň häsiýeti däl. Şindi-hä dört sany pyşdyl, dört sany ýaragly duşman hüjüm etse-de, sen olaryň garşysyna edil gaýa ýaly bolup dur. Ana, şonda sen olaryň dördüsini-de ýeňersiň!

Şol wagtyň özünde bolsa Topbak olaryň duşundan öňki gaýdan yzyna bakan ylgap gitdi, doganlara habaram gatmady, seretmedem.

Onuň şol ýagdaýyny geňirgän Japbak:

- A-how, Topbak, dur, a-how! - diýip gygyrdy. Onuň şol ýagdaýyny geňirgän Ýapbak:

- A-how, Topbak, gaýt yzyňa! - diýip gygyrdy. Onuň şol ýagdaýyny geňirgän Mapbak:

- A-how, Topbak! Saňa näme boldy? Dälirediňmi? - diýip gygyrды.

Emma Topbak olaryň hiç haýsyna jogap bermän, aýagalдыgyna ylgady. Doganlar haýran bolup galdylar.

Japbak aýtdy:

- Doganlaryň hiç haýsynyň ýeke çykarlygy ýok. Ýapbak aýtdy:

- Japbaklaryň biri-birinden aýrylarlygy ýok. Mapbak aýtdy:

- Ýapbak gorkdy, Topbak ürkdi.

Topbagyň başyna gelen işden olaryň hiç biriniň habary ýokdy. Ol ýaňy ýoluny ortalanda, onuň gapma-garşysyndan çykan bir oğlan oňa salam beripdi. Topbak onuň kimdigini hem tanaman, salamyny hem alman, bir gidişine ädim sanyny sanap barýardy. Emma öz yzynda şol oglanyň: «Bä, Japbaklara bu gün näme döw çaldyka?» diýen sesini eşidipdi. Şol söz ony iňkise salany üçin bolsa ädim sanyny unudypdy. Şonuň üçin hem Japbaklaryň duşundan yzyna bakan dazyrdap geçipdi. Topbak ýoluny ýañadan ädimläp geldi.

Japbak oňa: - Topbak, saňa näme boldy? - diýdi.

Topbak elini salgady.

Ýapbak oňa: - Topbak, bu nä boluş? - diýdi.

Topbak elini salgady.

Mapbak ona: - Topbak, sen näme dälirediňmi? - diýdi.

Topbak elini salgady.

Iň sonunda üç doganyň üçüsi birden oňa ýapyşdy.

Topbak başyny ýaýkady.

- Wah, arman!

- Hä, näme boldy?

- Näme boljakdy? Ikinji gezek sanymy ýalňyşdyrдыңыз!

Japbaklar keyp edip güldüler.

Şol wagtda bolsa, Topbaga salam beren oglanyň garagörnümden gidip barýany saýgaryldy. Topbak onuň yzyndan bogazyna sygdygyndan gygyrды:

- A-ha-a... Wa-aleýkimessalam, ha-haw!

Meniň sygrym haýsy?

«Mal eýesine çekmese - şumluk» diýen nakyl bar. Japbaklaryň alan sygry hem edil Kelekbaýyň özi ýaly gezegen ekeni, ol ekine adatlanan ekeni. Baý maly bolany üçin, oňa hiç kim bir zat edip bilmeýän ekeni.

Japbaklaryň sygry birinji gezek ekine düşende, onuň bir gulagyny kesdiler.

Japbak ony görende, haýran galdy.

- Bä, biziň sygrymyzyň gulagyna näme bolduka? Ýa Kelekbaýyň aýdyşy ýaly, guzlajak wagty golaýlaýamyka? Meniň bilşime görä, guzlamak alamaty bolsa gerek!

Sygry ikinji gezek ekine düşende, ikinji gulagyny kesdiler.

Ýapbak ony görende, haýran galdy.

- Bä, biziň sygrymyzyň gulagyna näme bolduka? Ýa Kelekbaýyň aýdyşy ýaly, guzlajak wagty golaýlap ýörmükä? Meniň bilşime görä, ekiz guzlamak alamatydyr,

Sygry üçünji gezek ekine düşende, şahyny döwdüler.

Mapbak ony görende, haýran galdy.

- Bä, biziň sygrymyz ýeke şah bolaýypдыr-la! Ýa onuň döw gatanjy barmyka? Meniň bilşime görä, üçem guzlamak alamatydyr.

Sygyr dördünji gezek ekine düşende, ikinji şahyny döwdüler.

Topbak ony görende, haýran galdy.

- Bä, biziň sygrymyz Kelekbaý ýaly, kelek bolaýypdyr-la! Ýa bu-da, Kelekbaý ýaly, baý boljak bolýamyka? Dogrudyr! Meniň bilşime görä, Japbaklaryň özüne sandaş dördem guzlamak alamatydyr.

Sygyr başınjy gezek ekine düşende, guýrugyny hem kesdiler.

Doganlar ony görende, dördüsi birden seslendi.

- Biziň bilşimize görä, bu gezegenligiň hem gysyrylygyň alamatydyr.

Guýruksyz, gulaksyz kelek sygyr Kelekbaýyň Japbaklara satan garpyzy ýaly togalakdy. Ony hiç ýatakda-da saklap bolmady, kesmigini döwüm-döwüm etdi, ekinden-ekine gezdi. Onyň indi kesere-de ýeri galmady. Japbaklaryň ondan habary bolmasa-da, Japbaklardan içi ýangynly bolany üçin, sygry özüne meňzeden Kelekbaýyň özüdi.

Japbaklaryň obasyndaky Doýduk, baýlykda-da, hilegärlikde-de Kelekbaý bilen bäsleşýärdi. Garpyz ýaly togalanan sygyr bir gezek onuň ekinine düşdi. Doýduk sygryň aýaklaryndan başga kesere ýerini tapmady. Aýagyny kesse, tölemeli boljakdy. Doýduk ony daňyp goýdy.

Topbak ony dilemäge baranda, Doýduk elini salgady.

- «Ýamandan boýuňy satyn al» diýendirler. Äkideweriň, äkideweriň.

Doýdugyň aýy sözi Topbaga ýaman degdi. Şonuň üçin öz sygry bilen meňzeş Doýduga ýüz tutdy.

- Doýduk eje, meniň sygrym olmy ýa seň özüňmi? Doýduk gyňajyny galgatdy.

- Owarra bol, ýaşı kesilen!

- Günämi öt, Doýduk eje! Ýogsam meniň sygrym dil bilýän däl-dir-le! Ýöne weli, Doýduk eje, seniň ýaly dilli bolandan-a onuň lallygy hem kem däl.

Japbaklar kelek sygry näçe berk saklasalar-da, «Öwrenen gylyk örklesen hem galmaz » nakylyna görä, Doýdugyň ekinine ikinji gezek düşdi. Doýduk oýlandy, pikirlendi, iň soňunda: «Bu sygyr barybir meni dyndarmaz. Kelekbaýdaka oňa çäre görmäge nalaçdym. Men muny Japbaklara tanatmaz ýaly edeýin-de, özümejik dönderäýeýin. Meniň haýsy malym şundan arassa» diýen netijä geldi. Ol sygryň biline, boýnuna, «göwsüniň arasyna iki-üç parça ak biz orady-da, ala sygyr edip, gapysynda daňyp goýdy, öňüne ot dökdi.

Japbaklar sygry hiç ýerden tapman, iň soňunda «öwrenişen ýeridir, belki, şoňa barandyr» diýen niýet bilen Doýdugyň öýüne bardylar. Görseler, onuň gapysynda guýruksyz, gulaksyz, şahsyz kelek sygyr - emma gara däl-de, ala sygyr gäwüşäp dur.

Japbak ony tanamady.

Ýapbak oňa siňe syn etdi.

Mapbak biraz şübhelendi,

Topbak onuň ekinçi gözlerinde öz suratyny gördi.

Japbak Doýdukdan sorady:

- Doýduk eje, biziň sygrymyzy görmediňmi?

- Sygryňyzyň näme alamaty bardy? Ýapbak aýtdy:

- Guýrugy, gulagy jonruk. Mapbak aýtdy:

- Kelekbaý ýaly kelek.

Mes Doýduk sygry Kelekbaýa meňzedenlerine jakgyldap güldi. Emma sygra gözi düşende, Topbagyň aýdany ýaly, özüne-de çalyň edýänini görüp, sesini tapba kesdi, soragyny dowam etdi.

- Sygryňyzyň reňki nähilidi? Topbak oňa jogap berdi.

- Doýduk eje, edil özüň ýaly gara togalakdyr.

Doýdugyň hyrra gahary geldi, siltenjiredi.

- Ýok, men beýle sygyr göremok. Sygryňyzy nirede ýitiren bolsaňyz, şondan gözläň!

- Doýduk eje, bu sygyr näme?

- Gözüňi giňräk aç! Onuň reňki gara däl, ala! Ol meniň öz sygrym.

- Diýseňem, Doýduk eje, göz-äbiziň sygrymyza meňzeýär. Teläriň çetindäki agaçda aýran doly deri dyňzap durdy.

Doýdugyň gözüne güýdüşip, Mapbak onuň bir bujagyny açdy-da, Doýduga bakan pürkdi.

- Aý, Doýduk eje, ýeteweri, elimden sypdy! - diýip gygyrdy.

Doýduk:

- Heý, ýaşı kesilen! - diýip topuldy. Onýança bolsa, Doýdugyň geýimi sygryň endamy ýaly alabeder boldy.

Şol wagt Topbak ondan sorady:

- Doýduk eje, seniň reňkiň nähilidi?

- Heý, enesi ýalamadyk! Meniň reňkimiň garadygyny özüň aýtmadyňmy näme?

- Ýok, gara däl, ala!

Doýduk üstüne-başyna seredende, özüniň hem gapydaky daňylgy sygyr ýaly aladygyny gördi. Eden hilesiniň ugur almanyny aňlansoň, ol:

- Sygryňyzy alyn-da, owarra boluň! - diýdi. Japbaklar sygry idip ugranlarynda:

- A-ýuw! Duruň entek! Men öz reňkimi alyp galaýyn! - diýip gygyrdy.

- Alaweri, Doýduk eje, alaweri! Bize kişi zady gerek däl! Sygryň garagöz kiri bilen bulaşan üç parça bizi Doýduk

kynlyk bilen söküp aldy. Japbak aýtdy:

- Doýduk eje, sygyr näme-de bolsa, öz bilýäniň, sygyr-da. Ol seniň biziň kirledipdir. Biz ony ýuwup beräýeli.

- Ala tazyň awy-da gerek däl, özi-de! Onda Ýapbak aýtdy:

- Boýduk eje, bu nähili bolýa? Biz ala däl ahyryn! Üstüne- başyňa seret: ala özüň, alany söýýän, biziň gara sygrymyzy alardan hem özüň!

- Tüket diýdim, tüket!

- Günämizi geç, Doýduk eje, bizde tükeder-tüketmez ýaly näme bar? Biz seni öz ejemiz ýaly görýäris. Sygrymyz ekine düşse, ýene seniň ýanyňa gelmeli bolýarys!

Doýduk şondan soň sesini çykarman, elini salgady. Japbaklar Doýduga nesihat berip, heň etdiler.

Doýduk eje, gaharlanma

Gahryň aklyn alar gider.

Baharyňa baharlanma

Ýapraklaryň solar gider.

Ikinji bölüm

JAPBAKLARYŇ ÝETGINJEK ÇAGY

Bu kimkä?

Japbaklar günsaýyn dürli wakalary başlaryndan geçirip, agyr durmuşyň çylşyrymly sapaklaryny kem-kemden öwrenip, assa-assa ulaldylar, ösdüler, burunlarynyň aşagy garalyp başlady. Olaryň daşky görnüşleri üýtgeşe-de, içki gylyklary kän üýtgemedi. Çagalykdaky häsiýetleri jahyllykda-da dowam etdi. Olaryň güzeranlarynda-da ullakan tapawut duýulmady,.

Emma olaryň çagalykdaky bir arzuwlary ýüze çykdy. Olar kelek sygyrdan galan kelek tüwäni hem bir aýlyk hoşany berip, at däl-de, ýaby edindiler.

Olaryň ýabysy Doýduk eje ýaiy togalak hem örän garynlakdy. Onuň çortmak aýaklarynyň bilekselerini örtüp duran çogmak tüýleri bardy. Gysgajyk togalak boýnundaň uzyn gür ýallar aşak sallanyp durdy. Gulaklary tagaşyksyz ullakandy. Gür alyn saçlary ullakan mele gözlerini örtýärdi. Bir gujak uzyn guýrugy ýere degip durdy. Onuň reňki gyr bolup, endamy künji pürkülän ýaly gara menekler bilen bezelgidi.

Japbaklaryň sygry gezegen bolsa, ýabysy gezmezek boldy. Ol kişi ekinine barmak däl, öz otuna-da ýaltalyk bilen ýapyşdy. Kesmikden boşan sygyrlar onuň önüne dökülen oty açmaňyz ýalap ýylanlarynda-da olaryň hiç birine gaýtawul bermän, parhsyz garap durdy. Ony meýdana kowanda duşamak, ýatagyna geleňde daňmak hem gerek bolmady. Ony Japbaklar bu gün bir ýerde goýup gitseler, ertir hem edil şol ýeriň özünden tapdylar.

Şol gylyklaryndan başga-da, onuň üýtgeşik bir häsiýeti bardy, ol Japbaklardan iým talap etmedi, ýazyna ýorunja, gyşyna bedde islemedi. Ol saman tapsa-da muhurdy, çaýyr tapsa-da muhurdy, ýandak-da bolsa muhurdy, hatda kirşene gatyşan dere tezekleri hem muhurdy. Onuň ot dannawy ýokdy, diňe agzy dek durmasa bolýardy.

Japbaklar oňa «Ýapagy» diýip, taý adyny dakdylar.

Kelekbaý ony ilki görende mys-mys güldi.

- Köşeklerim, at aldyk diýýädiňiz weli, munyňzyň garny ýaman ýogyn görünýä-le! Çañňalakly ýaby bolaýmasyn?

Japbak bir elini Ýapagyň sagrysyna, beýleki elini Kelekbaýyň egninge goýup, oňa jogap berdi.

- Baý aga, sen arkaýynja bolaý! Japbaklaryň gapysynda dursa, ol basym at bolar: garny baryp, gapyrgasyna ýelmeýer.

Olar ony ilki alan günlerinde ýeke-ýekeden däl, syrtlaşybam däl, üç bolup mündüler. Dördünjisi onuň guýrugyndan ýapyşdy. Doganlar ony Kelekbaýyň öýüniň gapysy bilen, Doýduk ejäniň öýünün ýeňsesi bilen, Ýalak işanyň öýüniň töwerekleri bilen sagatlap çapdylar. Ýapagyň ýyndamlygy pyşdylyň çeni däl, kelek sygryň hem çeni däl, hatda Japbaklaryň özi bilen çapyşanda-da kä Ýapagy ozdy, kä J apbaklar.

Japbaklaryň ömürboýy arzuwlary at bolany üçin, tä mähirleri ganýança, onuň üstünden düşesleri gelmeýärdi.

Ýapagy bir gün Doýdugyň öýüniň ýeňsesine ýetende, eli süýt kädili öýüne ýetip gelyän Doýduga gabat geldi. Doýduk haýsy ýana sowuljagyny bilmän aljyrady. Ýapagy

ony urup geçmäge dogry gelende, birdenkä kürtdürip durdy. Japbaklaryň üçüsi hem başaşak eňterildi.

Japbak öz zarbyna Doýdugy süsüp serreltdi. Ýapbak agdarylan pyşdyl ýaly däbişekläp ýatan Doýdugyň süýt kädisine baryp girdi. Ýapagy müýnli ýaly sortduryp durdy. Olaryň bolşuny synlan Topbak jakgyldap, arkan-ýüzin gaýtdy.

Japbak hasanaklap galdy.

Ýapbak hasanaklap galdy.

Mapbak hasanaklap galdy. Emma onuň depesinden süýt jorlaýardy.

Topbak onuň goýry dökülýän ýerine baryp, agzyny tutdy.

Japbak onuň goýry dökülýän ýerine baryp, agzyny tutdy.

Ýapbak onuň goýry dökülýän ýerine baryp, agzyny tutdy.

Doýduk ýatan ýerinden galyp bilmän hyklady. Süýt bilen başagaý doganlar onuň ýagdaýyndan habarsyz galdylar. Emma Japbaklaryň başınjy «dogany» Ýapagy onuň egniniň aşagyna temegini sokdy-da, gop berip galdyrdy.

Hiç bir ýerine şikes ýetmän, diňe tozana bulaşyp galan Doýduk olara hyrydar çişerildi-de:

- Heý, mysalaňyz gursun! - diýdi. Topbak oňa jogap berdi.

- Boýduk eje, her gün şunuň ýalyjak ýaglyja süýtden doýur- da, biziň mysalamyzy guradyp bilseň guradaý - diýdi.

Japbak Ýapbaga seretdi. Ýapbak Topbaga seretdi. Topbak Japbaga seretdi. Emma olaryň hiç haýsynyň Mapbaga gözi düşmedi.

Ýapbak Topbakdan sorady.

Topbak Japbakdan sorady.

Japbak Ýapbakdan sorady.

Emma hiç biri Mapbakdan derek bilmedi.

Doganlaryň ýüregine howsala düşdi. Olaryň üçüsi üç ýerden aglarly göründi... Birdenkä asmandan Mapbagyň sesi ýaňlandy. Boganlar näçe garanjaklasalar-da, onuň gözüne gözleri düşmedi.

Onda Japbak aýtdy:

- 01 ganat baglap, asmana uçan bolaýmasyn! Onda Ýapbak aýtdy:

- 01 indi doganlardan arany açan bolaýmasyn! Onda Topbak aýtdy:

- Onuň ganaty gyrlyp, ýere gaçan bolaýmasyn!

Boýduk olaryň gürrüňine hahahaýlap güldi, iki eli bilen öz garnyny ýençdi. Japbaklar oňa haýran galdylar.

- Bä, bu aýal däliredimikä? - diýişdiler.

Gülküden gözünüň ýaşyny saklap bilmedik Boýduk zordan sözünü düşündirdi.

- Heý, saňsar işigaýdanlar! Siziň garagyňyz gapykmy? Ynha, bu soky ýaly bolup duran näme - menmi?

Japbak Mapbaga haýrangalyjylyk bilen seretdi.

- Bä, hakykatdanam, öz-ä Mapbak weli, munuň kellesi kimkä?

Mapbagyň sesi ýaňlandy:

- Waý, demikdim-le! Kelläm hem özümiňki-le!

Onda gözleriniň ýaşyny gyňajy bilen süpürüp duran Boýduk aýtdy:

- Aý, hudaý uranlar, onuň kellesindäki meniň suýt kädim ahryr!

Onda Ýapbak aýtdy:

- Mapbagyň kellesinde seniň süýt kädini näme işleýär? Onda Doýduk aýtdy:
- Doýdugyň golaýynda Japbaklar näme işleýär?
- Biz at çapýas ahyry!
- Siziň burnuňyzyň aşagyndaky garalyp görünýän murt däl-de, gazan garasy. Siz entek at däl-de, pyşdyl çapmaly!

Japbak Ýapbagyn burnuna seretdi. Ýapbak Topbagyň burnuna seretdi. Topbak Japbagyň burnuna seretdi. Doýdugyň aýdan sözi, hakykatdan-da, dogry ýaly bolup görüldi. Olar oýa çümenlerinde, Mapbagyň ýene sesi ýaňlandy.

Japbaklar Mapbagyň kellesindäki kädini nädip aýyrjaklaryny bilmän, iň soňunda, ony döwmek kararyna geldiler. Onda Doýduk elden-aýakdan düşüp, gykylyk etdi.

- Ýok! Men kädini döwdürmen. Günä siziň özüňizde. Ýogsam, men size kadi bilen bile onuň içindäki süýdi hem tölederin!

Japbaklar kädini nireden alsyn, süýdi nireden alsyn?

Japbak Ýapbaga kinaýa bilen seretdi. Ýapbak Topbaga kinaýa bilen seretdi. Topbak Japbaga kinaýa bilen seretdi. Olaryň şol garaýyşlarynda, biri-biriniň arasynda bir gizlin düşünje bardy. Doýdugyň taryna kakyp görmek üçin, Japbak şol düşünjäni mälim etdi.

- Görýän weli, biz öz doganymyzyň kellesini döwäýmesek boljak däl öýdýän.

Mapbagyň kadi içindäki kellesi sözünü düşündirip bilmedi, kädide naýynjar ses ýaňlandy.

Ýapbak Mapbagyň önünde baş egip, onuň bilen hoşlaşýan ýaly, hamsygyp gepledi.

- Dogan jan, kadi bilen süýdi tölemeli bolsak, Ýapagyny bermeli bolarys. Atymyzy Doýduga berenimizden, kyn görmeseň, seni kädä berenimiz ýagşy! Indi sen bizi ýa görersiň, ýa görmersiň... Hoş!

Kädiniň ýaňlanmagyna garaman doganlar Mapbagy emäý bilen göterip ýere goýdular. Ýapbak ellerini tutdy. Japbak aýtdy:

- Hany, indi maňa bir maý beriň, kädili kelläni men nas edeýin!

Doýdugyň ýüregi ýaryldy. Ol saçlaryny ýolup gygyrdy.

- Baý, başyňa döneýin, Japbak jan! Kelläni döwme, kädini döw!

- Ýok, Doýduk eje, günä seniň özüňde, Japbaklaryň gepi birdir. Hany, maňa bir maý beriň!

- Baý, işim gaýtdy! Hun tölemeli bolaryn. Döwmäň, döwmäň!

- Hawa-la! Mapbagyň hununa seniň ähli malyň hem ýetesi ýok.

- Waý, başyňa döneýin, kädini döw, kädini döw! - diýip, Doýduk Japbagyň eline ýapyşdy.

Japbak Ýapbaga seretdi. Ýapbak Topbaga seretdi. Topbak Japbaga seretdi. Japbak iň soňunda mälim etdi:

- Häh, Doýduk eje, sen bolaýýaň. Japbaklaryň seniň sözünü ýere salyp biljek gümanlary barmy? Belki, biz kellä-de, kädä-de şikes bermän, bir zat ediris. Japbaklarda ugurtapyjylyk ýog-a däl.

Ondan soň Ýapbak Mapbagyň bir aýagyna ýapyşdy. Topbak Mapbagyň bir aýagyndan ýapyşdy. Japbak Mapbagyň kellesindäki kädiden tutdy. Japbak aýagyny diredi. Ýapbak bilen Topbak çekdiler, çekdiler, Japbagy özlerine bakan idirdetdiler. Ondan soň Ýapagy iki aýagyny Japbagyň iki egniniň üstünden aşyrdy. Ýamaşgandan çekdiler, çekdiler, Ýapbak bilen Topbak Japbagy idirdedip bilmediler. Doýdugyň

göwnüne bolmasa, Mapbagyň boýny süýnüp barýan ýaly göründi. Ol ýüreginiň howlunjyna:

- Waý, oglanyň boýnuny sogurdyňyz-la! - diýip gygyrdy. Kelleleri gyzan Japbaklar Doýdugyň gykylygyna üns bermän çekdiler, ýene çekdiler... Kädi kelleden sypyp, Japbak arkan ýykyldy, Ýapagy götin oturdy. Ýapbak bilen Topbak arkan serrelip gitdi.

Mapbak derrew Doýduk bilen boýdaş bolup:

- Hudaýa şükür, o dünýänem görüp geldim! Doýduk Mapbagyň dym-ak ýüzüne seretdi-serstdi-de essi aýyldy, iki baka elendi, tas özünden gidip ýykylypdy. Emma aýak üstüne galan doganlar ony ýykman, gop berip sakladylar. Abat kädisine gözi düşen Doýduk Japbaklara birinji gezek minnetdardyk beýan etdi.

- Ýüzüňiz-gözüňiz dert görmesin, balalarym! Ýörün, men sizi çal bilen çörekden doýraýyn!

Japbaklar Doýduga sag bol aýdyp, keýpihon hiňlenip gitdiler:

Bagyşlawer, Doýduk eje,

Dert-azara goýduk, eje

Zada mätäç däliris hiç.

Hoş sözüňden doýduk, eje!

Taňrynyň tarhany

Ili-güni gülüşdirip, keýpiköklük, şahandazlyk bilen gün geçirýän Japbaklar, käbiriniň oýlaýşyna görä, işsiz ýaly görünseler-de, olar bihepbe däldiler. Orak wagty orak orýardylar, onuň yzyndan hoşa edýärdiler. Ýapagy bilen kireýine döwek döwýärdiler. Kime döle gazyp berýärdiler, kimiň odunyny çekýärdiler. Şonluk bilen iýjek nanlaryny bol gazanýardylar. Olar hiç wagtda hiç kime hiç bir zat barada ýüz tutmaýardylar, dilemeýärdiler. Dözümsizlik bilen edilen käbir hödürlerden-de boýun towlaýardylar. Emma halky ynjadýan, halkyň ganyny sorýan baýlary, süýthorlary, dindarlary dürli degişmeler, duzly sözler bilen masgaralamakdan çekinmeýärdiler. Şol häsiýet olaryň beýnilerinde çagalykdan orun alyp galypdy.

Japbagyň Kelekbaýa ilki aýdyşy ýaly, Ýapagynyň daşky görnüşi, hakykatdan-da, tohum at sypatyna aýlanypdy. Onuň togalak boýny inçelipdi. Çuwal ýaly garny gapyrgasyna baryp ýelmeşip, eşek gerşe öwrülipdi. Çylka et içinde mälim bolmadyk süňkleriniň käbirinden indi torba asaýmalydy. Onuň arkasy wejera ýagyr bolup, üstüne atlanar ýaly bolmandy. Ol indi ýörände-de çaykanyp ýöreýärdi.

Ýapagy çapuwdan galypdy.

Ýapagyny şeýle ýagdaýa salan hem, elbetde, agyr durmuşdy.

Bir özi çarha goşulan Ýapagy arly tomuşlap birnäçe harman döwdi. Döwekden soň, kireýine bugdaý çekdi. Kireý wagtynda Ýapagynyň bir özi bolman, Japbaklaryň özleri hem şonuň hatarynda ýük göterýän düýä öwrülipdiler. Olaryň hem eginleri Ýapagynyň gerşinden enaýy däldi. Emma eogda çäkmeniň astynda olaryň eginlerindäki, arkalaryndaky ýaralar görünmeýärdi. Japbaklaryň çekýän awusy oba baýlaryna mälim däldi. Ony diňe olaryň özlerine kybapdaş oba adamlary bilýärdi. Şonuň üçin hem

Japbaklar oba köpçüliginiň iň söýgüli dostlarydy. Olar üýşmeleňiň hezilidi, märekäniň - bezegidi.

Japbaklaryň Ýapagysy häzir sandan galypdy. Şol ýagdaý- da onuň gyşdan çykyp biljegi-de gümanady. Ony sataýmakçy bolanlarynda-da, gyzan bazarda gara pula geçjek dälidi. Doganlar onuň takdyry barada kân-kân oýlandylar.

Iň soňunda Japbak aýtdy:

- Ýapagy biziň gözümiziň önünde süýnüp galsa, biziň oňa ýüregimiz awar. Geliň, biz ony Ýalak işana beräýeliň. Goý, ol ýañadandan direlsin.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Ýapagyny biz Ýalak işana bermäliň. Ol ýañadan direlse, ol hem gözümiziň önünde ony münüp ýörse, biziň ýüregimiz onuň ölüp gideninden beterräk awar.

Mapbak Japbagyň sözünü makullady.

Topbak Ýapbagyň sözünü makullady.

Şol meselede doganlaryň arasynda agzalalyk döredi. Mapbak aýtdy:

- Dawamyzy Ýalak işana çözdüreläň. Topbak aýtdy:

- Dawamyzy Ýalak işana çözdürmäläň.

Japbak Mapbagy goldady. Ýapbak Topbagy goldady. Doganlaryň dawasy oba içine ýaýrady. Şol habar Ýalak işana- da baryp ýetdi. Ýalak işanyň tamakin damarlary gozgandy, könelişen gözlerine şöhle indi. Ýalak işanyň Ýapaga öňden hem gözi gidýärdi.

- Ol tüýs meniň malym. Oňa näme berseň, şonuň bilen oňjak. Ony nirede goýsaň, şol ýerde durjak. Ol alla tarapyn tüýs meniň üçin ýaradylan mal. Ol Japbaklaryň eline ýalňyşlyk bilen düşüpdur. Ony haýsy bir ýol bilen, haýsy bir hile bilen olaryň elinden alyp bolarka? - diýip, uzak wagtdan bäri oýlanyp ýördi. Oňa häzir oňaly ýagdaý duçar boldy. Ol şol pursady peýdalanmak isledi.

Ýalak işan Japbaklary öýüne myhman çagyrdy. Japbaklar ol ýagdaýa haýran galdylar: dünýäler üýtgap ýörmükän diýip oýlandylar. Biraz oý-pikirden soň bolsa, Ýalak işanyň saran ýumagyny çözdüler. Şonuň üçin doganlar özleriniň başinji «dogany» Ýapagyny hem özleri bilen bile alyp bardylar. Ýalak işan oňa ylaýta-da begendi, «gökäki dilegim ýerde gowuşdy» diýip düşündi.

Ýalak işan olary dürli nygmatlar bilen hezzetledi. Aýratyn hem Ýapagynyň hezzetini ýetirdi. Onuň önüne dürüşde dökdürdi. Hyzratkärlerine buýruk berdi.

- Ýapagy suwa meýil eden wagty, suw ýerine süýt beriň. Ertir-agşam iým näçe iýse, gaýgyрман beriň. Goý, ol basym özüni tutsun. Onuň ýagyrnysy öňküsinden-de ýasyrak tagtalansyn... Japbaklaryň beýle hormat haçan gören zatlary!

Ýapagyň beýle hormat haçan gören zady!

Japbak Ýapbaga seretdi. Ýapbak Mapbaga seretdi. Mapbak Topbaga seretdi. Topbak Japbaga seretdi. Olaryň janly göreçlerinde:

- Wah, arman! Ejemizi hem özüimiz bilen bile alyp gelsek bolmaýamy! - diýen ahmyr göründi.

Aradan bir gün geçdi. Ýalak işan olaryň habaryny almady.

Aradan iki gün geçdi. Japbaklar ondan rugsat soramadylar.

Aradan üç gün geçdi. Ýalak işan myhmanlaryny tizräk ugradanyny kem görmedi.

Aradan dört gün geçdi. Myhmanlaryň myhman ýerlerinden gidesleri gelmedi.

Aradan baş gün geçdi. Ýalak işan sypaýçylyk bilen myhmanlaryndan habar sorady.

- Balalarym, sizi näme üçin çagyranymy bilýämesiňiz? Japbak jogap berdi.

- Belki... namaz öwretmek üçindir!

- Haý, berekella!.. Men size namaz öwrederin, başga-da, kän zatlar öwrederin.

Hawa, köşeklerim, men siziň agzyňyz alarjak bolupdyr diýip eşitdim. «Agzybire taňrybiýr, agzalany gaňrybiýr» diýen nakyl bardyr. Agzalalyk musulman bendesine buýrulan däldir. Bütün ilaty, ylaýta-da siziň ýaly agzy sary doganlary agzybirlige ündemek meniň borjumdyr! Çaky, sizin, araňyza şeýtan düşen bolara çemeli. Siz ol zyrrajymyň was- wasyna gitmäh, ogullarym! Japbak gulaklaryny üşertdi.

- Älhepus, işan aga, keramatyň zor eken-ow! Sen bizi şunça çagyrmadyk bolsaň, biziň iki tarap bolup, gyzyl ýumruga girmegimiz mümkindi.

Ýalak işanyň ölügsi gözleri hoşallyk bilen ýylpyldady.

- Balalarym, siz öz syryňyzy işan agaňyzdan gizlemersiňiz. Siziň araňyza birdenkä nähili näsazlyk düşdi?

Onda Japbak aýtdy:

- Arly ýylyň azabyndan soň, biziň Ýapagymyz halys tapdan düşdi. Ony biz indi galyndyryp biljek gümanymyz ýok. Geliň, biz ony işan aga bereliň-de, haýyr-dogasyny alalyň diýsem, Ýapbak göwnemedi.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Işan aga, ynha, özüň görüp dursuň: biziň endamymyz çaga guşuň teni ýaly gyzaryşyp dur. Biz ony geçen ýerine satalyň-da özümize köýnek-balak edineliň diýsem, Japbak göwnemedi.

Onda Mapbak aýtdy:

- Men hem biziň ýaşulymyz Japbak, biz Japbagyň diýeninini edeliň: Ýapagyny işan aga bereliň diýsem, Topbak göwnemedi.

Onda Topbak aýtdy:

- Özi öleýin diýip duran maly işan aga hödürlemek hem ynsapdan däl. Ol, belki, biziň işan agany masgaraladygymyz bolar. Geliň, muny geçen ýerine satalyň-da, özümize köýnek- balak edineliň diýsem, Mapbak göwnemedi.

Dawany ýeňillik bileň çözdüm, Ýapagyny öz ýanyma geçirdim hasap eden Ýalak işan lah-lah güldi. Gülki arasynda keýpihon gepledi.

- Köşeklerim, şonuň ýalyjak ujypsyz zat üçin hem biri- biriňiziň göwnüňize degerlermi, gyzyl ýumruga girmäge taýynlanarlarmy? Günä bolar, balalarym! - «Günä» sözüni agzanda, Kelekbaýyň Japbaklar bilen bolan dawasy Ýalak işanyň güpbe ýadyna düşüp, ýüzi köneldi, birdenkä gazaplanjak ýaly etdi. Emma Ýapagy gözünüň önüne gelende, ol ýene öňki keşbine girdi. - Balalarym, geýimiňiz ýyrtylan bolsa, işan agaňyzyň ýanyna geläýmezlermi? Bar zadymy sizden gaýgyrjak gümanym barmy?.. Işan agaňyz üçin üç-dört para biz nämedir!.. Hudaýa ýüz müň şükür! Her zat bolsa, howply bir belanyň önüni öz wagtynda alypdyrys. Ynha, köýnek-balak tikilip yetişýänçä, men size namaz öwrederin.

Ýalak olaryň her haýsyna bir kündük berip:

- Baryň, täret kylyň - diýdi.

Ýalak işan tärete başlanda, synja kylmak üçin ala donuny arkasyna bürenip, ýapyrylyp oturanyny Japbaklar görýärdiler. Olar hem şonuň ýaly, her haýsy bir çalçany arkalaryna бүрәп, dördüsi birden hatar gurap oturdylar. Olary gören işan gykylyk etdi.

- Aý, bidöwletler, kybla garap oturmaň. Günä bolar! Japbaklar arkalaryna aýlanyp oturdylar. Ýalak ýene gygyrdy.

- Gündogara garap oturmaň. Gunä bolar!

Japbaklar çepe bakan aýlanyp oturdylar. Işan ýene gygyrdy.

- Aýa, Güne garap oturmaň. Günä bolar!

Japbak Ýapbaga seretdi. Ýapbak Mapbaga seretdi. Mapbak Topbaga seretdi. Topbak Japbaga seretdi. Olar iň soňunda nirä garajaklaryny bilmän, işanyň özüne garap oturdylar.

Ýalak işan hyrra beýlesine öwrülip, gykylyk etdi,

- Heý, peläketler! Maňa garap oturmaň. Günä bolar! Japbaklar iň soňunda işanyň öýüne garap oturjak bolanlarynda, Ýalak işan ýene gykylyk etdi.

- Turuň! Turuň! Turuň!

Japbaklar zöwwe galdylar. Ýalak işan olara gazap bilen käýemekçi bolanda, olaryň üstaşyry Ýapaga gözi düşdi. Onuň ajymtyk ýüzi mylaýymlandy, olara mylaýym göz bilen garady.

- Köşeklerim, siz hiç ýaňa-da garap oturmaň.

Size namaz buýrulmandyr. Siz taňrynyň tarhany!

Dört dogan dört ýerden Ýalak işana bakan topuldy. Olaryň her haýsy işanyň bir yerinden ýapyşyp, ony göter-göter etdiler, hiňlendiler:

Götereliň işany,

Ýagşylygyň nyşany.

Hormatlalyň hemişe

Tarhan eden işany!

Doganlar ony birsalym towusdyrdylar. Onuň çözlennen mähnet sellesi olaryň boýnuna oraldy. Ýalak işany patladyp düşüren doganlar gykylyk etdiler. - Aý, boguldym, kessene!

- Aý, boguldym, kessene!

Ýapagyny elden gidererin howatyry bilen Ýalak işan ýan gezligini çykardy-da, uzyn selläni dört kesdi. Japbak öz boýnundaky selläni çöziedi. Ýapbak öz boýnundaky selläni çözledi. Mapbak öz boýnundaky selläni çözledi. Topbak öz boýnundaky selläni çözledi. Doganlar öwhüldäp, agyr-agyr dem aldylar.

Ýalak işan Japbaklaryň göwünlerini tapmak niýeti bilen:

- Goý, olar size peşanalyk bolsun... Selle sizin, bagtyňyz eken! - diýdi.

Japbak oňa jogap berdi.

- Işan aga, eden hyzmatyňa taňryýalkasyn! Doganlara öwüt- nesihat berdiň, agyzlaryny birikdirdiň, alladan gaýtsyn! Her kimiň hem, elbetde, işi, aladasy bar. Seniň ýüzünden geçip bilmän, senden rugsat sorap bilmän, on gün seniň çöregiňi iýdik. Hoş, sag otur!

Doganlar ugramakçy bolanlarynda, Ýapaga üçüsi birden münmän, diňe ýaşululary Japbagy ataryp, galanlary oňa jylawdar hökmünde ýöremekçi boldular. Ýalak işanyň gözleri hanasyndan çykara geldi.

- Köşeklerim, Ýapagyny nädýärsiňiz?

Topbak oňa jogap berdi.

- Işan aga, size mundan artyk azary ýetmez ýaly, ony bu ýaz özümüz bilen alyp gidýäris.

- Hany, siz ony işan agaňyza bermediňizmi näme?

- Işan aga, biziň bar dawamyz: ony işana berip-bermezlik barasynda dälmi näme? Biziň agzymyzy birikdireniňiz üçin, saňa gaty minnetdar. Hoş, sag otur!

Ýalak işan içki gazabyny daşyna çykaryp bilmän, öz içinden hüňürdäp galdy. «Siz allanyň tarhany däl-de, allanyň gargany!»

Ýapagyny öz ýatagyna bakan öwren Japbak soňky minnetdarlygyny beýan etdi.

- Işan aga, hoş, Toýuňda duşaly!

Dört bolsaň pag-da!

Japbaklaryň bir gün menzilligi tükeňdi. Olar degirmene gitmekçi boldular.

Japbak Ýapbaga aýtdy: - Sen git. Ýapbak Mapbaga aýtdy: - Sen git, Mapbak Topbaga aýtdy - Sen git. Topbak olaryň hemmesine aýtdy:

- Ýekän çañy çykmaz. Biz Japbaklar bolanymyz haýsy, ýeke- ýekeden ygyp ýörenimiz haýsy? Degirmene hemmämiz bile gideliň.

Doganlar ony makul bildiler. Ýapbak Mapbaga aýtdy: - Ýapagyny getir. Mapbak Topbaga aýtdy: - Ýapagyny getir. Topbak Japbaga aýtdy: - Ýapagyny getir. Japbak olaryň hemmesine aýtdy.

- Ýapaga yük urup, onuň bitip barýan ýagyryny ýañadandan täzelemek bolmaz. Menzilligi özümüz götereliň.

Doganlar ony makul bildiler.

Bir bogdak bugdaýy doganlar gezegine göterip gitdiler. Olar degirmene golaý baranlarynda, sözleri azaşdy. Japbak Ýapbaga aýtdy:

- Sen az göterdiň. Ýapbak Mapbaga aýtdy:

- Sen az göterdiň. Topbak Japbaga aýtdy.

- Sen az göterdiň. Japbak dawany jar etdi.

- Biz öýden gaýdamyzda, ýolumyzy ädimlemän gaýtdyk. Şonuň üçin kimiň näçe götereni mälim bolman, aramyzda dawa turdy. Geliň, biz yzmyza gaýdyp, ýamaşgandan ýoly ädimläp gaýdalyň.

Doganlar ony makul bildiler.

Olaryň haýsy biri göterende-de, degirmene çenli galan ýol taýak salymdan daş däl. Ony bütün ýolboýy haýsy haýsyna diýende-de, sesini çykarman göterip gitjekdi. Olaryň häzirki yzlaryna gaýtmaklarynyň sebäbi olaryň ýadawlygy, ýaltalygy üçin bolman, Japbaklaryň Japbaklardygy üçindi. Kim bilýär, olar, belki, şondan hem bir at galdyrmak isländirler.

Japbaklar yzlaryna gaýdyp, öýlerine ýigrimi ädim çemesi ýol galanda, olaryň ýene sözleri azaşdy. Ýene olar: men kän göterdim-de, sen az göterdiň boluşdylar. Onda Mapbak aýtdy:

- Ahaw, Japbaklar! Indi yzmyza gaýtsak, birnäçe mün ädim bar. Öýümüz bolsa ýigrimi ädimden daş däl. Geliň, biz beýdişip durmalyň. Öýümize barýança bugdaýy men götereyin.

Japbaklar ýañadandan degirmene bakan ugramakçy bolanlarynda, arada dawa çykany üçin, ýene ädim sany mälim bolmady.

Japbak Ýapbaga aýtdy: - Sen gidip ädimläp gel.

Ýapbak Mapbaga aýtdy: - Sen gidip ädimläp gel.

Mapbak Topbaga aýtdy: - Sen gidip ädimläp gel.

Onda Topbak aýtdy:

- Bir adamyň ädimläp gelenine biz üç bolup kanagatlanyp bilmeris ahyry! Geliň, entek bugdaýy galdyralyň-da, biziň hemmämiz bile gidip ädimläp geletin.

Onda Japbak aýtdy:

- Ahaw, doganlar! Dokma ýüwürdyň ýaly, ikarada biderek gatnap durmak bolmaz ahyry. Ana, Ýapagy biziň başnji «doganymyz». Ol hem bizden az iýip-içenok. Biz işlämizde, ol han ogly ýaly sortduryp durmalymy näme? Goý, mulemma durmuşda ol hem öz ejirini çeksin. Men hem siziň goýan muwessäňyza garşy dal: ýoly hemmämiz bile gidip ädimläliň. Emma muşdegi Ýapagy alyp gitsin.

- Japbak, şun-a aldyň-ow! - diýip, doganlar ony makul bildiler.

Olar bugdaýy Ýapagynyň üstüne kese taşlap, ony göni ýola saldylar-da, özleri ädimläp ozup gitdiler.

Japbaky nähili-de bolsa uwundyrmak çäresini agtaryp ýören Kelekbaý assyrynlyk bilen şol ýagdaýdan habardar boldy, ýükli Ýapagyny göz astyna aldy...

Doganlar ädim sanyny ýazman, degirmene bardylar.

Japbak aýtdy: - Dört mün ädim.

Ýapbak aýtdy: - Dört mün bir yüz ädim.

Mapbak aýtdy: - Dört mün iki yüz ädim.

Topbak aýtdy: - Dört mün üç yüz ädim.

Doganlaryň ýene sözleri azaşarly boldy. Onda Japbak aýtdy:

- Anha, Ýapagy ýetip gelyä. Ol biziň dawamyzy jar eder: ol hiç wagt ädim sanyny ýalňyşýan däl.

Ýapagy bir basyşyny üýtgetmän, nyzamly ädimler bilen başyny aşak salyp geldi.

Topbak ondan sorady: - Dört mün üç yüz ädim dälmi?

Ýapagy başyny egdi.

Mapbak ondan sorady: - Dört mün iki yüz ädim dälmi?

Ýapagy başyny egdi.

Ýapbak ondan sorady: - Dört mün bir yüz ädim dälmi?

Ýapagy başyny egdi.

Japbak ondan sorady: - Dört mün ädim dälmi?

Ýapagy başyny egdi.

Doganlaryň öz aralarynda agyrlary birikdi. Emma hemmesiniňkini deň tassyklap duran Ýapagy bilen olaryň agyrlary alardy. Olar Ýapaga temmi bermek kararyna geldiler. - Geliň, biziň dördümüz hem munuň üstüne müneliň-de, ýamaşgandan ädimledip gaýdalyň.

Japbaklar onuň üstüne hümerlenip münmekçi bolanlarynda, göwünlerine gelmedik bir ýagdaýyn üstünden bardylar: olar onuň üstüne ýüklän bogdaklaryndan hiç bir derek görmediler. Olaryň dördüsi birden oňa sowal berdiler.

- Ýapagy, hany, bugdaý nirede?

Ýapagy edil bimamla çaga ýaly ýüzünü sallap, başyny aşak egdi.

Indi bogdagy nireden gözlemeli, nireden tapmaly? Ýapagydan jogap çykmady. Japbaklar biri-birine çişerilişdiler, hiç haýsynyn göreji belli bir zat salgy bermedi. Olar

seslerini çykarman, Ýapagyny şol duran ýerinde galdyrdylar-da, yzlaryna bakan ýüwürdiler. Ýolboýy iňne-temen gözleýän ýaly agtardylar. Näme üçindir düýesine bugdaý ýükläp, özi üstünde çommalyp oturan Kelekbaý olaryň duşlaryndan geçdi. Emma Kelek olara sowal bermedi. Japbaklaryň bogdak hakyndaky sowalyna-da diňe başyny ýaýkady. Eýsem-de bolsa, onuň görejindäki gülümsireýän syrdan Topbagyň göwnüne aýratyn münkürlük gitdi...

Japbaklar öýlerine baryp ýetdiler. Hiç ýerde bugdaýdan derek tapmadylar. Olar iň soňunda - bugdaýy kim alan hem bolsa, degirmene elter diýen netijä geldiler. Şol niýet bilen ýene degirmene bakan ylgap gitdiler.

Degirmende nobatçy örän kändi. Bogdaklar, doly çuwallar edil sürüli goýun ýalydy. Doganlar şol ýükleriň arasynda aýlandylar. Iň soňunda, Topbagyň ümlemegine görä, meňzeş, arasy çatylgy bogdaga ýapyşdylar.

- Heýjanelek, bugdaýymyzy tapdyk! - diýşip, ikibir-ikibir götermekçi bolanlaryda, Kelekbaý hasanaklap geldi.

- Ýeri how, Japbaklar, bugdaýy nädýärsiňiz? Topbak oňa jogap berdi.

- Baý aga, bugdaýy näderler? Un ederler-dä!

- Bular meniňki ahyry!

- Hany, onda biziňki niredede?

- Siziňkiniň nirededigini men näbileýin?

- Baý aga, seniň hilegär gözleriňi men örän ýeser görýän. Sen bilmek islemeseň, men bilýän: şu bugdaýlar biziňki.

- Siziň bugdaýyňyz nähilidi? Akmydy? Garamydy? Japbak oňa jogap berdi.

- Seniňki nähili bolsa, biziňki hem şonuň ýalydy.

- O nähili beýle meňzeş bolýa?

- Biz hoşany seniň sypalyňdan etmedikmi näme? Kelekbaý bilen Japbaklaryň arasyndaky dawa açylardan kynaldy. Töwellaçy baýlar Japbaklara töwella etdiler. Onda Japbak aýtdy:

- Biziň döwletimizi Kelekbaýyňkydan ulurak bilseňiz, dört adamyň gepine ynanman, bir adamyňka ynansaňyz, biz öz bugdaýymyzy Kelekbaý ýaly garyp adama bagyşlap hem bileris.

Töwellaçylar olara näme jogap berjeklerini bilmediler. Onda Ýapbak aýtdy:

- Eger, biziň sözüme bawar etmeseňiz, bugdaýyn biziň- kidigini dilsiz-agyzsyz Ýapagy hem tassyklap biler. Ýogsamam bugdaýyň özüniňkidigini Kelekbaý düýesine tassyklatsyn.

Böwri müýnli, saly gowşak Kelekbaý bugdaýyň özüniňkidigini düýesine tassyklatmakdan boýun towlady, «onuň akyly ýok» diýip bahana etdi.

Töwellaçylar Ýapagynyň ýanyna üýşüp baranlarynda, müýnli ýaly sortduryp duran Ýapaga Mapbak sowal berdi.

- Ýapagy, sen häzir Japbaklaryň Ýapagysy däl-de, ortalyk bir haýwan. Sen hiç kimden ýüz görme-de, hudaýlygyňy sözle, iki bogdak galla biziňki dälmi? Biz ony seniň üstuňe ýükläp goýbermedikmi.

Ýapagy baş atdy. Köpçülik oňa haýran galdy.

- Indi, heý, şekiňiz galdymy.

Un ýükli düýesini ugradan Doýdugyň Kelekbaýa ömründe birinji gezek rehimi indi.

- Kelekbaý, dawagäriň Japbaklar bolsa, dadyňa Alla ýetsin!
Töwellaçylar Kelekbaýa töwella etdiler.

- Baý aga, sen döwletli adam, bidöwlet Japbaklar bilen başyňy deňläp durma. Bularyň tutalgalary, delilleleri bar. Seniň hiç bir güwäň hem ýok.
Kelekbaý müzzerdi.

- Onda bogdaklaryň birini Japbaklar alsyn, birini men alaýyn.
Onda Japbak aýtdy:

- Baý aga, Japbaklar örän geçirimli adamlar. Goý, onuň biri seniňki bolsun, ýöne welin, karz bolsun, gerek wagtynda berersiň.

Kelekbaýyň hoşallyk bilen razy bolanyny gören märeke: «Hä, ogryň syrty gowşak bolýan eken» diýip düşündi.

Degirmende Japbaklara wagty bilen nobat ýeterli bolmady.
Birdenkä nobat üstünde iki sany baý ogly ýaka tutuşdy. Kilwan bolsa:

- Nobatçy nobatyňa gel! - diýip gygyrdy.

Baý ogullary ýumruklaşmak bilen başagaý boldular. Beýleki nobatçylar baý ogullarynyň nobatyny almakdan çekindiler.

Japbaklar biri-birine ümleşip, «biziň dörtlüğimiziň nirede peýdasy degjek» diýişdiler.

Japbak bugdaýy degirmene guýdy. Ýapbak onuň agzyna çuwalyny tutdy. Şol ýagdaýy gören baý ogullary olaryň üstüne dyzaşyp gelenlerinde, Mapbak olaryň birini tutdy, Topbak olaryň birini tutdy.

Gaýdyşyn önlerinden çykan adamlar olardan soradylar:

- Degirmende nobat ýetýämi? Japbaklar žogap berdi.
- Dört bolsaň pag-da!

Ýapagyň üstüni muşdekli gören Japbaklar keýpihon aýdym aýtdylar:

Una gitseň ýeke gitme, Ýeke gitme hiç çagda Ýeke başyň gowga satma, Dört bol, dört bolsaň pag-da!

Sowal-jogap

Doganlaryň başyna agyr musallat indi, birdenkä tarpa- taýyn olaryň ejeleri ýogaldy.

Doganlar aglaşdylar.

Obanyň adamlary olaryň agylaryna goşuldylar. Emma olardan kineli Kelekbaý juda bolmasa bir gezek arymy alaryň diýen niýet bilen, olara içýakgyç sowal berdi:

- Ýeri-ow, ýigitler, näme beýle köp aglaýarsyňyz? Ejeňiziň ölümi şeýle agyr degdimi.

Japbak Kelekbaýa ýaşly gözleri bilen seretdi.

- Baý aga, sen öleňde, biz ýa obada bolarys, ýa bolmarys. Ejemiziň ölümi mynasybeti bilen seniň hem agy paýyňy önünden beräýeli diýýäs.

Birsalymdan soň gelen Ýalak işan olardan kinaýa bilen sorady:

- Ýeri-ow, ýigitler, näme beýle köp aglaýarsyňyz. Ejenizi şeýle gowy görýärmidiňiz.

Ýapbak Ýalak aga ýaşly gözleri bilen seretdi.

- Ejemiz-ä gowy görýärdik weli, Ýalak işana has hem yhlasymyz бүтін. Bu gün ejemiz öldi, ertir Ýalak işanyň öljeги ýadymyza düşüp, gözümiziň ýaşyny saklap bilemzok.

Gözlerini ýalandan-çyndan süpüren Doýduk olardan sorady:

- Olýän ýeke siziň ejeňiz däl ahyry! Näme beýle ýürek urup aglaýarsyňyz?

Mapbak Doýduga ýaşly gözleri bilen seretdi.

- Ölüm ýeke biziň ejemiz bilen oňsa, işi haýyr weli, aýallaryň janyny aňsatlyk bilen almaga adatlanan ölüm ertir biziň Doýduk ejemizi hem alyp ötäýdermikän öýdüp aglaýarys.

Obanyň ýaşulysy olara töwella etdi.

- Oglanlar indi bes ediň, mert boluň. Ölen adam agy bilen yzyna gaýdyp gelýän dälär.

Topbak ýaşly gözlerini süpürdi.

- Ejemiziň gaýdyp gelmejegini bizem bilýäs. Indi bize çöregi kim bişirip birkä diýip aglaýas.

Japbak iň soňunda doganlaryna ýüz tutdy:

- Japbaklar, geliň, indi bes edeliň. Ejemiziň agy bilen göwni bitjek bolsa, biterçe boldy.

Onda Topbak aýtdy:

- Geliň onda, indiki galan ömrümüzizi gülki bilen, şatlyk bilen geçireliň.

Japbaklar ejelerini gonamçylyga alyp gidenlerinde-de birnäçe wäşilik etdiler. Suwly ýapdan geçmän kürtdürüp duran üsti tabytly Ýapagyny görende, Japbak aýtdy:

- «Çüw» diýip, Ýapaga çala elini galgadaýsa-da boljak weli, ejem pakyr takga jany çykaýjak ýaly gymyldaman ýatyr-da.

Keýp nämede?

Atasyz-enesiz Japbaklar çolaja oraçada maslahat edýärdiler. Öňi bilen Japbak öz pikirini mälim etdi.

- Doganlar, yrym-yrym, ýom-ýom. Bizin Ýapagymyzyň üstüne ölüm mündi. Geliň, indi biz ony münmäliň. Ýogsam ol bizi hem birdenkä barmasyz gala alyp ötäýtmesin.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Onyň dogry weli, Ýapagy biziň başınjı «doganymyz» ahyry! Biz ondan nähili aýrylyşyp bileris.

Onda Mapbak aýtdy:

- Ejeden aýrylan, dogandan aýrylyp biler. Onda Topbak aýtdy:

- Ýapagy bizden ynjamaz ýaly, biz ulagsyz galmaz ýaly, biz ony özi ýaly dört aýakla çalşaly.

Doganlar ony makul bildiler.

Japbaklar Ýapagyny iki örküç bugra çalyşdylar. Bugranyň alkymyndan başlap, tä omzuna çenli бүтін boýunlary bilen gürzelek sakgal sallanýardy. Onuň gysgajyk öň aýaklary bolsa tä injiklerine çenli edil jalbarly ýalydy.

Bugra-da edil Ýapagy ýaly, tüýs Japbaklaryň malydy. Ýapagyny üç bolup münen bolsalar, bugra olaryň dördüsini hem göterjekdi. Ylaýta-da, ol odun çekmäge pälwandy.

Odun Japbaklaryň bir öz oraçalary üçin däl, satyp, harjylyk gazanmak üçin hem gerekdi. Japbaklar öz ýanlaryndan: «Bugrany ýorgalatmakdan başga keýp zat ýokmukan» diýip oýlanýardylar. Şol barada olar öz aralarynda gürrüň edişdiler. Japbak biraz oýdan soň şeýle diýdi:

- Eýsem-de bolsa, men-ä it uruşdyrmakdan keýp zat ýokmukan öýdýän.

Mapbak ony geňirgendi.

- It uruşdyrmakdan?

- Bir gezek ony biz hemmämiz bile gördük ahyry! Ilki bilen itler uruşdy. Itleriň eýeleri baýlar, olara ýapja goňşy-golamlary ýapyrylyşyp gykylyk etdiler. Siziň ýadyňyzda barmy, biz her haýsymyz olaryň biriniň üstüne atlanyp mündük. Itiň keýpi olary şeýle götereni üçin, olar biziň öz üstlerine münenimizi hem duýmadylar... Itler urşup barmana biri basyldy. Itiň eýesi baý onuň guýrugyndan çekip galdyrjak boldy. Beýleki itiň eýesi baý ondan ýumruk saldy. Ondan soň itleri unudyp, it eýeleri baýlar gyzylyumruga girdiler. Olaryň goňşy-golamlary, dost- ýarlary hem urşa gatyşdylar. Gyzylyumruklar adamlaryň depelerinden tokmak ýaly galgaşdylar. Kimiň burny ganady, kimiň maňlaýy çilik ýaly çişdi, kimiň dişi damagyna iberildi... Baý şonda keýp boldy-ow!

Onda Topbak aýtdy:

- Hawa, meniň hem ýadymda bar. Onda itler bilen eýeleri deňleşdiler. Itleriň hem erinleri ganabulaşdy, eýeleriniň hem.

Ondan soň Ýapbak bir wakany ýadyna saldy.

- Dyňzap duran böwedi ýykan-da-da hiç niçik bolanok! Mapbak ony geňirgedi.

- Dyňzap duran böwedi ýykmak?

- Hawa, Siziň ýadyňyzda bardyr. Bir gezek şonuň ýaly böwedi ýykanlarynda, suw dagdan inen ýaly şaglap akdy. Onuň öňüni almaga, beklemäge synanan hem bolmady. Suw azlygy zerarly miraplar ozaldan hem biri-birine yrsaraşyp ýördüler. Biri böwedi ýykanyň kempaýyna goýdy. Beýleki biri onuň gulagynyň düýbüne gondurdy. Ýañadandan ýene birnäçe ýumruk işledi. Iki sany ýumruklaşýanyň ikisi birden suwuň içine togalandy. Şonda gylyç, pyçak hem gynyndan çykdy. Aradan kän salym geçmänkä, dury suwuň ýüzi gan bilen gyzaryp akdy. Baý, şonda keýp boldy-ow!

Topbak ony geňirgedi.

- Suw gana boýalanda, keýp bolarmy?

- Şol ganjaryşmanyň bir ýany suw azlygy zerarly bolsa, ikinji ýany mesligi göterip bilmeýän men-menlikden emele gelipdi. Şol urşanlar hem it uruşdyranlar bilen des-deň adamlardyr.

Ondan soň Mapbak bir wakany ýadyna saldy.

Çendan gara ýel turanda-da gaty hezillik bolýar!

Japbak ony geňirgendi.

- Gara ýel turanda?

- Hawa. Biz bir gezek şonuň ýaly waka duçar gelipdik. Gara ýel şuwlaýardy. Goňşy öýdäki aýalyň üweýän degirmeni harlaýardy. Öý eýesi aýal demir kepgir bilen hyrt-hyrt gazan gazaýardy. Sallançakdaky çaga bogazyna sygdygyndan çyrlaýardy. Batly ýel öý içine köwsarlap urýardy. Garaja öý şatyrdaýardy, yranýardy... Şol barmana garaja öý ala şakyrdy bilen agdarylyp gitdi. Baý, şonda hezil boldy-ow!

Ýapbak ony geňirgedi.

- Birinin öýi ýykylanda, hezil bolarmy?

- Öý eýesi aýal geleňsiz bolsa, äri nalajedeýin bolsa, gynançdan ne peýda!

Ondan soň Topbak bir gyzykly wakany ýadyna saldy.

- Dört aýagynyň üstünde dik durup bilmeýän mes aty boşadanda-da, diýseň keýpli bolýar!

Ýapbak ony geňirgedi.

- Mes aty boşatmak... näme üçin?

- Sizin ýadyňyzda bardyr: biz bir gezek bazara baramyzda, şonun ýaly mes aty eýesinden kituwli biri boşadyp goýberdi. Keýpiň iň gyzygy hem şonda boldy. Mes at ikinji bir mes atyň üstüne zyňyp, ony hem boşatdy. Iki at ýene birki sany aty boşatdy. Atlar baýtallaryň üstüne zyňdy. Baýtallar tanaplaryny ýolup, ökje göterdiler. Käbir atlar gemrişdiler. Olaryň aralarynda galan eşekleriň ýa aýaklary syndy, ýa-da boýunlary. Atlaryň, baýtallaryň eýeleri hem gykylyk bilen ördüler. Atlar, baýtallar bazarçynyň üstünden urdular. Käbir atyň nally toýnagy çoyun gazany çym-pytrak etdi. Käbir at öz toýnaklary bilen satygçylaryň matalaryny süýräp gitdi. Atlar düýeleriň, düýeler goýunlaryň içine güpürdi urdy. Ýykylan kim, sürşen kim, eline-aýagyna şikes ýeten kim - hiç baş çykarar ýaly bolmady... Baý, şonda keýp boidy-ow!

Mapbak ony geňirgedi.

- Şeýle başagaýlykdan hem bir keýp bormy?

- Zyýan çekenin agramy söwdagärler ahyry!

- Şeýle wejeralyk kime gerekdikä? Bazarda näme, bidöwlet gytmý?

Biraz oýdan soň, Japbak öz pikirini mälim etdi.

- Geliň, biz ilin etmedik keýpini edeliň! Topbak ony geňirgedi.

- O1 nähili keýp?

- Biz düýe üstünde düzzüm oýnalyň. Doganlar ony makul bildiler.

Japbaklar bugranyň howudynyň üstünden keseligine birnäçe uzyn sözen beklediler. Sözeniň üstünden bolsa gujak- gujak selin düşediler. Bugranyň üsti tap-tagta tekizlendi. Doganlar oňa emay bilen dyrmaşyp, iki ýanlaýyn hatar gurap oturdylar. Bir gapdalynda Japbak bilen Mapbak, beýleki gapdalynda bolsa, Ýapbak bilen Topbak oturdy. Olar «Utulan bir ädim gaýra süýşmeli» diýip şert goýdular.

Doganlar düzzüme gyzdylar.

Bugra selinli gumak ýapyda peýwagtyna otlap gezdi.

Ýapbak bilen Topbak utuldy.

Japbak Ýapbaga aýtdy:

- Bir ädim gaýra süýş!

Mapbak Topbaga aýtdy:

- Bir ädim gaýra süýş!

Ýapbak bilen Topbak bir ädim gaýra süýşende, al-asmandan diň arkan gaýyp gitdi.

Ýapbak bilen Topbakly taý ýeňläni üçin, Japbak bilen Mapbak diň arkan gaýtdy.

Oňly baglanmadyk sözenleriň bir- näçesi hem olaryň garynlaryna baryp patlady.

Şonda garnyny gaşap galan Japbak aýtdy:

- Düýe üstünde düzzüm oýnaňda, utandan utulan ýagşy eken.

Gözleriniň guniuny süpüren Ýapbak ony geňirgedi.

- Näme üçin?

Utanyň, garnyna ýenjýärler!

Japbaklar özlerini rastlanlaryndan soň, eden işlerine ökünip aýdym aýtdylar:
Düýañ üstün tagtalap,
Päliň azyp aýnama,
Kakabaş ýa nogtalap,
Asla düzzüm oýnama.
Düz ýer diýip saýarsyň,
Al-asmandan gaýarsyň.
Taýak deger garnyňa –
Diňe şonda duýarsyň!

Aždarha

Japbaklaryň bugrasy hem edil Ýapagy ýaly öz örüsini uzak çekmezdi. Belki, onuň bol ýmäge nebsi otugandyr: bir gün ol baryp, Doýdugyň tümmül bolup oturan arpasyna giripdir. Japbaklar ony Doýdukdan öň duýdular. Japbaklar Doýdugyň göwnüne melal getirmezlik üçin, onuň ekine girenini bildirmän çykarmak çäresine girişdiler.

Töweregini garanjaklandan soň, Japbak aýtdy:

- Şu wagt hiç kim ýok. Geliň, biz ony assyrynlyk bilen idip çykaralyň.

Onda Ýapbak burnuny ýokaryk tutdy.

- Aý, ýigid-ä bildi-ow! Idip çykarsaň basgylar. Bugranyň yzy, näme, ýolbarsyň yzyndan enaýymy? Biz in ýagşysy ony süýräp çykaralyň.

Mapbak gulaklaryny üşertdi.

- Aý, ýigid-äbildi-ow! Kowup çykaranda, näme uçup çykar öýdýämiň? Gaýta ol öz yzynyň daşyndan hem iki ýana agyz urup, arpany düýbi bilen goparar. «Ony eden bolsa Japbaklaryň bugrasyndan başga hiç bir zat däl» diýerler. Biz in ýagşysy ony göterip çykaralyň.

Topbak arkan gaşsyp güldi.

- Aý, ýigid-ä bildi-ow! Göterip çykarsan, ýa büdräp, ýa aýagyň taýyp, hökman ýykylarsyň. Iykylmanda-da, Japbaklaryň yzlary gaplaňyň yzyndan enaýy bolmaz. Japbaklaryň yzyna bolsa yzçy gerek däl. Biz in ýagşysy ony süýräp çykaralyň.

Doganlar Topbagyň pikirini dogry tapdylar.

Japbaklar bugrany arpanyň içinde çökerdiler. Ondan soň ony bir gapdalyna agdardylar. Onuň hem paşmagyna bir ýüp dakdylar. Ondan soň ony dört dogan dört ýerden ýapyşyp suýräp çykardylar.

Arpanyň içinde bugranyň yzyny bildirmän çykaran doganlar, yzlaryna garaman, ökje göterdiler.

Birsalymdan soň arpasyna aýlanmaga baran Doýdugyň ýüregi ýarylara geldi. Ol gyňajyny oklaw ýaly edip, yzyna bakan ýapdy. Yolda barýarka büdräp ýykylady, hasanaklap galyp, ýakasyna tüýkürdi. Ol ýüzüniň ugruna baryp, Kelekbaýa habar berdi.

- Dat, Gullukbaý, dat!

Doýdugyň ýuwusgadan gorkan ýaly, ak tam ýüzüni gören Kelekbaý birhili haýykdy.

- Ýeri, Doýduk, näme boldy?

- Meniň arpama, almy, arwahmy, näme-de bolsa aýylganç bir zat girip, ony wes-weýran edipdir. Eger, oňa çynlakaý çäre görülmese, ertir seniňkä-de girer. Kimbilýär, belki, ol aýylganç zat oba-da aralaşar!

Baýlar tapan ýaraglaryny dakynyp, Doýdugyň arpasyna bakan ýörediler.

Japbaklar hem olaryň yzlaryna düşdüler.

Baryp görseler, Doýdugyň arpasynyň bir zol ýeri ýer bilen ýegsan bolup ýatyr. Onuň töwereginde yz-da ýok, eser-de, edil ertekilerdäki aýdylýanlar ýaly. Ony gözüň bilen görmeseň, ynanar ýaly hem däl. Oňa her kim her hili çen urdy.

Iň soňunda Kelekbaý aýtdy:

- Bu aždarhanyň işi bolsa gerek. Doýduk ýakasyna tüýkürdi.

- Aždarha?

- Hawa. Garry adamlaryň aýtmagyna görä, çendan onuň Hindistan tarapyndan suw bilen geläýmesi barmyşyn.

- Waý, Kelekbaý, nädäýdiň. Duruna Hindistandan suw gelýärmi näme?

- Duruna gelmese, Amyderýa gelýä. Aždarha üçin bolsa Amyderýa bilen Durun arasy aýallaryň suwluk ýolundan enaýy däl ahyryn!

- A-ýu, Gulluk, aždarhanyň geleni onuň nämesinden mälim bolýaka?

- Ol daň atar-atmazda bir hili çekreýärmiş. Japbak durup bilmän şeýle diýdi:

- Doýduk eje, onuň «Bö-ö! Be-e!» edýän sesini menem eşitdim. Ýeke men däl, ynha, Japbaklaryň hemmesi hem eşitdi.

Baýlaryň düşünäýmeginden heder eden Ýapbak onuň böwrüne symsyklady.

Kelekbaý Japbaga gaýtawul berdi.

- Meniň eşidişime görä, aždarha düýe ýaly bölemän, geçi ýaly çekreýärmiş. Ýapbak onda durup bilmän, şeýle diýdi:

- Baý aga aždarhaňam biziň bugramyzyňky ýaly tüýi barmyka?

Baýlaryň düşünäýmeginden howp eden Mapbak onuň böwrüne symsyklady.

Kelekbaý Ýapbaga gaýtawul berdi.

- Aždarha diýilýän düýe däl-de, ýylan ahyry! Ýylanyňam tüýi bormy?

Mapbak onda durup bilmän, şeýle diýdi:

- Belki, onuň biziň bugramyzyňky ýaly dört aýagy bardyr?

Baýlaryň duýmagyndan howatyr eden Topbak onuň böwrüne symsyklady.

Kelebaý Mapbaga gaýtawul berdi.

- Aýtjak sözüňi bilip aýtmak gerek. Aždarhaňam aýagy bolarmy? Aýagy bolsa yzy bolmazmy?

Topbak durup bilmän, şeýle diýdi:

- Aždarha birden ekine giräýse, ony süýröp çykaryp bolýamykan?

Baýlaryň düşünäýmeginden howatyr eden Japbak onuň böwrüne symsyklady.

Kelekbaý Topbaga gaýtawul berdi.

- Heý, aždarhanam süýröp bormy? Onuň golaýyna barsan, ýuwudaýmazmy?

Iň soňunda Kelekbaý aýtdy:

- Doýduk, bu saňa allatarapyn gelen bir beladyr. Sen Hudaý ýoluna bir erkeç aýt. Belki, ony Allanyň özi dep eder.

Onda Japbak aýtdy:

- Aždarha-da Japbaklardan eýmenç dälär. Erkejiňizi Japbaklaryň gapysynda daňaýyň. Şundan soň şol aždarhanyň siziň ekiniňize girmejegine biz güwä geçýäs! Eger, şol aždarha arpany ýene şunuň ýaly weýran etse, Japbaklaryň bugrasyna siz eýe bolaýyň!

Men aýtmadymmy?

Doganlar oduna gidip barýarkalar, olaryň önünden bir baýtally çykdy. Onuň baýtaly akýal, gözleri şowady, guýrugy bolsa çakandy. Onuň üstündäki selleliniň ýüzi göýül ýaly çym- gyzyldy.

Japbaklar oňa geňirgenmek bilen seredişdiler.

01 Japbaklara habar gatdy.

- Amanlykmy?

Japbak ondan sorady:

- Näme diýdiň?

- Amanlykmy diýýän. Ýapbak oňa jogap berdi.

- Ýok!

Baýtally ony geňirgedi.

- Näme üçin?

- Üçini bormy?... Biz amanlygam däl, hiç kimligem däl, özümiziňkilik.

- Size kimler diýýärler?

- Bize Japbaklar diýerler.

- Hä-ä, boldy, boldy.

- Näme boldy?

- Siz şol dört sany tüpbozan-ow!

- Ýok, biz tüpbozan däl, dek gezen.

- Siz şol elini sowuk suwa urmaýan ýaltalar-ow!

- Hany gel, elimizi deňeşdirip geräýeli.

Dört doganyň dördüsi hem aýalary gabarçakly, barmaklary jaýryk-jaýryk gollaryny uzatdylar. Baýtally özüniň pamyk goluny olara görkezip bilmedi.

Mapbak ondan sorady:

- Saňa kim diýýärler?

- Maňa il içinin adyl kazysy diýýärler.

- Hä-ä, boldy, boldy!

- Näme boldy?

- Sen şol taňryny tanamaz parahor-ow!

Kazyň gahary geldi. Japbaklara agzyndan gelenini garga- dy. Baýtalyny gandyzladý.

- Heý, peläketler! Sizi Ýalak işanyň gargysy tutsun! Betpäller!

- Aý, ýaşuly, itiň gargysy gurda ýokmaz. Hemme päl biziňki ýaly bolsa, dünýä eýýäm düzeläýmejekmi? Özüň ýaly, daşy jäjek, içi möjekler kän!

- Görýän welin, siz betpällerden oňlulyk çykjak däl.

- Şol baýtalyň, şol sypatsyz bilen oňlulyk saňa sürtseňem ýokjak däl.

- Sem boluň, haýwanlar!

- Topbak, baýtaly jylawla! Haýwanyň kimdigini biz oňa görkezeli.

Japbaklar oňa bakan aýaklaryny tapyrdadanlarynda, kazy baýtalyny gamçylap, ümdüzüne gaçdy... Japbaklar odun ýygyp ýadadylar. Japbak kölegesini synlandan soň, Ýapbakdan sorady.

- Ýeri-ow, Ýapbak! Günorta bolupmy?

Ýapbak kölegesini synlandan soň, Mapbakdan sorady.

- Ýeri-ow, Mapbak! Günorta bolupmy?

Mapbak kölegesini syşlandan soň, Topbakdan sorady.

- Ýeri-ow, Topbak! Günorta bolupmy?

Topbak kölegesini synlandan soň, jogap berdi.

- Ýok, entek bolmandyr. Ýadaw Japbak Güne seredip:

- Şu wagt suw nobatym bolsa, men senden gaňryp alardym. Topbak oňa jogap berdi.

- Nobatdaşyň men bolsam, seniň seňrigiňe örän berk kakardym.

Japbak bilen Topbak boýdaş boldy!

- Näme diýdiň?

- Näme eşiden bolsaň, şony diýdim.

Ýapbak bilen Mapbak olaryň arasyna girdiler. Ýapbak Mapbakdan soraşdy:

- Günorta bolupmy? Mapbak jogap berdi.

- Kemi galmandyr.

- Ony nämeden bildiň?

- Japbak bilen Topbagyň gözlerinden. Doganlar gülüşdiler, öýlänlik iýmäge oturdylar. Olaryň çörekleri azajykdy. Soganlary kändi. Doganlaryň dördüsiniň hem gözleri birden ýaşardy.

Ýapbak Japbakdan sorady:

- Ýeri-ow, Japbak, näme üçin agladyň?

- Ejem ýadyma düşdi. Sen näme üçin agladyň?

- Ýapagy ýadyma düşdi. Topbak Mapbakdan sorady.

- Sen näme üçin agladyň?

- Göwnüme bolmasa, hälki kazy baýtaly alyp gaçan ýaly. Şonuň üçin birden gözüme ýaş inenini duýman galdym. Sen näme üçin agladyň?

- Göwnüme bolmasa, şol kazy ýykylyp, heläk bolaýan ýaly. Japbaklar uzyn günläp ýygan sazalaryny bugranyň üstüne basdylar. Tanapalaryny mäkäm dartdyryp daňdylar. Ondan soň «Haýt! Çüw!» diýdiler. Emma bugra çüwmedi. Ol gobsunjak ýaly edip: «Bö-ö! Bö~ö!» etdi-de, öz ýerinde arkaýyn oturdy.

Berdaşly sazalaryň aşagynda onuň gara gulaklary çala saýgaryldy. Dört dogan oňa ýamaşgandan gop berip «Haýt! Çüw!» diýdiler. Bugra ýene çüwmedi. Onuň diňe naýynjar «Bö-ö!» sesi eşidildi.

Onda Japbak aýtdy:

- Bu kime näz edýäkä.

Ýapbak aýtdy:

- Turandan oturanyny gowy görse, goý, otursyn! Mapbak aýtdy.

- Maňa galsa-ha, gözel göwni, goý, ýatybersin! Topbak aýtdy.

- Degmäň, agşam özi iýmine barar.

Doganlar bugarany şol ýagdaýda galdyryp, öýlerine gitdiler.

Bugra agşam ýimine gelmedi.

Japbaklaryň ýüregine howul düşdi. Olar il heniz ýatmanka, bugra bakan haýdadylar. Baryp görseler, bugaranyň şol bir oturyşy.

Japbak onuň ýükünden özüne bir arka odun çykady.

Ýapbak onuň ýükünden özüne bir arka odun çykady.

Mapbak onuň ýükünden özüne bir arka odun çykady.

Topbak onuň ýükünden özüne bir arka odun çykady.

Bugra şondan soň ýeňillik bilen galdy.

Üstleri ýükli dört dogan bilen bir bugra aý-aýdyňlykda kerwen gurap gaýtdy.

Aý-aýdyň gijede hatar kerwenden aýdym sesi ýaňlandy:

Düýe diýme, ýaby diýme,

Rehimiň gelsin haýwana,

Oňa-da ber, ýeke iýme,

Olar eşretdir jana.

Ýük uranda, agyr urma.

Malyňy et göze sürme,

Halyny bil, garaşyk et -

Nähak ýere taýak urma.

Gaňňasy nirede?

«Hudaý uranyň pygamberem hasasy bilen dürter» diýen ýaly, Japbaklaryň agyr durmuşynyň üstüne bugralary-da tarpa-taýyn öldi ýatyberdi. Doganlar bugaranyň hamyny satyn, bir taýhar edindiler Onuň reňki gyzgyltdy. Oňa kemally münüş öwretmänkäler bolsa ony gaçyrdylar. Taýhar zym-zyýat boldy.

Japbaklar taýharlaryny gözläp, başga bir obanyň çetinden bardylar. Olaryň önünden bir adam çykdy. Onuň gaýgyly ýüzi söwdada utulanyňka, dawada basylanyňka çalym etdi. Japbaklar ondan taýharlaryny soradylar. Ol bolsa doganlaryň kimlerdigini sorady.

- Ýagşy ýigitler, size kimler diýerler. Japbak oňa jogap berdi:

- Bize Japbaklar diýerler.

- Hä, boldy.

- Näme boldy?

- Örän guwy boldy. Men siziň adyňyz bilen aşnadym. ü içinde şolar ýaly ynsaply ýigitler köpräk bolýsa, bolmaýarmy diýip oýlanýardym.

Ol adam böwrüni diňirgäp, iňkis bilen oýlandy-da:

- Siziň eşeginiziň ýaşı ortadan aganmydy? - diýip sorady.

Ol adamyň şol soragynda üýtgeşik bir many bardy. Şonuň üçin Japbak Ýapbaga seretdi, Ýapbak Mapbaga seretdi, Mapbak Topbaga seretdi. Topbak Japbaga seretdi. Japbak jogap berdi:

- Alamyzda taýhardy, ýitirelimiz bäri, belki, gartaşyp ýörendir.

- Eşeginiziň başy sellelimidi?

Japbak ýene bir gezek doganlarynyň ýüzüne hyrydar garandan soň jogap berdi.

- Öwlat gatançly ýaly, gözleriniň ýitilig-ä bardy. Ýapbak onuň üstüni artdyrdy.

- Özüni bize tanatmajak bolup, belki, selle-de oranandyr?

- Eşegiňiz kime meňzeýärdi? - Eşege meňzeýärdi.

- Ýene kime meňzeýärdi.

Japbak Ýapbaga çişerildi. Ýapbak Mapbaga çişerildi. Mapbak Topbaga çişerildi.

Topbak jogap berdi:

- Biziň eşegimiz baýaky kaza çalym edýärdi, ýa-da kazy biziň eşegimize çalym edýärdi.

- Onda...

- Ýeri onda?

- Siziň eşegiňiz hol ortaky öýde kazylyk edip otыр. Mapbak hoşallyk bilen tassyklady.

- Sagja bol, aý, agam, edil özüdir.

Japbaklar şol öýe bardylar. 01 adam hem olaryň yzyna düşdi.

Japbak aýtdy: - Biziň eşegimiz. Ýapbak aýtdy. - Biziň eşegimiz. Mapbak aýtdy. - Biziň eşegimiz.

Topbak aýtdy: - Bizin eşegimiz. Japbak onuň sellesiniň ujundan tutdy. Ýapbak bilen Mapbak onuň gollaryndan tutdy. Topbak onuň ýeňsesinden gop berdi. Kazynyň dili tutuldy. 01 gepläp bilmän, diňe hynçgyrdy.

Dawagärler ol ýagdaýa gen-taň galdylar.

Japbak olardan sorady.

- Hany munuň gaňňasy.

Gyzyl loty epeý bir adam oňa jogap berdi:

- Kimiň, gaňňasy?

- Kimiňki boljakdy? Eşegiň gaňňasy?

- Haýsy eşegiň?

- Ine, şu eşegiň, biziň eşegimiziň.

Dawagarleriň agyzlary alardy. Olaryň köpüsi dogrudyr diýip tassykladylar. Biri gyzyl donly, biri bagana içmekli, iki sany ýüzi jozzuk bolsa «Toba, Toba, Estagpyrulla» diýşip haýykdylar. Ondan soň olar Japbaklary haýaljyratmak islediler.

- Toba ediň, ýigitler, toba.

- Biz nämä toba edeli.

- Bu kazy işan ahyry.

- Kazy işan.

- 01 biziň dawamyzy çözyär ahyry.

- Siziňkinimi ýa halkyňkyny?

- Biziňkini, hym hawa, halkyňkynam. Oturanlardan gopgun çykdy!

- Diňe şularyň bähbidine.

- Diňe şularyň bähbidine.

- Diňe baýlaryň bähbidine.

Doganlaryň dördüsi dört ýerden el çarpyp güldi.

- Sizem eşege işiňizi ynanýan bolsaňyz, işiňiz şowuna däl.

Häлки Japbaklara salam beren adam ara düşdi.

- Onda näme, bu «men kazydyryn» diýýär ahyryn.
- Onda munuň eden işi galat-da.
- Eşege ynanýan adamlar üçin, belki, dogrudyr.
- Men onda hakymy talap edibermeli-dä?

Japbak oňa igendi.

- Elhepus, agam, tünt ekeniň-ow. Sen bir zada düşünýän adam bolsaň, bize munuň gaňnasyny tapyp ber.

01 adam garynlak bir baýyň ýakasyndan tutdy.

- Ber baş tümeni.

Gykylyk-gopgun köpeldi. Obanyň adamlary üýşdüler. Algyly bilen bergili gatyşdy. «Bäş tümeni ber-de, üç tümeni ber» Baýlaryň ýakasy el boldy.

Garyplaryň gopgunyndan gorkan oba baýlary Japbaklara töwella etdiler. Onda Japbak aýtdy.

- Siziň bilen biziň aramyzda düşünişmezlik bar. Size eşek gerekmi, kazy gerekmi?
- Toba etdik, hudaýym, bize kazy - işan gerek. Onda Topbak aýtdy.
- Biz kazam göremizok, tazam. Eşek alarys diýseňiz bereli. Barybir ol bizi gönendirenok. Aýyn bolmasa gaçýar.

Kazy gepläp bilmän, sakgalyny selkildedip hynçgyrdy. Barmagy bilen ýer dyrmap, nämedir ýazdy. Onun ýanyndaky mürzesi şol haty okap berdi.

«Men şundan som kazylyk etsem, tüf ýüzüme» diýýär.

Onda Japbak merkeke uzur ötündi.

- «Ýalňyşmaz, ýazmaz bir Alla bar» diýýärler. Biz biraz ýalňyşayypdyrys öýdýän. Biziň eşegimiziň sakgaly ýokdy ahyry.

Kazynyň biraz dili açyldy.

- Be, be, berekella, köşegim! Onda Ýapbak aýtdy:
- Kazy aga, bizi bagyşlaň.
- Be, be, berekella, köşegim!

Obanyň bir çetinden Japbaklaryň sazlanysyp çykan owazlary eşidildi.

Ah, näýynsap kazylar,

Ile gelen musallat!

Ala jully tazylar -

Awmuş olara millet.

Sellesine garamaň,

Hiç ýagşylyk aramaň,

Goý, din şolaňky bolsun,

Asla habar soramaň.

Çöregi bitin eken

Dört dogan dört aýaklydan dyndylar. Olaryň oraçasynyň töwereginde özlerinden başga iki aýakly towuk hem görünmedi. Doýdugyň igenjine çydaman, galanja gatygutularyny hem harç edip, ejelerine hudaýýoly berdiler. Indi bolsa, ýagy ýaly gyş ýetip gelýär. Ne ýapynara bar, ne düşenere bar, ne-de tamşanara bar. Olara indi ýer tapsalar hyzmatkär durmakdan başga çäre galmady.

Ýetip gelyän gys ýeke Japbaklaryň däl, Doýdugyň hem ke jebesini darykdurdy. Onuň hyzmatkärleri onuň bilen oňuşman, gysgançlygyna çydaman çykyp gitdiler. Doýduk indi mallaryna-da özi seretmeli boldy. Gapysynda bolsa gys üçin bir çöpem oduny ýokdy. Sygyrlaryna döle gazmalydy. Mallaryna agyl etmelidi. Oňa Japbaklara ýüz tutmakdan, şolary hyzmatkär edinmekden başga çäre ýokdy. Emma oňa dört adam gerek däl, iki adam gerekdi. Dört adamy ýallamaga Doýdugyň ýüregi takat bermeýärdi. Eýsem-de bolsa, olaryň başyny aýlaryn, ikisini hyzmatkär tutaryn, ikisini bolsa başga bir ýurda kowaryn niýeti bilen bir gün olary öýüne çagyrdy.

Emma Japbaklar Doýdugyň içki syryndan habardardylar.

Japbaklar çogda çäkmenlerini süýrüp, Doýdugyň öýüne bardylar.

Doýduk olary hormat bilen garşy aldy. Sypaýçylyk bilen söze başlady.

- Balalarym, size meniň haýpym gelyär. Sizde ne ene bar, ne ata bar, ne-de öýüňizde şaňňyrdap oturan gelniňiz bar. Siz kiriňizi özünüz ýuwmalı, nanyňzy özünüz bişirmeli. Bişirmäge bol galla bolsa ýene ýagşy. Sizde arta-taşa bir zat bardyr hem öýdemok. Indi bolsa gys ýetip gelyär. Goňşy hatyrasyna, men sizden bir habar alayyn diýdim. Siz indi näme etsek diýýäňiz?

Japbak oňa žogap berdi.

- Doýduk eje, «Töwekgeliň endişe bilen işi bolmaz» diýen nakyl bar. Japbaklar öz ýüregini howsala aldyrýan adamlar hilinden däl. Janymyz sag. Güýjümüz bar. Işläp bilýäs, dişläp bilýäs.

- Wah, meniň hem aýtjak bolýanym şol-da. Dişlemäge bir zat tapýamysyňyz?

Ýapbak ona jogap berdi.

- Doýduk eje, bu dişleri demirçi kakan däl. Diş beren dişlemäge-de bir zat berer.

- Size meniň haýpym gelyär. Bolmasa, iki sanyňyz meniň öýümde galyp, iki sanyňyz ýene bir ýere rysgal aramaga gitseňiz näderkä?

Mapbak oňa jogap berdi:

- Doýduk eje, sen biziň bilen dogra oba-goňşy bolsaň hem sen entek Japbaklary tanaňok. Bizi biri-birimizden ölüm aýyrmasa, başga hiç bir güýç bölüp bilesi ýok. Biziň göwrämiz aýry bolsa-da, ýüregimiz bitewidir.

- Meniň size aýtjak bolýanym: her haýsyňyz bir ýerde işleseňiz, gazanjyňyz köpräk bolardy. Ýeke bir iýmek, geýmek däl, öýlenmek hem gerek.

Japbak ona jogap berdi.

- Doýduk eje, biz galyň töläp, gelin alýan baýlardan däl. Diris.

Ýaz çykar, ot biter, gül açylar, belki, biziň hem oraçamyzyň töweregine baýram geler! Ana, şonda Japbaklaryň dördüsiniň hem birden öýlenmekleri mümkindir.

Doýduk hile gursa-da, Japbaklary biri-birinden aýryp bilmejegine gözi ýetdi. Onuň talabansyz gününüň geçmeýäni hem anykdy. Şonuň üçin Doýduk Japbaklaryň hemmesini öz öýünde talaban saklamak kararyna geldi.

Onda Japbak aýtdy:

- Az ber, kän ber - biziň hak dawamyz ýok. Ýöne weli, gys üçin bizi mazaly öňünden geýindir. Şonda seniň talabyňy hem gowy ýerine ýetiris.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Bizi talaban hasap edip, diňe şyryk çala tutma-da, öz maşgalaň hökmünde gör, özüň näme iýsen, bize-de şony iýdir. Şonda talaby gowy ýerine ýetiris.

Onda Mapbak aýtdy:

- Biziň iýjegimizi elimize ölçäp berme-de, garnymyzyň aldygyna goýber. Şonda talabyňy gowy ýerine ýetiris. Onda Topbak aýtdy:

- Doýduk eje, sen asyl bizi özüňe ogul edinäý. Şonda seniň işiňi öz işimiz ýaly işläris, seniň malyňy öz malymyz ýaly gowy göreris. «Mal eýesiniň gözünden suw içer» diýen nakyl bardyr.

Doýduk tarsi ýerinden galdy.

- Belki, siz «Bizi mirasa-da şärik et» diýersiňiz? Onda Japbak aýtdy:

- Doýduk eje, biz miras söýýän, miras üçin ýaşayan adamlar kabylyndan däl. Biz, heý, öz ata-enemizden bir zat alyp galdykmy?

Doýduk lahhyldap güldi.

- Siz ol pakyrlardan näme alyp galjakdyňyz. Onda Mapbak aýtdy:

- Halha, kemtersinden oraçamyz dur. Biz şony hem paýlaşamzok. Japbaklar, ýöräliň! Barybir biziň Doýduk eje bilen söwdamyz tutjak däl.

Doýduk özüni eýläk urdy, beýläk urdy. Emma Japbaklary öz diýenine razy edip bilmedi. Japbaklaryň aýdany boldy. Onda Topbak aýtdy:

- Doýduk eje, onda şertimiz şert bolsun! Doýduk nalajy razy boldy.

Japbaklar Doýdugyň öýünde talaban bolup galdylar.

Japbaklar aňyrsy birnäçe günün içinde mähnet döle gazdylar. Doýdugyň baggoýunlaryna, eşeklerine agyl etdiler iki gezek oduna gidip geldiler. Emma Doýduk wadasynda tapylmady. Doganlaryň şyryk çal bilen gaty çörekden başga gyzgyn çorba-da agyzlary degmedi. Ýagly-ýüzli Japbaklaryň dişlerinde galan bolsa, Doýduk kakyp aldy.

Japbaklar bir gün üşüp oturyp, öz aralarynda zeýrenişdiler.

Doýduk olaryň üstüne geldi.

- Ýeri, Japbaklar, bu nä habar?

Japbak oňa jogap berdi.

- Doýduk eje, näme bizi habara iberipmidiň?

- Aý, ýöne dile geldi, bile geldi, soraýdym.

- Soranyň gowy. Sorasaň jogap bereris: biziň aňrymyz eljuk diýýär.

- Aňryňyz nirede?

- Dört doganyň dört toklulyk garyn gazanynda.

- Siziň garnyňyzyň maňa näme dahyly bar?

- Näme üçin bolmaz?

- Siz Japbaklar, men Doýduk.

Onda Japbak jogap berdi:

- Doýduk eje, sen özüň her günde birnäçe gezek doýýarsyň. Japbaklaram juda bolmasa, günde bir gezek doýsunlar ahyry!

- Hudaýyň deň etmedigini men nähili deňläýin? Onda Mapbak jogap berdi.

- Doýduk eje, sen hudaýa-da sapak berýämikäň öýdýän.

- Toba etdik, hudaýym!

Onda Topbak aýtdy:

- Doýduk eje, näme beýle içini çekýän? Sen Japbaklara eje bolmagy oýnam oglany birden dograndan aňsat hasap edýämiň? Seniň öz wadaň hem bar. Sen bize birneme garaşyk et, gözümüz ýerine gelsin.

- Bolýa, bolýa. Men şu gün siziň garnynyza bir gyzgyn zat atjak bolayyn.

- Doýduk eje, bir diýip, iki diýip, aňyrsyny çürüzziklemegin. Bize eje boljagyň çynyň bolsa, tä ölýänçäň elmaýyş etgin.

- Heý, ýaşı kesilen! Sen indi meni öldürjegem-ow! Onda Japbak jogap berdi.

- Eý, Doýduk eje, biz seniň ölümiňi dilämzok. Sen ölseň, bize ýagly-ýüzlini kim berer?

Doýduk doganlara çala ýylan gözli bir çorbajyk berse-de, derrew yzyny kesdi.

Doganlar Doýduk bilen sözleşip, Doýduga gyjالات berip, garynlaryny gäberdip bilmejekdiklerini aňladylar. Olar Doýdugyň baggoýunlaryna nazar saldylar. Ýedi-sekiz goýnun, hemmesi hem öz endamyna ýag ýygnapdyr. Ylaýta-da olaryň içinde biri agyr guýrugynabäs gelmän, örän kynlyk bilen ýatyp turýar.

Şonda Japbak aýtdy:

- Hol, goňur goýny görýärmisiňiz? Men onuň ýüzüni örän salyk görýän.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Aýtsaň-aýtmasaň onuň ýüzüne öli reňki urupdyr. Onda Mapbak aýtdy:

- Çerrik bolmasa-da biridir. Onda Topbak aýtdy:

- Hernä çerrik bolaýbilseýdir! Çerrik bolsa ertire berin çykarmyka?

Onda Japbak jogap berdi:

- Meniň çakym çak bolsa, ertire çykmaz!

Doganlar şol ýagdaýy howa garaňkyrandan soň Doýduga- da duýdurdylar. 01 Aý ýagtysyna daşaryk çykyp seredende, Doýduk goýnuň, hakykatdan-da, aýaklaryny ýygryp başyny aşak salyp ýatanyny gördi. Japbaklaryň sözüne ynam etmese- de, öz ýanyndan olara münkürlük etse-de, onuň göwnüne bir iňkis gitdi. Allajanym, oňa näme bolduka? Ýa ot-potuň arasy bilen gurt-purt iýäýdimikä? Sag-aman ertire beri çykaýbilse ýagşydyr.

Ýapbak gamgyn Doýdugy rahatlandyrmak isledi.

- Doýduk eje, seniň ýasy ýanyň ýerde bolaýsyn! Goýna biz özümüz serederis: uzak gije gezegine garawullyk çekeris.

Doýduk öz ýanyndan Japbaklara goýun tabşyrmagy gurda tabşyran bilen deň hasap etdi. Şonuň üçin ol olaryň ýanynda arkaýynsyrasa-da, gije rahat ýatyp bilmän, baş-on gezek çykyp seretdi.

Daňyň düýbi saz berende, Japbagyň çasly sesi çykdy.

- Ýapbak haw! Mapbak haw! Topbak, haw! Pyçak getirseňiz-le!

Japbagyň çasly sesi gulagyna ilen Doýduk börüginu geýmegi hem unudyp, hasanaklap çykanda, goňur goýnuň bogazyndan gan akýanyny gördi, kekirdeginuň hyrryldysyny eşitdi. Doýduk:

- Wah, wah-eý! - diýip, başyny ýaýkady.

Onda pyçagynyň ganyny süpüren Japbak aýtdy:

- Doýduk eje, gam çekme, çöregiň bitin eken, biz onuň janyna ýetişdik.

- Heý, sammyk işgaýdan! Goýnuň öler-de, çöregiň bitin bolarmy?

- Biz ony halal öldürdik ahryr!

- Barybir siz ony harama çykararsyňyz.
 - Doýduk eje, arkaýynjabolaý: bir übtüginem zaýalamarys!
- Baggoýny soýýarkalar, Japbaklar Doýduga eşitdirmän, adaja hiňlendiler:

Halamasyn, halasyn,
Goý, syňragyn ýalasyn.
Doýduk için çekse-de,
Japbaklar bir gönensin!

Ham çaryk

Baggoýun Japbaklaryň garnyny çalaja ýazdy. Emma oňa Doýdugyň kejebesi darykdy. 01 Japbaklary kowup-da bilmedi, Japbaklardan dynyp-da bilmedi. Japbaklarsyz oňup-da bilmedi. Doýduk olary has köpräk ulanmagyň küýüne düşdi.

- Japbaklar, ýatan öküze iým ýoguny siz özüňiz gowy bilýänsiňiz.

Mapbak oňa jogap berdi.

- Doýduk eje, bikärden taňry bizardyr. Ýatyp iýmek Japbaklaryň gylygyna gelişjek zat dälidir. Biziň işleýşimize sen özüň näme näbeletmi? Öz ömründe, belki, ýüzlerçe talaban tutup görensiň, saňa, heý, Japbaklaryňky ýaly döle gazyp beren barmydy? Ýene näme hyzmatyň bolsa buýur. Biz elimiziň ýetmedik ýerine aýagymyz bilen ýeteris.

- Siziň biriňiz samanyň daşyna ligin ediň. Biriňiz ýandak çekiň. Biriňiz dölän üstüni basyryň. Biriňiz oduna gidiň.

Topbak oňa jogap berdi.

- Doýduk eje, sen gürrüni şeýle bir bulaşdyrdyň, şeýle bir bulaşdyrdyň, bu buýruga biz-ä düşünen dälidir. Başymyzy çaşyrdyň. Belki, seň özüň hem çaşan bolsaň gerek.

Doýduk kimiň näme iş etmelidigi barada barmaklaryny bir çommaldyp, bir ýatyryp, jikme-jik tabşyryk berdi. Japbak oňa çişerildi.

- Doýduk eje, bu buýruklary sen Japbaklary tanap berýämiň ýa ýöne başyňa gelenini ýañrap durmuň?

- Örän bedehet tanaýan! Mugt Buharda ýok. Siz çöregi menden iýseňiz, men sizden işi talap ederin!

- Doýduk eje, sen meniň aýdýanyma düşünmediň. Japbaklaryň başy bir bolup durka, hol ilerki beýik dagy gaýraky uja göçür diýseň hem göçürerler. Emma olaryň başyny bozsaň, ýeke-ýeke täklesen, men saňa dogrusyny aýdaýyn, ana, hojagaz ýerde ýatan çöpi hem galdyryp bilmezler.

- Käşkä, iýeňizde-de şeýle bolaýsadyňyz!

- Doýduk eje, biz hemme ýerde şeýlediris. Hatda biz iýemizde-de, seniň öz aýdyşyň ýaly, iner otlarıň ýalydyrys. Biziň birimiz Kelegiňkä, birimiz Ýalagyňka gitmän, özüň bilen söz- leşişimiz ýaly, hemmämiz üýşüp, seniňkä geldik ahyry.

- Käşkä Kelek bilen Ýalak hem Japbaklardan ýeten resedesini özlery bölüp alaýsady.

Ýapbak Doýduga çişerildi.

- Doýduk eje, miras paýlaşygynda resede düşer ýaly, Japbaklar mal dälidir. Sen ony unutma!

- Siz şeýle bütewi bolsaňyz, onda düýeleriň dört sanysyny howutlaň-da, daňdanyň özünde oduna ugraň!

Mapbak Doýduga çişerildi.

- Bedähet bolýa, ýöne weli, aýazly daňdanda meýdana çykmak üçin içmek gerekdir.

Topbak Doýduga çişerildi.

- Odun ýygmak üçin depmek gerekdir, depmek üçin bolsa aýakgap gerekdir.

Japbak hem üstüni ýetirdi.

- Aňzak aýazda doň sazak bilen söweşmek üçin, endamlyja huruş gerekdir!

Doýduk saçyny ýoldy.

- Waýe-eý, waýe-eý, heý, bu «gerekdirleriň» soňy bolmazmy? Onda Ýapbak aýtdy:

- Doýduk ejäň buýrugy gutaranda, Japbaklaryň geregi hem bile gutarar.

Doýduk Japbaklaryň her haýsyna bir sozma berdi. Çig düýe hamyndan her haýsyna bir çaryk tikdirdi. Huruş ýerine bolsa, arpa çöregi bilen süzme saldy.

Japbaklar oduna gtdiler.

01 gün ahyryna syrygan güýzüň aýazly günlerine garaman, «eşek öldüren» çogluja Gün çykdy. Howa ertirden gyzyp başlady. Ham çarygyň derrew yzgary gaçdy, gatady, daşa aýlandy. Ham çaryk doganlaryň aýaklaryny gysyp, owardyp başlady.

Japbak doganlaryna seredip, ýüzüni çytdy.

- Men muny ilki geýip ugramda her aýagymy Kelekbaýyn howdanlarynyň birine sokdumykam öýdüpdim. Eşegiň garnynyň aşagyndan aýlanan palaňy ýaly, her ädimde dabanymyň aşagynda bir batman mylkyldy duýýardym. Ynha, indi ham çaryk meniň aýaklarymy edil ussaň gysajy ýaly mynjyradyp barýar.

Mapbak doganlaryna seredip, gaşyny çytdy:

- Aýakgap dar bolsa, giň jahanyn haýry bolmajak ekeni.

Ýapbak doganlaryna seredip, gaşyny çytdy:

- Men hemişe janym kellämde diýip ýördüm, aýagyma geçenini bolsa, ynha, şu gün bilip galdym.

Topbak doganlaryna seredip, gaşyny çytdy:

- Doýduk eje, garnyny göterip bilmän, wah, muny nähili kiçeldip bilerkäm diýip, birsyhly zeýrenip ýör. Men bu beladan dynyp, sag-aman öýe dolanyp barsam, Doýduk ejä «garnyňa çaryk geýdiräý» diýjek.

Japbaklar bir ýapyda oturyp, aýaklarynyň çaryklaryny çykarmakçy boldular. Olar edil ýyl aşan süňk ýalydy. Olary ne ýazyp bolýardy, ne-de giňeldip bolýardy. Çaryk käbir doganyň aýagynyň hamy bilen gopdy. Eti gyzaryp göründi, gan sarykdy.

Aýagynyň ganyna çäge sepen Topbak doganlaryna seretdi.

- Aý, Japbaklar, biziň bugramyzy öldüreniň kimdigini bilýärmisiňiz?

Mapbak oňa jogap berdi.

- Kim bolar öýdýäň? Hudaýdyr-da.

- Ýok, ýok!

- Eýsem kim?

- Men ony diňe şu gün bilip galdym. Biziň bugramyzy öldüren hem ham çaryk.

Ýapbak el çarpyp güldi.

- Aý, ýigid-ä bildi-ow! Biziň bugramyzyň näme çarygy barmydy?

- Onuň endamyndaky hamyny nätjek. Gün degendir, çürüşdirendir, çaryk bolandyr-da.

Japbaklar çaryk galasyndan çykanlaryndan soň, aýaklarynyň gan-gabarçak bolmagyna garaman, dünýäleri giňäp gitdi.

Ýeňillik bilen dem alan Japbak aýtdy:

- Bu dünýäde behişt bar eken-ow! Gözleri ýerine gelen Ýapbak aýtdy:

- Men ony wagtynda çykarýmadyk bolsam, ol hökman meniň aýagymy öldürýädi.

Uludan demini alan Mapbak aýtdy:

- Ah-aw, Japbaklar! Bu örän uzak oýlanyp edilen iş. Doýduk bu gün biziň aýagymyzy galypa salan bolsa, ertir garnymyzy galypa salar. Garyn aýak däl, hamyny sypysaň, içegän hem bile çogup çykar. Biz iň ýagşysy, ýatak jaýymyzy üýtgedeliň.

Çarygy ýere bulap uran Topbak aýtdy:

- Dowzah diýilýän şu bolsa gerek!

Doganlar ajykdylar. Gatan arpa çöreginin gylçyklary olaryň dişleriniň arasynda hyşyrdady. Onda Japbak aýtdy:

- Bä! Doýduk bizi mal hasap etdimikä? Turşy süzme içegesini gyýyp giden Ýapbak aýtdy:

- Bä, Doýduk ýylan bolup meniň garnyma giräýdi öýdýän. Japbaklar ojar depmekden elli bizar geçdiler, hatda olaryň ädim urmaklary hem kynalyp galdy. Olar oňly dikelip, ýazylyp hem bilmediler, içlerinden burgy tutdy.

Japbaklaryň uzyn günläp ýygan odunlary bir düýäni ýüklärlik hem bolmady. Olar her düýä bir goltuk ýüklediler- de, düýeleriň üstünde aýaklaryny sozma dolap oturdylar.

Doýduk bolsa Kelekbaý bilen odun söwdasyny edýärdi. Bu ýyl bütün bazary hem odun bilen üpjünlärin, Japbaklar maňa horjun-horjun tenňe toplaý bererler diýip begenýärdi. Şol süýji oýlar içinde Japbaklaryň sesini eşiden Doýduk ylgaý çykdy. Emma düýeleriň üstündäki ýükler Doýdugyň lapyny keç etdi.

- Hany odun? Hany odun? - diýip gygyrdy. Onda Topbak aýtdy:

- Aý, Doýduk eje, odun işi haýyr-la. Gözüň aýdyň! Doýdugyň gözlerinde bagt uçganagy ýylpyldady.

- Hä, guzym, näme hezillik bar!

- Doýduk eje, men seniň garnyňa melhem tapdym.

- Näme, näme?

- Doýduk eje, sen öz garnyňa çaryk geýdiräý! Doýduk iki elini bile galgatdy.

- Owarra boluň! Owarra boluň!

Ajyň aň bolmaýar

Japbaklar Doýdugyň gapysyny terk edenlerinden soň, olaryň mydary has-da kynaldy. Barara ýer, edere iş ýok. Işsizlik nähili uly bela! Häzir orak-hoşa wagty-da dal. Ekerançylyk etmäge-de gurp gerek, häzir onuň wagty hem däl. Kelekbaý olary ýa günlükçi tutjak, ýa tutjak däl. Günlükçi tutaňda baş gününü geçirseň, altynjy gün ýene boş, ýene işsizlik. Ýalak işan, belki, olaryň habaryny hem aljak däl. Başga gidere talap, gözläre ýer ýok.

Güzeran nähili kyn bolsa-da, Japbaklar darykmaýardylar. «Ajygan ölmez, alňasan öler» nakyllyna olar gowy düşünýärdiler.

Japbaklar obanyň aňyrsyndaky bir tümmekde gyşaryşyp, sozmalaryny tirsekleriniň aşagyna taşlap, işsizlikden göwün ýüwürýärdiler.

Japbak doganlarynyň göwnüni biraz açmak niýeti bilen gürrüňe başlady.

- Japbaklar, beýdişip gören gapyda enteşip ýörenden, geliň, biz hem durmuşy oňat geçirmek, baý bolmak küýüne düşeliň!

Ýapbak öz gezegini aldy.

- Geliň, bizem Doýduk ýaly baý bolalyň. Mapbak oňa garşy Çykdy.

- Ýok, ol bolanok. Ýetimiň haky, ýesiriň gözýaşy Doýduga kär etmese-de, Japbaklara ýokmaz. Biziň ony ynsabymyz hem götermez.

Topbak aýtdy:

- Geliň, biz in ýagşysy, Kelekbaý ýaly baý bolalyň. Japbak oňa garşy çykdy:

- Japbaklar Kelek ýaly ýalançylygy hem başarmaz, kasam içmäni hem oňarmaz, onuň ýaly baý hem bolmaz. Biz, in ýagşysy, Ýalak işan ýaly baý bolalyň.

Ýapbak oňa garşy çykdy:

- Japbaklar Ýalak ýaly dogra satmany hem başarmaz, mis- ginsokarlygy hem oňarmaz, ilin hüşür-zekatyny hem iýmez. Onuň ýaly baý hem bolmaz... Degirmendäki kilwan siziň ýadyňyzda barmy? Biz, in ýagşysy, şol kilwan ýaly degirmen edineliň. Ony makul bildiler.

Ýapbak aýtdy:

- Agsagyň hem aýagy ýeter ýaly, degirmeni biz oba içinde salalyň.

Onda Mapbak aýtdy:

- Obanyň içinde salar ýaly, biz eşek harazy guramzok ahyry. Degirmeni biz obanyň çetinden guralyň.

Onda Topbak öz pikirini aýtdy:

- Japbaklar hemişe denlik tarapdarydyr. Çarwalara-da, çomrulara-da deň bolar ýaly, degirmeni biz gumuň eteginden salalyň.

Onda Japbak aýtdy:

- Daşdan garaňda-da ýakyndan garaňda-da, mesaňa-mälim bolup durar ýaly, degirmeni biz Köpetdagyň çür depesinde guralyň. Şonluk bilen, Japbaklaryň degirmeni Ahal sebitinde birinji bolar. Obanyň in birinji baýy hem Japbaklar bolar.

Japbaklar degirmeni ýöretjek suw haýsy, onuň aňyrdan geljek özeni haýsy, degirmen guraljak, daşy goýuljak ýeri haýsy, ol hakda hiç bir pikir etmändiler. Ýer gazmak üçin, daş ýonmak üçin nähili gural gerek, nähili ussa tapmaly, näçe harç-harajat gerek - ol barada oýlanmadylar. Mesele şoňa baranda, olar kürtdürüp durdular. Olaryň degirmen baradaky pikirleri, üflenlen gaýmak ýaly, öz-özünden ýygrylyp sowlup gitdi.

Japbak agyr oýdan soň, näme-de bolsa bir zat bilen doganlarynyň göwnüni açmak isledi-de, geplenmedik gep tapmaga çalyşdy.

- Mapbak, hany, irkilip oturma-da, içmegiň jübüsinden düýän ýumurtgasyny çykar-la.

Mapbak oňa onuň özuniňki ýaly jogap berdi:

- İçmegiň jübüsinden düýe ýumurtgasyny çykarmak üçin, kyrk barmakly kyrk el gerek. Ony bişirmek üçin bolsa, kyrk ýuwalyk kyrk gulakly gazan gerek.

Olaryň gürrüňine biraz ýylgyran Ýapbak Topbakdan sorady.

- Topbak, daşa gurt düşse, näme bilen gurdap bolar?
- Düýäniň şahy bilen.
- Topbak, sen şu wagt bir agyz iýip oňmaly bolsa, näme iýersiň?
- Semiz goýnuň guýrugy bilen bir tegelek çörek.
- Hudaýdan dilemeli bolsa, şu wagt näme dilärsiň?
- Bir sanaç un.

Ýalak işan iki elini syrtyna tutup, dähedem-dessem gezip ýörkä, Japbaklaryň şowhunly gürrüňleriniň üstünden bardy. Japbagyň soňky sözi onuň gulagyna ildi.

-... biz şeýle bir ýag satarys, şeýle bir ýag satarys...

Olaryň üstüne göni gelen Ýalak işan Japbagyň sözünü kesdi:

- Ýagy nireden aljak? Ýapbak oňa jogap berdi.
- Gaýyş satarys-da, goýun alarys?
- Gaýşy nireden aljak? Mapbak oňa jogap berdi.
- Gamşy satarys-da, gaýyş alarys.
- Gamşy kim alýa? Topbak oňa jogap berdi.
- Gamşy Maryda kümşe deňe-deň geçýämiş, Ýalak işan biraz oýlanandan soň,

ýene sorady.

- Gamşy kümşe deň geçýän bolsa, Mary bazaryny doldu- raýmazmydylar?

Japbak oňa jogap berdi.

- İşan aga, ýollarda hyzharamy kän. Olar gamşyň, kümşüň ýoguna köýýämişler. Oňa diňe Japbaklar ýaly dörtler, dört ýanyny deňlänler, dört ýüze taý gerçekler baş goşup bilýärler.

Ýalak işanyň kümşe nebsi otukdy.

- Siz söwda maly tapdyňyzmy?
- Taňrynyň sazy gutarmasa, biziň malymyz gutarar ýaly dal.
- Gamşy Mara näme bilen ýüklejek? Mapbak oňa jogap berdi.
- Bir düýe kümşüň ýarysy seniňki, galan ýarysy biziňki diýsek, kim bize erkek bermez öýdýäsiň?

Topbak onuň aýdanlarynyň üstüne goşdy.

- Yöne weli, Kelek bilen Doýdugyň haram gatançly düýesin-ä mugt berselerem äkitmeris. Gaýta olaryň şübheli mallary biziň başymyzy iýer.

Ýapbak oňa göwünlik berdi.

- Düýe ýeke Doýduk bilen Kelekde däl ahyry. Oba söwdagärleri düýäň üstüne aýagulaglyk eşekleri bilen hem bererler.

Ýalak olardan pessaý ses bilen sorady.

- Balalarym, siz näçe düýe alyp gitjek? Japbak oňa jogap berdi.
- Japbaklar nebsini şagladýanlardan, köpi gözläp, azdan galýanlardan däldirler.

Biz ilki bilen birje düýe gamşy äkidip, birje düýe kümüş getirsek bolýa.

Ýalak işan olara ýalbaryjy ses bilen ýüz tutdy.

- Balalarym, siz ýeke düýe äkitseňiz, meniň düýämi äkidäýiň!

Topbak Japbaga seretdi. Japbak Ýapbaga seretdi. Ýapbak Mapbaga seretdi. Mapbak Topbaga seretdi. Topbak birbada oňa jogap bermedi. İşan ýene ýalbardy.

- Men siziñ baryp gelyänçäñiz iýjek-içjeginizi hem üpjünlärin. Ýöne weli, beýle işe baş uranyňyzy hiç kim hem bilmese ýagşy. Ýogsam sizden öňürdenler hem bolar. Siz, iň ýagşysy, meniñ düýämi alyp ötäýdiñ. Şonda hiç kimiñ habary hem bolmaz.

Topbak jogap berdi.

- Işan aga, sen agzy keramatly adam. Seniñ sözüni biz ýer- de goýup bilmeris.

Mapbak «ähem» edip ardyndy.

- Işan malyny Kelekbaýyňkydan... Topbak derrew onuñ sözünü kesip:

- Işan aga, biz ugramyzda, bize pata-da berer. Japbaklar ugramakçy bolanlarynda, Ýalak işan olara kümüş üçin mäkäm haltalar hem berdi, öwüt hem etdi.

- Balalarym, goşa gyrana bir goýun emele gelyändir. Siz düýä dözmezlik etmäñ, mazalyja ýükläñ. Ol gaty güýçlüdir.

Japbaklar sazlyga baryp, düýäni gamyşdan ýüklediler. Şäherde häzir gurluşyk işleri gidýäni üçin, gamyş ojardan arzan dälidi. Japbaklar birnäçe gün gamyş satyp, özlerine birneme harjlyk toplamak küýüne düşüpdiler. Işan düýesini bolsa sag boly hem kem-käs kireýi bilen dolandyryp bermek niýetleri bardy. Doganlary şol çylşyrymly ýagdaýa agyr gün mejbur edipdi.

Doganlar düýäni turzanlarynda sallanyşyp duran tozganadan ýaňa onuñ gulagy hem görünmedi, guýrugy hem. Düýe janawar nirä ädýänini hem bilmän, götinjekledi, birdenkä Japbaklaryn, ýakan oduna baryp ýetdi, Japbaklar ony sowmaga ýetişmänkä bolsa, sallanyşyp duran tozgalar ot aldy. Tüsse ysyny, ýalyn ysyny alan düýe bükürdi urdy, nirädir ökje göterdi.

Topbak onuñ yzyndan gygyrdy.

- E-eý! Janawar! Akylyñ bolsa suwa çök!

Bütün kellesine çenli gamys bürelgi düýe ýoluny saýgarmaýardy, göýä diýersiñ, Topbagyñ tabşyrygyna düşünen ýaly, köle baryp urdy. Gamşyñ ýalny suwuñ ýüzünde lowlap ýokary galdy-da, şol sekundyñ özünde söndi.

Japbak el çarpyp güldi.

- Ana gördüñizmi, Japbaklaryñ sözüne haýwan hem düşünýä. Emma Doýduk düşünenok.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Düýe-hä düşündi weli, işan aga düşündürmek kyndyr. Biziñ işimiz şowly bolmady. Japbaklaryñ düýe otları habary günübirin oba ýaýrar. Ondan soň Ýalak işanyñ öňünde durmak bize aňsat düşmez. Hudaýa şükür: düýäñ guýrugynyñ gylyndan başga oňa şikes düşen ýeri hem ýok.

Japbaklar uzak maslahatdan soň, düýäni gamyşdan ýüklediler-de, işanyñ gapysynda getirip çökerdiler: uzur ötündiler.

- Işan aga, ine düýäñ, ine-de bir düýe gamyş. Bagyşla. Biziñ Mara gitmek işimiz şowuna düşmedi.

Ýalak işan bir düýe gamşy kümüş ýaly ykjamlap goýdy. Japbaklar Ýalak işandan arany açanlaryndan soň, garyplykdan özara derdinişip, azajyk hiňlendiler.

Indi nirä giderkäk?

Niçigsi kär ederkäk?

Taňry bizi görmese,

Derdi kime aýdarkak?

Ýatagan

Japbaklaryň Durun obasynda durarlygy galmady.

Obanyň ala ýazy bolan Japbaklaryň obadan çykyp gitmegi daýhanlary gynandyrdy. Daýhanlaryň olary hiç ýana goýberesleri gelmedi. «Her gün birimiziň öýümüzde myhman boluň» diýip töwella etdiler. Her kimden azdan-köpden toplam, Japbaklara menzillik toplamagyň çäresine girişdiler.

Emma Japbaklar oňa razy bolmadylar. Kişi zähmeti, onda- da özleri ýaly garyplaryň zähmeti bilen gün görmegi Japbaklaryň adyna laýyk bilmediler. Olar «biz ýene tiz dolanyp geleris» diýip, dost-ýarlary bilen hoşlaşdylar.

Japbaklar talap agtaryp, obadan-oba gezdiler. Japbaklar ýaly işsiz gezyňler her obada-da gyt däl. Keseden geleni, onda-da dört adamy birden talaban tutmaga işçi güýjüni bol tapýan baýlaryň bogny ysmaýardy.

Japbaklar bir obada bir ýatagan bar sesini, bütin gazanjyny, ullakan baýlygyny ukudan gazanýan habaryny eşitdiler. Olar şol ýatagany yzarlap tapdylar.

Ýataganyňka her obadan, her şäherden, her hili ýurtlardan ýataganlar, mugt gazanç yzarlaýanlar kän gelýär eken, olaryň köpüsi oňa birnäçe teňňe döküp gidýän eken.

Japbaklar şol ýataganyň öýüne baryp düşdüler.

01 edil pil ýaly bir adam ekeni. Japbaklaryň dördüsi birden onuň üstüne müneler, dördüsini bir menzile alyp giderlik güýji bar eken. Onuň her gözi käse ýaly, her gabagy bolsa elek ýaly ekeni. Onuň erinleri gazan tutajy ýaly bolup, burny bolsa goşa ýumruk ýaly ekeni. 01 bir tegelek çöregi bölmän ýuwudýan eken. Şonuň üçin hem bir doýsa üç-dört günläp aýkman, gymyldaman ýatýan eken.

01 Japbaklary naharlardan soň, olaryň habaryny aldy:

- Ýer-ow, ýigitler, näme, gezelenerni ýa habarlyj amysyňyz?

Japbak oňa jogap berdi.

- Hawa, seýlem bir seýil, sergezdanlygam bir seýil. Bizem, garaz, çöregimizi huruşsyz iýmäni kyn görýän adamlar. Seniň bilen birsalym irkilişäýsek diýip geldik.

Ýatagan lahhylap güldi. Onuň gülküsi bütin öýi sarsdyrdy. Mapbagyň endamy tikenekläp gitdi. Tomus wagty bolsa Mapbagy ysytma tutmagy-da mümkindi.

Ýatagan Japbaga seretdi.

- Meniň bilen ýatyşjak haýsyňyz?

- Biziň hiç haýsamyzyň hem yzmyzda işimiz galyp duranok. Haýsamyzy rnakul bilseň, saýla-da tutaý.

Ýatagan olara siňe seredenden soň, ýene lahhylap güldi.

- Siziň haýsy-haýsyňyzdygyny seljerer ýaly bolmasa nätjek! Size asyl kimler diýerler?

Ýapbak jogap berdi.

- Bize Japbaklar diýerler.

- Hä-ä, boldy, boldy.

Mapbak ondan sorady.

- Hä, näme boldy?

- Japbaklar atly dört dogan gulagyma ilýärdi. Halkyň soňsuz gürrüňine görä, siziň bilen duşuşmagy arzuw hem edip ýördüm. Öz aýagyňyz bilen geleniňiz gowy boldy.

Men örän hoşal... Hany, onda güýç synanysyp göreliň bakaly. Ýöne weli, şertlije bolsun.

Topbak oňa jogap berdi.

- Hawa, Japbaklar hem öz ömrüni biderek geçirýänlerden däl. Goý, şertlije bolsun.

Japbak Ýapbaga seretdi. Ýapbak Mapbaga seretdi. Mapbak Topbaga seretdi. Topbak jogap berdi.

- Aýyby ýok. Goý, kyrk tylla bolsun.

- Siziň onçakly harjyňyz beri barmy?

- Sen özün nähili bilýäsiň? Japbaklar ownuk-uşak zadyň syrtyna bukular öýdýämiň?

- Ýok, men size ynanýan. Ýöne weli, bir şert bilen: meniň bilen ýatyşjagyň aýaklaryna men zynjyr urjak.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Seniň şertiň gutarmady-la! Näme, bizden ätiýaç edýämiň?

- Uka gezek galanda meniň dünýe ýüzünde ätiýaç edýän adamym bolmaz. Zynjyr urmagym başga bir zat üçin däl-de, kim bilen ýatyşýanymy saýgarmagym üçin.

Onda Mapbak aýtdy:

- Bolýa. Japbaklara ynanjyň şeýle bolsa, zynjyryňy ur.

- Ynanmazlyk üçin däl-de, işi çig galdyrmazlyk üçin.

- Aýyby näme!

Ýatagan öýüň töründe iki ýer saldyrdy. Japbagyň aýagyna zynjyr urdy. Ondan soň doganlaryň gözüne güýdüşendirin hasap edip, açary ýassygynyň aşagynda gizledi. Aýalyna-da tabşyrdy.

- Myhmanlara göz-gulak bol!

Ýatagan öli göwre ýaly gymyldaman ýatdy. Japbak gije- gündiz gözlerini dört gezek açyp-ýumdy, doganlaryna dört gezek yşarat etdi. Iň soňunda ýataganyň aýaly suwa gitdi. Mapbak ýataganyň ýassygynyň aşagyndan açaryny aldy. Japbagy boşatdy, ýerinde Ýapbagy ýatyrdy. Zynjyryň açaryny ýerinde goýdy.

Ýatagam iki gije-gündiz ýatdy. Ol bir agdaryldy, gözlerini dermirdip açjak ýaly etdi-de, ýene uka gitdi. Mapbak gözlerini dört gezek açyp-ýumdy, doganlaryna dört gezek yşarat etdi. Iň soňunda ýataganyň aýaly bir iş üçin daşaryk çykdy, Japbak Topbagy Mapbagyň ýerinde ýatyrdy, açary ýene ýerinde goýdy.

Ýatagan iki ýarym gije-gündiz ýatdy. Agdaryldy, gözlerini açdy, seretdi. Aäaklary zynjyrlý Topbagyň horlap ýatanyny görüp, ýene uka gitdi. Topbak gözlerini dört gezek açyp- ýumdy, doganlaryna dört gezek yşarat etdi. Iň soňunda ýataganyň aýaly suwa gitdi. Japbak Topbagyň ýerinde Japbagy ýatyrdy, açary ýene ýerinde goýdy.

Ýatagan ýene iki gije-gündiz ýatdy. Ol agdaryldy, yňryljyrady, dönderildi, gözlerini açdy, ýene ýumdy, Japbagyň öz gapdalynda horlap ýatanyny gördi. Onuň indi içi goruldy. Ol iň soňunda uklap hem bilmedi, çydap hem bilmedi, dikelip oturdy, gerindi, pallady, gapdalynda ýatan Japbaga ýüzlendi.

- Japbak! Japbak, haw!

Japbakdan ses-üýn çykmady. Ýatagan ony bir aýagy bilen pyzyp goýberdi. Japbak üç-dört agdaryldy, zynjyr şakyrdaydy. Emma Japbak horruldysyny kesmedi. Ýatagan doganlaryna ýüz tutdy.

- A-haw, Japbaklar! Doganyňyz ölen bolaýmasyn?

Ýapbak jogap berdi.

- 01 ukyň ýaňyja keýpine düşdi.

- Onuň, ýaly bolsa turzuň. Kyrk tylla däl, başga-da näme gerek Zädyňyz bolsa bereýin, siz meniň başymdan sowluň!

Onda Mapbak aýtdy:

- Gelen myhmanyň ukusyny aldyrman ugratmak nähili bolarka?

- Ýatyşyňyz şu bolsa, ukyňyzy o dünýäde alarsyňyz. Ýapbak bilen Mapbak Japbagyň iki golundan tutup galdyrdy. Japbagyň kellesi bulandy. Topbak onuň kellesini tutdy, yralady, gygyrdy.

- Japbak, aý, Japbak, indi turaýsaň näderkä?

- Japbakdan ses hem çykmany, gözüni hem açmady. Topbak iň soňunda bir eli bilen onuň burnuny tutdy, bir eli bilen agzyny tutdy - demikdirdi. Japbak birhaýukdan soň asgyrdy: püşä- ä... Japbagyň gözi ýalpa açyldy. Töweregine garanjaklandan soň pallady.

- Men irkiläýipdirin öýdýän?

Ýatagan oňa haýrangalyjylyk bilen seretdi.

- Irkiliş iň şu bolsa, ýatyşyňdan Alla saklasyn! Ýatagan kyrk tyllany sanap berdi. Japbaklaryň ol haçan gören zady! Olar biri-birlerine seredişdiler. Ondan soň Japbak aýtdy:

- Menin, beýleki doganlarym bilen hem bir synanyşyp gör!

- Siziň bilen ýatışmag-a beýle-de dursun, siz her günüňize kyrk tylla berseňizem, menden sizi saklan ýok. Siz ýatyp-ýatyp birden ölersiňiz-de, meniň başyma töhmet bolarsyňyz.

- Japbaklar ölýänlerden däl, ýaşaýanlardandyr.

- Elbetde, şunuň ýaly bir hötjet bolmasaňyz, adyňyz il içine ýaýrasy ýokdy. Men özüm akmak: Japbaklar ady eşitdimmi: «ýok gardaşlar, ýok, meniň siziň bilen oýnum ýok» diý gutar-da!

Onda Ýapbak aýtdy:

- Diňe birimiz bilen ýatışjagyňy bilen bolsak, onda dört bolup gelmezdik.

- Siziň şeýle mahluklardygyňyzy bilen bolsam, men siziň ýüzüňize-de seretmezdim.

Onda Topbak aýtdy:

- Beýle gam çekip oturma. Bize seniň tyllaň gerek däl.

- Ýok, ol size ene süýdünden halal.

- Onda, belki, ýene bir öwrülişikde dolandyryp bereris.

01 gaýta Japbaklara ýol harjylyk üçin ýene bir on tyllany zorlap berdi.

- Hawa, Japbaklar, saý-sebäp bilen tanyş bolduk. Men-ä sizi indi unudasym ýok. Siz hem, elbetde, çendan öz ýataganyňyzy ýada salarsyňyz.

Japbak aýtdy:

- Sen, halypa, indi ýatagan adyňy aýyr-da, adyňa ýatmazak goýaý.

- Siz hemişe meniň daşymy alyp durasyňyz ýok. Siziň ýok ýeriňizde, men ýene şol pilmahmytdyryn.

- Oňa biziň şekimiz ýok!

Japbaklar elli tyllany jübülerine salsalar-da, uky bilen gazanan gazançlaryndan hoşal bolman, zarynja hiňlendiler.

Dokluk näme diýdirmez,

Açlyk näme iýdirmez.

Durmuş syrly tilsimin

Japbaklara duýdurmaz.

Nähili söwda?

Japbaklaryň eline birinji gezek düşen elli tylla olaryň goltugyna ýylan girenden enaýy bolmady. Olar näme etjeklerini, nähili sowjaklaryny bilmän, gara güne galdylar. Ony bir ýanyndan iýip otursaň, sanly günde gutarjak. Agzyň ýetip duran nahara gözüň düşse, ony iýmän hem durup boljak däl. Japbaklar şolbarada göterişdiler, goýuşdylar, iň soňunda puly biderek ýatymazlyk, pula pul gazandyrmak küýüne düşdüler.

Japbak aýtdy:

- Buharadabiz gymmatmyş, Hywadan Buharabiz ýüklese näderkä?

Ýapbak aýtdy:

- Eýranda duz gymmatmyş. Jebelden duz getirip, Eýrana ýüklese näderkä?

Mapbak aýtdy:

- Owganystanda gatyr gymmatmyş, eşek alyp, baýtal bilen baksak näderkä?

Topbak aýtdy:

- Hywada goýun gymmatmyş. Pulumyza goýun alyp, Hywa sürsek näderkä?

Doganlar ony makul bildiler.

Japbaklar ýarym tylladan ýüz goýun aldylar. «Hywa äkidip, birini bir tylladan beremizde, birimiz iki bolýa» diýip düşündiler.

Japbak aýtdy:

- Goýunlary satman, asyl bulary bakybersek näderkä? Onda Ýapbak aýtdy:

- Goýun bakmak aňsat iş däl. Oňa it gerekdir, eşek gerekdir. Gumda, uzak gyrda guýy gerekdir. Ol iş Japbaklaryň çygyryndan daşarydyr. Bulary asyl bakaryna berip, birýan çetinden iýibersek näderkä?

Onda Mapbak aýtdy:

- Goýunlary ata çalsyp, toý toýlasak näderkä? Onda Topbak aýtdy:

- Atylan ok daşdan gaýtmaz. Goýunlary Hywa äkidip satalyň, ýene bir gezek gaýtaialyň, ýene-de bir gezek gaýtalalyň, iň soňunda özümizi özümüz oňararlyk baý bolalyň.

Doganlar oňa müwessa goýdular.

Japbaklaryň ýoly uzakdy. Meňzeş gumlaryň, meňzeş oýlaryň, meňzeş takyrlaryň aňyrsy tükenmedi. Obadan azyk götermedik Japbaklaryň özleri her günde diýen ýaly bir goýun iýdiler. Itsiz ýola çykan Japbaklaryň her gije bir goýnuny möjek aldy. Birlän-ikilän goýun ýolda buýup öldi, ikilän-üçläni sürä ýaraman galdy.

Japbaklar Hywa baranlarynda, diňe kyrk sany goýunlary galdy. Japbaklary baran ýerlermdе «paç!» diýip tutdular. Howla salsalar hem paç, meýdana sürseler hem paç, ýatyrşalar, turuzşalar hem paç, bazara sürseler hem paç. Şonluk bilen ýeser gassap Japbaklaryň galanja goýunlaryny sekiz teňňeden satyn aldy.

Japbaklaryň Hywada uzak durarlygy galmady. Olar derrew yzlaryna gaýtmakçy boldular. Olar gaýdyşyn ýola azyk üçin, öz satan goýunlaryndan biriniň guýrugyny şol gassapdan dokuz teňňä satyn aldylar. Keýpi kök gassap olara eşitdirer- eşitdirmez heň etdi.

Japbak, Japbak, Japbaklar!
Bir oýnamja akmaklar!
Goýny berer sekize,
Guýrugny alar dokuza.

Gassabyň olary aldany-ha aldany, onuň üstesine-de olary masgaralany, olary akmak hasap edeni Japbaklaryň gulaklaryndan parran geçip, beýnilerine baryp ornady.

Japbak Ýapbagyň ýüzüne gyjyt bilen seretdi.
Mapbak Topbagyň ýüzüne gyjyt bilen seretdi.
Topbak Japbagyň ýüzüne gyjyt bilen seretdi.
Japbak aýtdy:

- Bir gassaba özümizi oýnadyp barsak, bize il gülşer. Ýapbak aýtdy: ^
- Ýa gassapdan goýnumyzy alalyň, ýa arymyzy. Mapbak aýtdy:
- Biz onuň özünden ökderäk bir aldaw salalyň, hiç wagtda ýadyndan çykmasyn.

Onda Topbak aýtdy:

- Ýok, çykgynsyz bir iş etmäliň. Ýöne Japbaklardygymyzy oňa tanadalyň.

Japbak onda:

- Yzyňyza dolanyň! - diýdi.

Olar gassabyň goňşusyndaky dükandan baryp zat almak çy boldular.

Japbak dükança aýtdy:

- Ýarym batman бүрүнч çek!

Dükançy бүрүнч çekip, Japbagyň gabyna guýandan soň, pul üçin elini uzatdy.

Japbak Ýapbagy salgy berdi-de:

- Puluny bu berer - diýip, torbasyny göterip gitdi. Ýapbak dükança aýtdy:
- Ýarym batman nabat çek.

Dükançy nabady Ýapbagyň gabyna guýandan soň, pul üçin elini uzatdy.

Ýapbak Mapbagy salgy berdi-de:

- Puluny bu berer - diýip, torbasyny göterip gitdi. Mapbak dükança aýtdy:
- Ýarym batman мәш çek.

Dükançy мәши Mapbagyň torbasyna guýandan soň, pul üçin elini uzatdy.

Mapbak Topbagy salgy berdi-de:

- Puluny bu berer - diýip, torbasyny egnine atyp gitdi.

Topbak dükança aýtdy:

- Ýarym batman игде çek.

Dükançy игдәни Topbagyň torbasyna guýandan soň, pul üçin elini uzatdy.

Topbak gassaba bakan elini salgady.

- Puluny ol berer.

Dükançynyň birdenkä ýüregi gobsundy. Topbagyň, syýyndan ýapyşdy.

- Gassabyň siziň bilen näme işi bar?
- Biz oňa goýun satdyk. Onuň bize bergisi kän.

- Ýok. Beýle söwda bolmaz. Ýa sen oňa tassyklat, ýa-da hemme alan zatlaryňyzyň puluny töläp git.

Topbak onda ýuwaşja:

- Hany, entek onda eliňi çek - diýdi.

Dükançy Topbagy goýberdi.

Topbak ondan soň gassaba ýüzlendi:

- E-eý, gassap, sen bu dükança aýtsana-haw! Biz saňa goýun satmadykmy näme?

Goýny sekizden alyp, guýrugyny dokuzdan satan keýpi kök gassap, gürrüňiň näme hakda gidýänine üns hem bermän, ýüzüniň ugruna tassyklady.

- Dogrudyr, dogrudyr. Sen myhmanlara harydy köpräk satyber.

Dükançy indi Topbaga hoşamaýlyk bilen daraşdy:

- Häý, baý aga, indi näme çekeýin? Indi näme gerek bolsa alyberiň, dükan özüňiziňki.

Topbagyň dükanyň içindäki kän zatlara gözi gitdi. Emma «ynsap-diniň ýarysy» diýip düşündi. Betpäl gassaba şu-da ýeterlik diýip kanagatlandy. Dükançy bolsa:

- Baý aga, harydy köpräk alsaňyz-la - diýip, birsyhly ýalbardy.

Eýsem-de bolsa, Topbak nebsini şaglatmady. Topbak Japbaklaryň yzyndan ýetende, olar bileleşip hiňlendiler:

Goýny alyp sekize,

Guýruk satyp dokuza,

Gassap näçe gönendi -

Kemje-kerdem däl bize!

Doganlar niredesiň Durun diýip ýola düşdüler.

Ata watan

Japbaklar Hywadan alyp gelen harjylary bilen öý tutunmak küýüne düşdüler. Emma garyplykdan galyndyrmadyk oraçanyň ýerinde tutmagy makul bilmediler. Olar kän oýlandylar, az oýlandylar, in soňunda uzak bir obada ak eşikli akja öý tutundylar.

Olaryň birinji ýurt tutan ýerleriniň howasy belent bolsa- da, suwy gyt boldy.

Onda Japbak aýtdy:

- Garyp nämä garyp - odun bilen suwa. Geliň, biz bu ýurtdan göçeliň, bereketli bir ýurda baralyň.

Ikinji baran ýurtlarynyň, suwy bolsa-da, oduny gyt boldy.

Onda Ýapbak aýtdy:

- Garyp nämä garyp - odun bilen suwa. Geliň, biz bu ýurtdan göçeliň, bereketli bir ýurda baralyň.

Üçünji baran ýurtlarynyň, oduny, suwy bolsa-da, gallasy bolmady.

Onda Mapbak aýtdy:

- Garyp nämä garyp - galla garyp. Geliň, biz bu ýurtdan göçeliň, bereketli bir ýurda baralyň.

Dördünji baran ýurtlarynda suw-da boldy, odun-da boldy, galla-da boldy, emma parahatlyk bolmady. Onda Topbak aýtdy:

- Parahatlyk bolmasa, odunyň höziri ýok, suwüň tagamy ýok, gallanyň gurby ýok. Geliň, biz bu ýurtdan göçeliň, bereketli ýurda baralyň.

Onda Japbak aýtdy:

- Biz gezibem gördük, göçübem gördük, hiç ýerde özümiziňkiden gowy ýurt görmedik. Geliň, biz ata watanymyza gaýdalyň.

Doganlar ony makul bildiler.

Japbaklar oba gaýdyp gelýärkäler, Topbak öz pikirini mälim etdi.

- Biziň öýümüz bar. Emma ata ýok, ene ýok, gelneje bolaýsa näderkä?

Öýlenjek ýigit Japbak sesini çykarman, sülmüräp ýöredi. Onda Ýapbak bolsady ekdi.

- Gelneje bolsa, akja öýüň içi ululy-kiçili haly bilen gül pürkülen ýaly bezener. Biziň çöregimiz özümüzde bişer, gazanymyz özümüzde atarylar. Toýumyz özümüzde tutular. Gapymyzda at kişňär. Agylda erkek lummurdar. Myhmanyň biri gelip, biri gider. Japbaklaryň dabarasy il içine dolar. Şonda biziň murtumyzy palta kesmez!

Mapbak gümrük gepledi.

- Gelneje ýat ilden, ýat öýden gelmelidir. Japbaklar bilen onuň, mäşi bişişermi, ýokmy? Birden Doýduk ýalyň biri duşup, Japbagyň burnundan çöp ötürip, biziň agzymyzy alar- daýmasyn?

Japbak ýumrugyny düwdi.

- Biziň agzymyzy alartjak bolsa, men onuň...

Topbak Japbagyň eline ýapyşdy.

- Dur, naýynsap! Gelmedik gelnejän birdenkä gözünü gögerdäýme!

- Mapbak, senem agzyňy haýyr aç, haw! Nädersiň biziň bilen äbede-jüýbe bolaýsa!

Ýapbak hem öz göwnündäkini daşyna çykardy,

- Birinji gelneje göwnümüzden tursa, öýe ikinji gelneje-de gelmeli bolar.

Mapbak hem öz göwnündäkini aýtdy:

- Ikinji gelneje göwnümüzden tursa, üçünjisi hem gelmeli bolar.

Topbak hem olaryň pikirine goşuldy.

- Üçünji gelneje göwnümüzden tursa, derdünjisem gelmeli boiar.

Doganlaryň pikiri Japbaga kem ýaramady.

- Japbaklar dört, gelnejeler dört. Bir öýde sekiz baş. Ýapbak Mapbakdan sorady.

- Her gelnejäniň dört sanyjyk mele gupak ogram bolsa, bir öýde näçe bolýas?

Mapbak iki egnini ýygurdy.

- Men-ä gumalak sanaýmasam, onuň hasabyna ýetip biljek däl.

Japbaklar gyzykly gürrüň bilen oba ýetenlerini duýman galdylar.

Japbak oraçanyň ýurduny ogşady. Ýapbak oraçanyň ýurduny ogsady. Mapbak oraçanyň ýurduny ogşady. Topbak oraçanyň ýurduny ogşady.

Dodaklaryny tozana bulap galan Japbaklaryň dördüsi dört ýerden seslendi:

- Seniň topragyňa gurban!

Japbaklaryň ak eşikli akja öýi gümmezekläp galdy. Durun obasy şol gün Japbaklaryň hatyrasyna toýa aýlandy.

MYRALY

AWTORDAN

Nowaýynyň ady «Alyşir» bolup, «Mir» ýa-da «Emir» onuň gulluk wezipesi. Gulluk wezipesi hemişe adyň önünden getirilip, «Mir Aly» diýilýär. Türkmen halky şol iki sözi birikdirip, gysgaltmak bilen, oňa «Myraly» diýýär.

Myraly bilen Soltansöýün barasynda türkmen halky örän köp hekaýalar, nakyllar, şorta sözler döredipdir. Meniň ýadymda bar: ýaşuly adamlar Myraly bilen Soltansöýün barasyndaky hekaýalardan, şorta sözlerden ertirden agşama ýa ilkaşamdan gijäniň bir wagtyna çenli gürrüň edip, diňçileriň ünsüni özlerine çekmek bilen, olary birsyhly güldürerdiler. Şol hekaýalar halkyň ruhy terbiýesine, zehininiň açylmagyna, ýiti sözler öwrenmegine peýda ederdi.

Myralyny-Nowaýyny türkmen halky özüniň klassygy hökmünde söýerdi. Sowat çykmak üçin mekdepde okalýan esasy kitaplardan biri Nowaýynyň lirikasy-gazallary bolardy. Sowatly, düşüňjeli adamlar öz töwereklerine diňçileri üýşürüp, onuň gazallaryny, «Hamsasyny» hepdeläp okardylar. Nowaýynyň gazallary aýdymlarda, sazlarda ýaňlanardy. Şol aýdymlar henize çenli hem bagşylaryň agzyndan düşenok, bagşylar, adatça, uzak gijäniň aýdym-sazyny Nowaýy bilen başlaýar.

Nowaýynyň dili türkmen diline örän golaý bolup, çendan arapça, parsça gatylan sözleri mollalardan soraýmasalar, onuň esasyny sowatly adamlar, diňçiler terjimesiz düşünerdiler. Nowaýynyň türkmen diline golaýlygy, türkmen halkynyň ony öz klassygy hökmünde söýmegi, türkmen halkynyň, Myraly bilen Soltansöýün barasynda hetdi-hasaby bolmadyk hekaýalar, nakyllar, şorta sözler däretmegine sebäp bolandyr.

Şu ýerdäki hekaýalaryň arasynda, şu günki göz bilen garaňda, belki, real bolmadyk, fantastik hekaýalar hem bardyr. Okyjy oňa halk döredijiliginiň, öz döwri bilen baha berer.

Türkmen halk döredijiliginde Nowaýynyň ýiti pikirli ölmez-ýitmez obrazy kemsiz döredilipdir. Nowaýynyň ýaşan döwri bilen aradan baş ýüz ýyl geçmegine garaman, şol adalatly, belent obraz henize-bu güne çenli halkymyzyň aňynda ýaşaýar, ýene-de ýaşar.

Men Myraly barasyndaky şu kitaba giren nakyllary edebi taýdan işläp, hekaýalar şekiline aýlandyrdym.

Ýyldyz gören

Horasanyň patyşasy Soltansöýüniň atasy hem patyşa ekeni. Myralynyň atasy onuň ýakyn hyzmatkärlerinden biri ekeni. Günlerde bir gün guýrukly ýyldyz hakynda gürrüň çykypdyr. Patyşa alymlardan, häkimlerden sorasa-da, onuň sebäbini bilen bolmandyr. In soňunda patyşa gurraçylara höküm edipdir.

Gurraçylar birnäçe wagtdan soň guýrukly ýyldyz dogjagyny, onuň häsiýetini mälüm edipdirler:

- Patyşahy älem, guýrukly ýyldyz her otuz ýyldan bir dogýar. Onuň ömri jyzlanyň ömri ýaly gysga. 01 diňe nahar bişim salym dowam edýär. Her kim şol ýyldyzy görse,

şol ýyldyz batmanka, aýaly bilen ysgaşa, ondan hem perzent galsa - ol perzent örän dilewar bolýamyşyn...

Gurraçylar guýrukly ýyldyzyň haýsy ýylda, haýsy aýlarda dogjagyny çen bilen mälüm edipdirler.

Patyşa şäherden ses ýetim uzakda, görnükli ýerde belent minara saldyryp, Myralynyň atasyny şonuň üstünde dikme gazyk edipdir. Onuň gündizine ýatyp, gijesine kirpikli garagyny çalmazlygyna höküm edipdir. Şol ýyldyz dogan badyna patyşa habar bermegine perman beripdir.

Myralynyň atasy ahyr bir gije daňa golaý guýrukly ýyldyzyň doganyny görüpdir. 01 derrew minaradan düşüp, patyşa bakan ökje göteripdir. Şol ylgap barşyna sürüli goýny ürküzipdir. Goýun çopan ony öz itleriniň kömegi bilen tutup:

- Sen ogrumysyň, ötükmisiň? - diýip sorapdyr. Myralynyň atasy itleriň agzyndan aman sypondan soň, zordan sözüni düşüripdir:

- Patyşa adamsy. Meni goýber, men örän gyssanmaç habar bilen barýaryn.

- Näme habaryň bolsa aýt, bolmasa goýberjek däl. Ýyldyz gören asmana elini salgapdyr:

- Hanha, görýämiň? Sen bütün ömrüňi çölde geçirseň hem, heniz şeýle ýyldyz gören dälsiň. Onuň aýratyn häsiýeti bar.

Çopan elindäki taýagyna kybapdaşrak ýyldyza haýran galyjylyk bilen syn edenden soň:

- Onuň näme häsiýeti bar? - diýip sorapdyr.

- Her kim şol ýyldyz ýaşmanka, aýalyňa ýanaşa, ondan hem perzent galsa, ol perzent örän dilewar bolýarmysyn.

Çopan egri taýagyny egnine atyp, goýunlaryny itlerine tabşyrypdyr-da, öýüne bakan ökje göteripdir.

Ýyldyz gören derwezäni baryp uranda, derwezeban:

- Näme habaryň baryny aýtmasan, açjak däl? - diýipdir.

Ýyldyz gören elini asmana salgap, guýrukly ýyldyzy görkezenden soň, onuň häsiýetini oňa hem mälüm edipdir.

Derwezeban elindäki açarlaryny jyňňyrdadyp, howlusyna bakan ökje göteripdir.

Ýyldyz gören patyşa baryp habar berenden, patyşa guýrukly ýyldyza agzyny açyp garandan soň, aýagyndaky sybbyk köwüşlerini hem taşlap, iň gowy görýän aýalyňa bakan ylgapdyr.

Ýyldyz gören guýrukly ýyldyza garap, biraz oýlanandan soň, «ýyldyz gören men, habar beren men, özgeler aýsaşrata at goşanda, meniň beýdip durmam näme? Men hakykatdan hem akmak! Goý, menden hem akyly ogul emele gelsin» diýip, külbesine bakan haýdapdyr.

Aradan birnäçe gün geçenden soň, patyşa gurraçylara ýene gurra taşladypdyr. Gurraçylar:

- Şol guýrukly ýyldyzy gören dört adam bolup, dünýä dört perzent emele geljek. Olaryň ikisi gyz, ikisi ogul bolup, şolaryň biri hem seniň ogluň boljak - diýipdirler.

Patyşa bir ýandan, öz perzendiniň bolj agyna begense, ikinji ýandan, başgalaryň perzendine görüplik edip, ýyldyz görene gargapdyr:

- Men saňa näme tabşyrypdym? Şol syry menden başga hiç kim bilmesin, guýrukly ýyldyzy menden başga hiç kim görmesin diýmänmidim? Sen öz iýen nanyňa kast ädýärmiň?

Ýyldyz gören patyşanyň önünde çöküp:

- Patyşahy älem, bir çemçe ganymy geçseň, onuň sebäbini mälim edeýin - diýipdir.

Patyşa rugsat berenden soň, ýyldyz gören bolan wakany habar bermäge durupdyr:

- Şahy älem, size habar bermäge gyssanyp gelýärkäm, giň sähranyň häkimi öz garakçylary bilen daşymy gabap aldy.

Wakany habar bermesem, goýbermejegini mälim etdi. Wagtyň gyssaglygyny, size habar bermegiň zerurlygyny nazara alyp, mälim etmäge mejbur boldum.

Patyşa hasasyny ýere gütüledip, gazap bilen gygyrypdyr:

- Meniň demim ýetýän ýerinde menden başga häkim kimmişin?

- Şahy älem bagyşlasyn, siz бүтін dünýäniň häkimi.

Emma siziň ýok ýeriňizde - çöl içinde çopan hem öz hökümmini ýöredýär.

- Ýagşy, ikinjisi kim?

- Şahy älemiň demirden galasy bar. Onuň üstünden guş bolup geçseň, ganatyň gyryljak. Siziň huzuryňyza tiz ýetmek üçin, derwezebana ýyldyzyň guýrugyny tutdurmakdan başga aiaç tapmadym.

Patyşa pelegiň çarhynyň aýlanyşyna biraz oýlanandan soň, sakgalyny uşlapdyr-da zeýrenipdir:

- Eý mekgar dünýä! Men kim? Meniň bilen bile dünýäde at goşýanlar kimler? Çopan! Derwezeban!.. Ýagşy, indi onuň üçünjisi kim!

- Şahy älem, size habar berenimden soň, aşaklygyna bakan eňňit edip barýan ýyldyz guýrugyny meniň boýnuma çolady- da, süýredi, gapymdan eltip, ýeňsämden südürledi. Gulagyma bolmasa «jenaby alynyň indiki boljak perzendi üçin hyzmatkär ýetişdir» diýen seda-da geldi. Şonuň üçin guluňyz hem bozsuran oýa bir tohum taşlady.

Aradan dokuz aý, dokuz gün, dokuz sagat geçenden soň, patyşadan Soltansöýün, ýyldyz görenden - Myrally, çopan bilen derwezebandan hem iki sany gyz emele gelipdir.

Myrally bilen Soltansöýün

Soltansöýün atasynyň, köşgünde ulalyp, ýigdekçe çykypdyr. Ol şäherde özüne kybapdaş gürründeş tapman, ata atlanyp, il içine gezmäge çykypdyr.

Şaýly bedew atyň üstünde başy jygalý gelýän şazadany gören Myrally ony tanamazlyga, bilmezlige salyp, göýä diýersiň, aýak ýoluna oturan şekilde oturypdyr-da, elindäki çöregini iýmäge, endamyndaky bar-ýok zatlary çöplän kişi bolup, iki dyrnagynyň arasynda mynjyratmaga başlapdyr.

Myralynyň, bolup oturyşyny geňirgän Soltansöýün atynyň başyny çekip, Myrala habar gatypdyr:

- Ýeri-ow, ýigit, seniň bolup oturyşyň, nähili? Myrally Soltansöýüne üns bermän, öňki ýagdaýyny dowam etmek bilen gäwüş arasynda jogap beripdir.

- Näme, bolup oturyşymy göreňokmy?

- Görenimden soň, soraýan.

- Tazäni salýan, könäni çykarýan, şonuň bilen bir wagtda duşman awlaýan.

Myrallyň jogaby Soltansöýüne ýarapdyr-da, sowalyny dowam edipdir:

- Siziň öýüňiz nirede!

- Ho-ol ýeňseki hataryň günbatar çetindäki kyrk naýzaly zürrüjek öý biziňkidir.

- Öýüňize barsam myhman alarmysyňyz!

Myrally çermegini çekip galypdyr-da, Solta.isöýüne ötgün garapdyr:

- Wiý, şazada, sizmidiňiz? Bagyşlaň, näme şäherde önüp öseniňiz üçinmi - il-halkyň däbinden habaryňyz ýok ýaly- la. Biziň halkymyz myhmany atasyndan uly hasap edýändir.

- Öýüňize barsam, önümden çykarlarmy?

- Hökman! Biziň guýrugy küle ala köpegimiz bardyr. Ol örän gadyrlydyr - sizi taýak salym meýdandan garşylar.

- Maňa söwüş edermisiňiz?

- Tapsak, birini ederis, tapmasak - ikisini. Soltansöýün Myrallynyň sözüne düşünmändir-de, sowal beripdir.

- Ol näme diýdigiň boldy?

- Golaý-goltumdan tapsak, bir çebiş ýa bir tokly alarys, tapmasak, bogazja geçimiz bardyr, şony soýarys.

Soltansöýün Myrallynyň öz jogaby ýaly çylşyrymly hem onuň biraz janyna deger ýaly sowal bermegi küýüne getiripdir.

Myrallynyň jogaby Soltansöýüne ynjyly bolup eşidilse- de, onuň söz urşy, gepe çeperligi, dilewarlygy oňa ýarapdyr. Ol öz ýanyndan «Men muny öz ýanyma çekip bilsem, onuň bilen dostlaşyp bilsem, men hiç wagtda tukat bolman, munuň gepe çeperliginden, dilewarlygyndan hem öwrenerin. Ondan soň hiç ýerde, hiç kimden gepde-de, akylda-da basylan» diýip oýlapdyr. Ondan soň Myrala mylakatly habar gatyp:

- Ýagşy ýigit, seniň adyň näme? - diýip sorapdyr.

Myrally bir bolşuny üýtgetmän, jogap beripdir:

- Myrally.

- Örän ýagşy. Meniň adym Soltansöýün. «Bir gören tanyş, iki gören garyndaş» diýen nakyl bar. Gel, indi ikimiz hemişelik dost bolaly.

Myrally Soltansöýüniň atyna, egin-başyna, ondan soň öz geýimlerine göz gezdiripdir-de, ýeňleri sal-sal köýneginiň epinlerini barlap, jogap beripdir.

- Şazada, bagyşlaň, dostluk ýagşy zat. Emma «Eşek öz deňini gaşar» diýenem bir nakyl bardyr. Siziň göwnüňiz näzikdir. Ikimiziň dostlugymyz birdenkä goýun bilen gurduň, tilki bilen şiriň dostlugyna meňzärmikän öýdýän.

Myrally näçe sapalak atsa-da, Soltansöýün ony öz erkine goýman, köşge bakan alyp gidipdir.

Myrally bilen Soltansöýün bir öýde, bir otagda ýaşap, bir molladan sapak alypdyrlar, okapdyrlar, alym bolupdyrlar. Köşkde durmuş nähili ýagşy bolsa-da, «Towşana dogduk depe» diýen nakyla görä, öz önüp-ösen ýerlerini, giň sährany Myrally hiç wagtda unudyp bilmändir. Onuň üstesine-de, bir gün ony Soltansöýün ynjdypdyr:

- Sen balagyň ýyrtygyny, köýnegiň bitini unutdyňmy? Maňa akyly bererçe sen kim bolupsyň? - diýip igenipdir.

Myrally Soltansöýüne jogap bermän, dilini dişläpdir-de, amatyna, wagtyna garap, köşkden ökje göteripdir. Myrallyny ynjydan, Myrallyny gaçyran Soltansöýüniň ýüregi

gysyp başlapdyr. 01 özüne köşde aram tapman, Myralyny agtaryp, Hyrat töweregini, Buhara ülkesini, Mary, Ahal sebitini gezipdir, emma hiç ýerde oňa Myraly duşmandyr, ony gören- bileniň hem üstünden barmandyr.

Soltansöýün köşgüne gaýdyp gelenden soň, köp oýlanypdyr; Myraly, belki, Hywa, Daşhowuz taraplaryna düşendir diýen karara gelip, şol welaýatlara heňe gelmez bir perman bermekçi bolupdyr, şol permany eşiden Myralynyň ýene durup bilmejegini aňlapdyr:

- Hywa, Daşhowuz raýatlaryna perman: siziň itlerirüziň sesinden ýaňa bize gije-gündiz ýatuw ýok. Oňa görä, size höküm edýän: kimde kim itini üýrdürse, şol it eýesiniň hem, ýurt häkiminiň hem gözleri oýulyp taşlanj akdyr.

Soltansöýüniň şol hökümi boýunça ilat itini meýdana goýberip bilmän, kim çuň çukur gazyp, sesi-üýni çykmaz ýaly, itini-de şonda gizläpdir, kim bolsa alaç tapman, itinden dynypdyr. Myraly halka:

- Maňa baş-alty sany goýun tapyp beriň, men sizi şol permandan halas edeýin - diýipdir.

Myraly bölejik goýny öňüne salyp, Hyrada ýüzlenipdir. 01 iň soriunda, Hyrada baş menzil ýol galanda, goýunlaryny başyna kowupdyr. Möjekler goýunlary tike-tike paýlaşypdyrlar. Myraly şol wagtda ýüzüni Hyrada bakan tutup, bogazyna sygdygyndan gygyrypdyr.:

- Aý, Alabaý, ha-aw! Akbaý, ha-aw! Garabaý, ha-aw!.. Myralynyň bogazy gyrylsa-da, Hyrat itlerinden biri hem gelip ýetismändir.

Goýunlaryny baý berip, taýagyny süýräp Hyrada baran Myraly duş gelen iti ýenjip başlapdyr. It eýeleri:

- Çopansorraý bir ýigit itleri gyrgyna saldy - diýip, Soltansöýüne arz edipdirler. Soltansöýüniň buýrugyna görä, ýasawullar Myralyny köşge alyp gelipdirler. Uzak ýoluň ýadawlygy ýüzüne möhür salan «çopana» Soltansöýün sorag beripdir:

- Ýeri-ow, ýigit, itleri näme urýarsyň?

- Öz borçlaryny ýerine ýetirmänleri üçin.

- O nähili borç?

- Pendiniň çölünde meniň çekenäme möjek darady. Men Hyrat itleriniň adyny tutup, bogazyma sygdygyndan gygyrsam-da, olaryň biri hem gelip ýetmedi. Iň soňunda çekeneden galan ýadygär ynha maňa şu taýak boldy. Şonuň üçin hem şu taýagym tike-tike bolýança, gören itimi akyla getirmegi ýüregime düwdüm.

- Sen nähili akmak çopan! Heý Pendiden Hyrada-da ses ýetermi?

- Eý, patyşahym, it alnyna gelen gurt alnyna-da gelip biler. Hywanyň, Daşhowuzyň itleriniň, sesi iki aýlyk ýoldan Hyrada gelende, meniň sesim diňe baş menzil ýoldan Hyrada gelip bilmezmi?

Soltansöýün Myralyny keşbinden tanamasa-da, sözünden tanap, oňa bakan topulypdyr-da, ony mäkäm gujaklapdyr.

Näme üçin?

Soltansöýün bilen Myraly köne kanun depderine garap otyrkalar, geň bir zadyň, üstünden barypdyrlar: Soltansöýüniň atasy Guýrukly ýyldyzyň dogany, Soltansöýün bilen Myralydan başga ýene iki gyz dünýä geljegi barasynda altyn gaply, ýüpek kagyzy

kitaba ýazdyryp goýupdyr. Şol gyzlaryň yşky ýetginjek ýigitleriň ikisini hem küýüne düşüpdür. Emma gyzlaryň niredeligi, olary nähili tapyp boljagy mälim bolmandyr. Olary akyl, pikir bilen tapmakdan başga çäre ýoguny aňlapdyrlar. Soltansöýün Myrala Hywa, daşowuzlylara beren permany şekilinde bir perman bermegi maslahat salypdyr. Myraly ony makul bilmändir:

- Gyzlaryň tebigaty näzik bolar. Onuň ýaly gelşiksiz perman gyzlarda bize garşy diňe ýigrenjilik döreder. «Ýagşy söz ýylany hinden çykarar» diýen nakyla görä, olary mylaýym söz bilen ýüze çykarmak ýa-da görnetin nähak işi gözlerine görkezip, dillendirmek mümkin.

Soltansöýün Myralynyň, soňky teklibini makul bilipdir. Soltansöýün iki sany ýasawula buýruk beripdir:

- Siz daýaw bir ýigidi öňüňize salyň-da, ikiýanlaýyn gamçylap, şäheriň içine bütün köçeme-köçe aýlaň. Kim siziň, edýän işiňizi keçe bilse, ona zat diýmäň. Siziň, ony urýanyňyzy kim hak diýip bilse, şol adamyny meniň ýanyma alyp gelin.

Ýasawullar bir daýaw ýigidi ýenjip ugrapdyrlar. Kim olardan:

- Bu ýigidi näme üçin urýarsyňyz? - diýip soranda:

- Bu ýigit biziň diýenimizi edýär - diýip jogap beripdirler.

- Il-ä diýenini etmeýän adamyny urýa, siz diýeniňizi edýäni urýarsyňyz. Sizin munyňyz keçe! - diýmek bilen, olaryň edýän işini makullan adam tapylmandyr.

Iň soňunda, köçäniň, haýaty ýykylan ýerindäki tamdyrda çörek bişirip oturan bir aýalyň, üstünden barypdyrlar. Onuň ýanynda ýetişen bir gyz hem bar ekeni. Şol aýal ýasawullardan sorapdyr:

- Wiý, janlarym, bu ýigidi näme üçin urýarsyňyz?

- Bu biziň diýenimizi edýär.

- Waý, nalaç edeýin, il-ä diýenini etmeýäni urýa, siz diýeniňizi edýäni urýarsyňyz.

Hiý, şeýle-de bir naýynsaplyk bormy?

Ol aýalyň ýanyndaky gyz durup bilmän, ýasawullaryň edýän işini makullapdyr:

- Ýok, beýle däl! Bular gaty dogry edýärler. Haçana çenli diýip etdirmek bolar. Tä özünden bilip edýänçä urmak gerek.

Ýasawullar gyzy alyp gitmekçi bolanlarynda, çörek bişirýän aýal elden-aýakdan düşüp, gykylyk edipdir:

- Wah, seniň diliň gurasyn, diliň! Başa bela dilden geler - diýip, men aýtmaýarmydym?

Gyz onuň üçin darykman:

- Dilden başa bela-da gelip biler, bagt hem gelip biler - diýip, ýasawullar bilen göwünjeň gidipdir.

Örme gara saçlary ýyldyzyň guýrugy ýaly iki göwsüniň üstünden sallanyp ýatan gyzy synlan Soltansöýün ol gyza sowal beripdir:

- Ýeri gyz, meniň nähak işimi hak diýip kanunlaşdyrmagyň näme üçin?

- Soltansöýün bilen Myralynyň nähak iş etmejegini bilenim üçin.

- Seniň pikiriňçe, buýrugy emel edýän adamyny ýençmek dogry-da?

- Döwlete peýda geljek ýerde, ondan agyrrak jeza bermek hem bolar.

Soltansöýün oňa başga sowal tapman, oňa öz niýetini mälim etmegi başarman, ýalbaryjy bir halda Myrala garapdyr. Soltansöýüniň ýüregindäkini gözünde gören Myraly gyza sowal beripdir:

- Keýgim, Soltansöýüniň dünýäde diňe bir arzuwy bolsa, onuň ýüze çykmagy hem diňe saňa bagly bolsa, sen onuň üçin merhemet goluny uzadarmyň?

- Bütün janym bilen. Emma Soltansöýüniň aýagynyň tozy gözlerime sürme bolar ýaly, men ol bagtly gyzlardan, şazadalardan däldirin. Meniň atam derwezebandyr.

- Soltan seniň ataňa derwezäniň açaryny ynanýan bolsa, seniň özüňe köşgüň açaryny ynanmak isleýär.

Gyz Soltansöýün bilen Myrala baş egende, onuň örme gara saçlarynyň ujy halynyň, üstünde süýrenipdir.

Asmanyň ak towugy

Soltansöýün ýyldyz görenden bolanyň birini alany üçin, Myralydan biraz sowaşypdyr. Myraly wagty goldan bermän, ýaz aýy gidip, daýhançylyk edipdir. Onuň gawuny örän ýagşy bitipdir, tohumy hem üýtgeşik eken. Myraly öz ýanyndan: «Soltansöýün-ä meni unutdy weli, men ony unutmaýyn, oňa bir eşek ýüki gawun eltip bereýin» diýip, eşegini ýükläp ugrapdyr. Myralynyň gelýänini gören Soltansöýün ony tanapdyr-da, derwezebanyň geýimini geýip, gapy sakçy bolan kişi bolup durupdyr. Myraly derwezeden geçjek bolanda, ol oňa sorag beripdir:

- Ýeri-ow ýigit, gawuny nirä alyp barýarsyň?

- Gawun-a Soltansöýüne alyp barýan.

- Sen akmak bolma. Soltansöýün munuň üçin saňa gara pulam bermez. Sen ony in ýagşysy äkit-de bazarda sat, ýerine biraz çörek puly gazan.

Myraly derwezebanyň kimdigini tanasa-da, tanamazlyga salyp, jogap beripdir:

- Men bir gawunymyň süýjüligini görkezeyin, baş teňnesini gysgansa, eşek ýüki gawuny hem gowuz ýerine dykaýsyn.

Soltansöýün köşgüne baryp, wezirleri bilen ata atlanyp durka, Myraly eşegini sürüp barypdyr. Soltansöýün ondan habar soranda:

- Patyşam, dünýäniň in süýji nygmatyndan size sowgat getirdim - diýipdir.

Soltansöýün gamçysyny galgadyp:

- Eý, kemakyl daýhan, seniň gawunyň üýtgeşik geň zat däl. Biderek ýere pul sarp edesim gelenok - diýipdir.

- Aý patyşam, bermeseň özüň bil. Eşek ýüki gawuny hem hälki aýdanymy edäýjek ekeniň-dä.

Soltansöýün Myralynyň derwezebany tananyň derrew düşünişdir-de, ona bir penje teňne beripdir. Bahyl wezirleriň gözi teňne bilen gidipdir. Birinji wezir Soltansöýüne ýüzlenip:

- Şahy älem, eşek ýüki gawuna şunça pul berseňiz, hazynanyň soňuna tiz çykarsyňyz - diýipdir.

Soltansöýün oňa:

- Teňnani men oňa gawuny üçin bermän, sözi üçin berdim - diýipdir.

- Myralyny sözde ýeňseň, saňa-da bir penje teňne. Birinji wezir atyny debsäp, Myralynyň üstüne abanypdyr-da;

- Sen ýeriň ortasynyň niredegini maňa ýa-ha görkez, ýa- da teňnani bari al - diýipdir.

Myrally eşeginiň sag öň aýagynyň toýnagyny görkezip: - Ýeriň ortasy ynha şu ýeri - diýipdir.

- Ýok, men oňa ynanamok.
- Ynanmasaň, ölçe-de göräý.

Birinji wezir oňa jogap tapmandan soň, Myrallynyň üstüne ikinji wezir abanypdyr:

- Sen, ýa-ha, asmandaky ýyldyzlaryň sanyny maňa aýt, ýa-da teňňäni bäri al.

Myrally eşeginiň sagrysyna kakyp, jogap beripdir:

- Asmandaky ýyldyzlaryň sany - meniň eşegimiň guýrugyndaky gyllary bilen sandaş.

- Ýok, onyň dogry däl.
- Dogry bolmasa, ikisini hem sana-da göräý.

Ikinji wezir oňa jogap tapmandan soň, üçünji wezir atyny debsäp, Myrallynyň üstüne abanypdyr:

- Meniň saňa bir şertim bar. Şol şertimi bilseň, pul seniňki, bilmeleş, meniňki.
- Şertiňi aýt.

- Asmandaky ak towuk näme diýip gygyrýar. Myrally bir gulagyny asmana tutup diňläpdir-de:

- Ikimiziň aramyzda deňlik ýok: sen ýokarda, men aşakda. Şonuň üçin ol sesi men oňly eşidip bilmeýän - diýipdir.

Onda gyzma wezir özüni atdan oklap:

- Ynha, sen meniň atyma mün-de diňläý - diýipdir. Myrally ata çykandan soň, ýene asmana diň salyp, Soltansöýüne garap jogap beripdir.

- Asmandaky ak towuk: at seniňki, eşek weziriňki diýýär.

Soltansöýün Myrallynyň jogabyna el çarpyp gülüpdür-de:

- Myrally, sür! - diýipdir.

Myrally bilen söwdagär

Myrallynyň gerşine garyplyk atlaýyn münüpdür. Onuň üstüne gurakçylyk bolup, oba adamlarynyň ýagdaýy has hem kynlaşypdyr. Myrally durmuş tetärigini agtaryp, ikinji bir ile baranda, bir geçip barýan söwdagär oňa:

- Kim maňa talaban dursa, bir gün işledip, alty aýyň, hakyny berýän - diýipdir.

Myrally öz ýanyndan: «Ýel ýakynda, kireý kän» diýip oýlasa-da, durmuş ony şol söwdagäre talaban durmaga mejbur edipdir. Söwdagär oňa şol ýeke günde etmeli işiň örän agyrdygyny duýdurypdyr. Olar az ýöräp, köp ýöräp, Amyderýanyň, gündogar kenarynda bir oba barypdyrlar. Olar birnäçe gün dem-dynçlaryny alanlaryndan soň, söwdagär oňa:

- Taýly çuwaly düýäň üstüne at-da, iýdip ugra - diýipdir.

Olar birnäçe wagtdan soň bir gurruk guýynyň agzyna barypdyrlar. Söwdagär oňa:

- Ine, ýigit, seniň, bir günde etjek işiň şu: guýynyň içine girmeli. Men ýokardan torba sallaryn. Sen süňkden başga eliňe ilen zady daş, kesek diýmän, torba salarsyň. Men ýokardan çekerin. Iň soňunda iki çuwal dolandan soň, guýudan çykarsyň, alty aýlyk işiň şonuň bilen tamam bolar - diýipdir.

Myrally biline ýüp daňyp, guýynyň düýbüne ýetende, depe saçy üşşükdir: guýynyň düýbünde adam süňkünden basara ýer galman ekeni. Myralynyň jany agzyna gelip, çekip çykarmagyny söwdagärden haýyş edipdir. Ol oňa ýokardan gygyrypdyr:

- Işiň kyndygyny, şonuň üçin alty aýyň hakyny bir günde berýäni men saňa ozal aýtmadymmy? Seniň eger janyňa haýpyň gelýän bolsa, äginme-de derrew torbany doldur!

Myrally söwdagäriň buýrugyna emel etmekden başga çäre tapmandyr. Ol guýynyň düýbündäki süňkleri bir ýaña sürüş- dirip, bilindäki kepje bilen çagylyly gumdan torbany doldurypdyr. Şol gumuň arasyndaky çagyllar onuň gözüne ýalpyldap görnүpdir. Çuwallar dolandan söwdagär oňa:

- Indi boldy. Ýüpi biline dak-da gaýdyber! - diýip gygyrypdyr.

Myrally guýyň agzyna gelende, söwdagär onuň eline bir tegelek çörek tutdurypdyr-da:

- Ynha, seniň duz hakyň, sag bol! - diýip, ýüpi kesip goýberipdir.

Myrally guýynyň düýbündäki süňkleriň arasyna güpürdäp düşүpdir. Myrally özüne gelenden soň, meniň in soňky galmaly ornum şu boldy diýip oýlanypdyr. Soltansöýünden öýkeläp gaýdanyna ökünipdir. Eýsem-de bolsa, ýatyp jan berenden, halas bolmak üçin çalşyp ölen ýagşy diýip düşүnipdir. Ol kepjesi bilen guýynyň böwşeňräk tarapyny köwүp başlapdyr, gumuň arasyndaky ýylpyldaýan daşlar onuň gözünü gamasdyrypdyr. Myrally halys ysgyndan düşende, kepjäniň agzy birden-kä bir gorpa gidipdir. Myrally ýene biraz köwenden soň, emedekläp gider ýaly bir hine düşүpdir. Ol şol emedekläp barşyna halys gurpdan düşende, Amyderýanyň kenarynda peýda bolupdyr. Emma ýagdaý onuň üçin ýeňlemändir: kert gaýa, dyrmaşyp çykara ýer ýok, derýa özüni ursa gark boljak, yza dolansa, guýynyň düýbündäki süňklere gatyşjak. Ol halys aňyny ýitirende, mähnet bir balyk onuň garşysynda peýda bolup, oňa öz ýagyrynyşyny hödürläpdir. Myrally balygyň arkasyna gonanyny duýman galypdyr. Balyk ýyldyrym ýitiliginde süýnүp, Myralyny Amyderýanyň ikinji kenarynda düşүripdir-de, gadymky bir wakany oňa gürrüň beripdir:

- Seniň ýadyňdamy, sen oglanjyk wagtyňda derýanyň gyrasynda gelip oýnardyň, maňa her gün çörek getirip bererdiň, men seniň gasyňda durli ýüzüşler bilen saňa oýun edip bererdim, sen maňa ýene çörek bererdiň. Men ösdüm, ulaldym, seniň şol ýagşylygyň nähili ýerine saljagymy bilmän ýördüm. Ýagşy, hoş sag bol! - diýip, balyk ýene derýanyň düýbüne bakan ýüzүp gidipdir.

Myrally birbaşa Soltansöýüniň ýanyna barman, birnäçe gün yzarlap-yzarlap, ahyrynda ýene şol söwdagäri tapypdyr. Söwdagär ony tanaman, ýene Myralyny hyzmatkär tutupdyr. Ýene bir gün guýynyň agzyna baryp, gir diýende, Myrally oňa jogap beripdir:

- Näme üçin gireýin?

- Seniň alty aýdaky etjek işiňi bir günde etmeli işiň - şu guýynyň içindedir.

- Men saňa talaban duramda, guýa girmeli diýip aýtmadyň ahyry. Ýeriň ýüzünde näme iş buýursaň edeyin, emma guýa girjek däl, onuň içinde näme baryny men näbileýin?

- Hiç zat ýokdur, gorkma-da giriber.

- Onda ilki özüň girip, barlap çyk, ýogsam, men ondan gorkýan.

Söwdagär in soňunda özi girmäge mejbur bolupdyr.

Myrally söwdagäriň dolduran torbasyny çykaryp görse, gumuň arasyndaky ýyldyraşýanlar altyn ekeni. Söwdagär asakdan:

- Meni indi çek-de çykar, ondan soň sen gir - diýip gy- gyranda, Myrally oňa:

- Aý, söwdagär aga, indi bary bir girdiň, iň soňuna çenli gazybersene. Ýokardan çekip çykarmak-da gazandan aňsat däl - diýipdir.

Çuwallar dolandan soň, Myrally söwdagäri çekipdir. 01 guýyň agzyna gelende, onuň eline bir tegelek çörek tutdurypdyrda:

- Al, bu seniň duz hakyň! - diýip, bagyny kesip goýberipdir.

Myrally ýükli düýäni iýdip, Soltansöýüniňkä barypdyr.

Soltansöýün Myralynyň ýüküni geňirgäp:

- Ýeri Myrally, açlyk maňa-da täsir edendir, Soltansöýün ajygandyr öýtdüňmi? Düýe ýüki bugdaýy maňa getireniňden, ony özün iýäýseň bolmaýarmy? - diýipdir.

- Aý, Soltanym, soltanlaryň nebsine doýma ýokdur. Men muny seni doýurmak üçin getirmän, döwlet baýlygynyň diňe döwlet hazynasynda bolmalydygyny bilenim üçin getirdim.

Soltansöýün bir çuwalyň agzyndan elini sokanda, onuň penjesine bir gysym öl gum giripdir. Soltan elindäki gummy gazap bilen ýere urup, Myrala dazarlypdyr:

- Sen meni kim hasap edýärsiň? Sen meni oýnamak isleýärmiň? Muny ýok ediň! - diýip, elini salgapdyr.

Myrallydan içi kitüwli wezirler şol göz ýumup-açarda Myralyny ýasawullaryň önüne salypdyrlar.

Soltansöýün gazabyna bäs gelmän, endiräp, maňlaýyny eliniň aýasyna goýmakçy bolanda, aýagynyň aşagynda ýylpyldaýan tyllajyklara gözi düşüpdir. 01 hiç kime buýruk bermän, aýak aldygyna ylgapdyr-da, Myralynyň önüne geçip, onuň gaşynda dyzyna çöküpdir.

Patyşa ölerine

Myrally Soltansöýüniň wezirleri bilen oňuşman, Mara gaýdypdyr. Aradan birnäçe wagt geçenden soň, Soltansöýün oňa sargyt üstüne sargyt iberipdir. Myralynyň özi üçin hem dostdan aýrallyk aňsat düşmändir. 01 iň soňunda Soltansöýüniň ýanyna boş gitmegi laýyk bilmän, bir ýüz semiz goýun alyp gidipdir. Myrally goýunlary Hyradyň bazaryna salanda, hyrydarlar ondan goýunlaryň bahasyny sorapdyrlar.

Myrally goýunlary nesýe satjagyny aýdypdyr.

- Näçe wagta?

- Patyşa ölerine.

Myralynyň goýunlarynyň daşy el bolup, derrew dagadypdyrlar. Hatda goýunlaryň üstünde dawa-da turupdyr. Goýun ýetmediklerden birnäçesi baryp, Soltansöýüne arz edipdirler:

- Patyşam, Marydan bir çarwadar gelip, ölüm jezasy buýrarlyk bir iş etdi!

- Näme iş etdi?

- Hatda aýtmaga-da, dil barar ýaly däl.

Patyşa rugsat berenden soň, şikaýatçylar oňa mälüm edipdirler:

- 01 Hyradyň bazarynda patyşanyň ölerine ýüz goýny nesýe dagatdy.

Soltansöýün gazaplanyp:

- Şol adamyny derrew meniň ýanyma alyp geliň! - diýip buýrupdyr. Onuň gaşyna Myralyny alyp gelipdirler.

Soltansöýün Myralyny görenine şatlanjak ýaly etse-de, özüniň ölümünü isläni üçin, gazabyny içine sygdyryp bilmändir.

- Ýeri Myraly, bu närne etdigiň boldy?

- Şahym, men-ä näme keçe iş edenimi bilemok. Diňe ýüz sany garybyň garnyny etden doýurdym.

- Sen meň ölümlüni isleýärmiň?

- Ygtyýar berseňiz, jogapdan öňürti bir soragym bar.

- Aýt!

- Alla ýüz adamyň gepine ynanarmy, bir adamyň gepine?

- Bu nähili akmak sowal. Alla hasap däl, hatda men özüm hem bir adamyň gepine ynanman, iki adamyň gepine ynanaryn.

Onda näme maňa azm urýarsyň?

- Sen meniň ölümimi isleýärsiň ahyry!

- Bir men seniň ölümüne dilesem, ýüz adam seniň uzak ýaşamagyňy dileýär.

Soltansöýün Myrala näme jogap berjegini bilmän:

- Şundan soň sen meniň baş wezirim! - diýipdir.

Pulhatyn

Myraly baş wezir bolandan soň, ilatyň ýagdaýyna, güzeranyna göz aýlap başlan eken. Şol wagtda Marynyň derýasy Murgap joşup akýar eken. Onuň bir kenaryndan ikinji kenaryna geçmek hyllalla eken. Myraly şol Murgap derýasynyň üstünde, Pendi diýlen ýerden köpri salmagy Soltansöýüne maslahat beripdir, şol köpriniň ykdysady taýdan hem, harby taýdan hem ähmetiniň uludygyny düşündiripdir. Soltansöýün Myraly bilen geňeşli işiň laýyk düşýänini aňlany üçin şol ýerden köpri salmagy makul bilipdir. Köpri hemişelik galar ýaly ony daşdan saldyrypdyr. Şol köprü bolsa «Dasköpri» at galypdyr.

Şol wagtda Saragsda ýaşayan baý dul hatyn bar eken. Ol puluna ýer tapmaýan eken. Ol öz ýanyndan «Soltansöýün Murgabyň üstünden daşdan köpri saldyran bolsa, men hem Tejen derýasynyň üstünden daşdan köpri saldyraýyn. Meniň köprim onuňkydan has berkräk, has owadanrak bolsun. Soltansöýün bir wagt ýoly düşüp, onuň üstünden geçer. Belki men şol köpri bilen onuň göwnüni awlaryn» diýip oýlan eken. Pully hatyn hakykatdan-da, Saragsyň, bir menzil ýokarsyndan daşdan, mydamalyk berk köpri saldyrypdyr. Ol köprü soňra «Pulhatyn» at galypdyr. Ol köpri häzir hem bar.

Günleriň bir gününde, goşun bilen barýan Soltansöýüniň ýoly şol «Pulhatynyň» üstünden düşüpdür. Ýañky dul hatyn Soltansöýüniň gelyänini bilip, bezenip, şaýlanyp çykypdyr, şonluk bilen, belki, soltanyň, göwnüni awlaryn belki, köşgüň, eýesi özüm bolaryn diýip oýlapdyr.

Soltansöýün köprü golaý gelende, pully hatyna gözi düşüp, Myrala garap, bir setir goşgy aýdypdyr: «Bezenip, çykdy geýip, sarala köýnek sowsany» Myraly pully hatynyň, mekir pikirinden habardar bolany üçin, Soltansöýüne şygry bilen terki jogap beripdir:

«Geçme namart köprüsinden - goý aparsyn sil seni» Soltansöýün atynyň başyny çekse-de, Myralynyň jogabyndanrazy bolman, onuň sebäbini sorapdyr:

- Pully hatyn meniň üçin, meniň döwletim üçin uly iş edipdir. 01 döwletiniň, ýarysyny harç edip, köpri saldyrypdyr. Mundan geçmezligiň sebäbi näme?

- Döwlet üçin, halk üçin alada eden adamynyň aýagynyň tozuny gözüňe sürme etseň azdyr. Emma munuň başga sebäbi bar. Pully hatyn «Pulhatyny» at üçin, abraý üçin saldyrypdyr. Görýämiň, onuň köprüsi «Daşköprüden» hem haýbatly. Eger sen mundan geçseň, Pully hatyn, birinji taýdan, Soltansöýün hem maňa baş egdi, Horasanyň soltany indi iki boldy, onuň biri - men diýip, bütün dünýä jar çeker, ikinji taýdan, köpriniň iki ýanynda sakçy goýup, gelenden-geçenden muzd alar, köpriniň bahasyny on esseläp çykarar.

Soltansöýün Myralynyň jogaby bilen kanagatlanandan soň, towlanjyrap barýan giň, derýa göz gezdiripdir-de:

- Eýsem indi nätmek gerek? - diýip sorapdyr. Myraly:

- Töwekgeliň-endişe bilen işi bolmaz! - diýip, atyna bir gamçy çalypdyr. Soltansöýün hem bütün goşuny bilen yzyna eýeripdir.

Keremli derýa öz göwsünden ýol berip, agyr goşunyň, birjigini hem alyp galmandyr.

Menden hem bir ýüz tylla

Soltansöýün öz ýanyndan birnäçe wagt oýlanandan soň, ahyrynda Myrala maslahat salypdyr:

- Dostum, Myraly! Adam özerkli bolanda, azgyn bolýar. Bilner-bilinmez edilen günä gyt dälidir. Şonuň üçin Mekgä gidipmi, ýa başga ýerden agtarypmy, bir pire gol bersem, günämiň ötülmegine, ýalkanmagyma sebäpkär bol diýip ýalbarsam diýýän. Sen ony niçik görýäsiň?

- Ilki sözüňe goşulýan, soňky sözleriňe goşulmaýan.

- 01 näme diýdigiň boldy?

- Günä gazananyňa ynanyň, emma ony piriň etegi bilen ýuwup biljegiňe ynanamok.

- Eýsem nätmeli? Bilner-bilinmez edilen nähak işler meni horlaýar.

- Meniň saňa maslahatym: sen Mekgä-de gitjek bolma, pir hem agtarma, näme hyzmatyň, näme ýagşylygyň bolsa, öz halkyňa,öz raýatyňa et. Uly ilde Alla ady bar diýilýändir.

Soltansöýün Myrala jogap bermän, öz oýuny dowam edipdir. Olar günün bir gününde uzak ýola şikara çykypdyrlar. Görseler, olaryň düşlän ýerine golaý, çolaja bir ýerde zürrüjek garaja öý oturan eken. Wezirlerden biri şol öýden habar tutup, şol öýde bir pir aýalyň ýaşaýanyny Soltansöýüne gelip habar beripdir.

Soltansöýün Myralyny ýanyna çagyryp, öz şatlygyny mälim edipdir.

- «Hudaý berse guluna, getirip goýar ýoluna» diýilen nakyl bar. Hudaýyň özi maňa garaşyk etdi: piri meniň üstüme ýa-da meni piriň üstüne getirdi. Indi men baryp, şonuň etegine ýykylsam diýýän.

Myraly Soltansöýüne garap ýylgyrypdyr:

- Eý, Soltanym, şunça ýykylan etegiňi az görýämiň? Soltansöýüniň Myrala gahary gelipdir:

- Meni gaýgy-gam basýar. Seniň oýun ýadyňa düşýär.

- Ey Soltanym, gatyrganmaň. Adam şekilli adam öz ýurdunda, il içinde orun tapar. 01 aýalyň beýle çete çykmagy sebäpsiz däl.

- Nämä, garakçylyk üçin oturandyr öýdýämiň?

- Onuň nämä üçin oturanyny üç ýüz tylla karz berseňiz, bendäňiz saýgaryp biler, siziň özüňize-de görkezer.

Patyşa pir aýaly däl-de, Myralyny synamak isläpdir: şu ýerde juda bolmasa oňa öz ömrümde bir gezek ökde gelerin diýip, üç ýüz tylla pul beripdir.

Onuň gapysyna baryp gaýdýan wezirler, ol aýalyň takwalygy, hudaýparazlygy, erkek adamyny kabul etmeýänini, nämähreme ýüzüni görkezmeýäni hakynda dabara bilen gürrüň edişipdirler.

Myraly şol garaja öýe baryp, onuň gapysyny saklaýan aýala ýüz tutupdyr:

- Siz baryň-da piriňize aýdyň. Uzak ýoldan gelen bir adam size ýüz tylla getiripdir, onuň maksady size diňe bir gezek garamak diýiň.

Sakçy aýal baryp, habar berende, pir aýal:

- Yok, ýok - diýip gygyrypdyr. Şol sekuntda eliniň aýasyny gaşapdyr-da, asmana diň salypdyr: «hoş, hoş» diýip seslenipdir. Ondan soň, sakçy aýala garap: - hatyfdan seda geldi - goý gelsin - diýipdir.

Myraly pir aýala ýüz tylla berip, ýüzüne gülümsiräp garapdyr-da, sesini çykarman gidipdir. Ertesi ýene baryp, sakçy aýala şeýle diýipdir.

- Piriňize baryň-da aýdyň: şol adam ýene geldi. 01 size bir ýüz tylla getiripdir. Onuň maksady - sizi diňe bir gezek öpmek diýiň.

Sakçy aýal baryp habar berende, pir aýal ala gykylyk edipdir:

- Ýok-eý, Alla saklasyn!

Aýal ýene eliniň aýasyny gaşap, asmana diň, salypdyr: «Ýok, aýyp bolar! Nämä? Bir gezeklikçe nogsany ýok? Aý perwerdigär. Buýrugyňa emel etmekden başga alajym nämä?» diýip, seslenipdir-de sakçy aýala garap:

- Hatyfdan seda geldi. Bar, aýt, gelsin - diýipdir. Myraly orta ýaşly, sary maňyz aýalyn, ýaňagyna elini goýup, öz elini öpüp gidipdir.

Myraly üçünji gije ugramakçy bolanda, Soltansöýüne:

- Siz şol aýalyn, nähili pirdigini tanamak isleseňiz, şu gije öýüň daşyndan baryň-da diňläň! - diýip sakçy aýala baryp, habaryny beripdir:

- Siz piriňize baryň-da aýdyň. Şol adam ýene geldi. Size bir ýüz tylla getiripdir. Onuň maksady diňe bir aýalyň üç ädimlik golaýynda bir gije ýatyp turmak - diýiň.

Sakçy aýal habar berende, pir bu sapar gykylyk etmän, eliniň aýasyny gaşap, asmana diň, salypdyr, öz ýanyndan hümräpdir: «Aý, Allam, men nämähremi öz golaýymda nähili ýatyraýyn? Nämä, nämä? Nämährem däl! Allanyň, eradasy bilen. Allanyň emri şeýle bolsa, mende ne çäre?»

Pir aýal Myralyny üçünji gije öz golaýynda ýatyrypdyr. Köpden bäri adam ysyny almadyk dulsuran aýalyň süňni gowşap başlapdyr. 01 gernipdir, pallapdyr, düýşürgän kişi bolup:» «Bärräk süýş, bärräk süýş» diýip hümräpdir. Myralynyň gymyldysy bolmany üçin, ukuda bolan kişi bolup, agdarylyp-dönderilip, onuň, ýanyna barypdyr. Myraly onda- da hiç zat duýman, ýuwaşja myrlap ýatany üçin aýal iň sonunda durup bilmän, Myralynyň boýnundan gol salypdyr. Myraly tisinip oýanyp, arkan çekilmekçi bolupdyr. Aýal ony sypdyrman:

- Bir ýüz tyllaň özüňki! - diýip seslenipdir. Myraly:

- Ýok. Men Allanyň gargyşyna galyp bilmen! - diýip, onuň golundan sypmaga çalşypdyr.

Pir aýal sandyrawuk ses bilen:

- Allanyň emri şeýle, iki ýüz tyllaň özüňki! - diýip seslenipdir. Myraly:

- Maňa Alladan beýle buýruk ýok! - diýip, ýene boýun tow- lapdyr.

- Bar, bar. Hatyfdan seda geldi. Üç ýüz tyllaň hem özüňki! - diýip, pir aýal Myralyny mäkäm gujaklapdyr. Myraly aýalyň gurply gollarynyň astynda: - Ýok, ýok, bolmaz! - diýip, seslenipdir. Dasarda diňläp duran Soltansöýün durup bilmän:

- Myraly, menden hem bir ýüz tylla! - diýip gygyrypdyr.

Erksiz şa bolandan, erkli gedaý bolan ýagşy

Soltansöýün bilen Myraly gezelenje çykanlarynda, bir aýalyň üstünden barypdyrlar. Ol aýalyň egnindäki köýnegiňiň azyndan kyrk ýarnasy bar ekeni. Emma geýiminiň köneligine, ýyrtyklygyna garaman, ol aýalyň keýpi örän kök ekeni. Myraly bilen Soltansöýün ol aýala geňirgenmek bilen garanlaryndan soň, olaryň ikisi hem ol aýaly tanapdyrlar: ol aýal Soltansöýüniň oňuşman, bir wagtlar köşkden çykaryp kowan aýaly ekeni.

Soltansöýün Myralynyň gulagyna pyşyrdap:

- Sen ol aýaldan sora: onuň öňki günü ýagşymy, indiki günü ýagşymy? - diýen eken.

Myraly oňa:

- Onuň haýsy gününüň ýagşylygy meniň üçin mälim. Isleseň, seniň göwnüň üçin sorap bereýin - diýip, ol gelne habar gatypdyr:

- Eý janan, sen bir wagt köşkde ýaşaýardyň, geýýäniň ýüpek, iýýäniň baldy. Seniň häzir köne şylhaň endamyňy zordan ýapýar, bedeniňde garga çokasy et ýok. Sen çekinmede aýt: öňki günün ýagşymy, häzirki günün?

Aýal ýaşmagyny bütinleýin syryp, aç-açan jogap beripdir:

- Men köşkdekäm kyrkyň biridim. Meniň gapyma Soltanyň aýagy kyrk günden bir düşmeýärdi. Meniň ýanymdaky gürründeşim özüm ýaly kapasdakylar bolup, durmuşyň lezzeti bize haramdy. Ýüpek diýip geýenim ýalyn bolup ýapyşsa, bal diýip iýenim, awy bolup geçýärdi. Häzir bolsa, öz elim, öz ýakam. Ärim meni söýýär, men ony söýýän. Aç günümde onuň bir ýylgyryp garany - maňa iýmit bolýar, ýalaňaç günümde - onuň bir sözi meniň endamyma geým bolýar. Siziň soranyňyz üçin meniň aýtmagym zerur: erksiz şa bolandan, erkli gedaý bolan ýagşy.

Myraly Soltansöýüniň ýüzüne kän manyly soragly göz bilen garanda, Soltansöýün ondan:

- Näme, kyrk aýalyň birinden özgesini boşat diýmek isleýärmiň? - diýipdir.

Myraly Soltansöýüniň ýüzüne hoşallyk bilen garandan soň:

- Soltanyň zirek akylyna haýrandyryn! - diýipdir.

Soltansöýün elindäki gamçysyny zeriň gaşyna tyrkyldadyp, biraz oýlanandan soň, Myrala näme jogap berjegini, nähili karara geljegini bilmän, atynyň başyny gowşadypdyr.

Saman astyndan suw goýberen

Soltansöýün Myrally bilen şikardan gelyärkä, bir obanyň çetinde adatdan daşary bir owadan gelin görükdir. Onuň Aý ýaly ýüzi, sallanjyrap ýörişi Soltansöýüniň bütin durmuşyny özüne çekipdir. Soltansöýün Myrala ýalbaryjy göz bilen garap:

- Myrally, sen meniň baş wezirim, meniň ýagdaýyma diňe sen düşüňänsiň. Sen maňa maslahat ber: men bu gelni nähili ýol bilen alyp bilerin?

Myrally oňa:

- Hiç hili ýoi bilen - diýip, pert jogap berýär.

- Ol meniň ýüregimi bütinleýin özi bilen alyp gitdi, men häzir boş göwre bolup galdym. Eger, men ony almasam, onda meniň günümiň ýaşdygy.

- Soltanym, siz akyldan aýrylmaň. Heý, biriniň aýalyny hem almak bolarmy? Oňa şerg näme diýer? Ony, heý, kowahat göterermi? Siz bu päliňizden el çekin? Ýogsam halk sizi ýekirer, sizden bütin halk ýüz dönderer.

Soltansöýün Myrala närazylyk bildirmek bilen öz niýetini oňa mälim edipdir:

- Sen maňa maslahat berme-de, bar-da şol gelniň ärine maslahat ber. Men ol gelni hökman alaryn. Şonuň üçin, il hem menden ynjamaz.

Soltansöýün biraz düşlemek, şol gelniň ärini çagyrtmak üçin, bir emeldaryňka bakan sürükdir. Myrally şol obada bir dostunyň baryny mälim edip, şonuň bilen salamlaşyp gaýtmak üçin, Soltansöýünden rugsat alypdyr.

Myrally şol gelniň giren öýüne baryp, uzak säginmändir- de, ol gelniň ärine Soltansöýüniň niýetiniň bozulany, ony häzir çagyrtjagyny mälim edip, Soltan näme buýursa, bolýar diýip gaýtmagyny, soňra oňa jogap bermeli bolanda, özüniň goldajagyny mälim edipdir.

Myrally dolanyp gelenden soň, şol gelniň ärini Soltansöýüniň ýanyna alyp gelipdirler. Soltansöýün ol gelin barasynda söz açman, başga sorag, başga tabşyryk beripdir:

- Seniň adyň näme?

- Garaguduk.

- Garaguduk? Berekella! ü içine çykan wagtymda, meniň üýtgeşik bir häsiýetim bar: men haýsy obada nähili üýtgeşik ýagdaý, üýtgeşik adam baryny sorayan. Şol adamlary ýanyma çagyryp, her haýsyna bir hili tabşyryk berýän. Ýerine ýetireni sylayan, ýerine ýetirmedige gargaýan. Sen hem şu obanyň üýtgeşik bir adamy. Seniň adyň hem üýtgeşik, keşbiň hem üýtgeşik, belki, başga üýtgeşik zatlaryň hem bardyr. Sen meniň häsiýetimi nähili görýäsiň?

Onda ol adam:

- Şalaryň huzuryny görmek, şalaryň hyzmatyny etmek her ýetene ýetdirýän bagt däl. Soltanym näme buýursa, bütin janym bilen ýerine ýetirerin - diýip aýdan.

- Men saňa bir ýaby, goşa öküz, on sany hem öweç goýun berjek. Sen şalaryň hemmesini alty aýda guzlatmaly.

Garaguduk Soltanyň önünde baş egipdir.

Myrally sorag berjek bolanda, Soltansöýün barmagyny daldalapdyr. Emma märekedäki ýarym sag, ýarym däliniň biri Soltansöýüniň baryny unudyp:

- Garaguduk işiň gaýtdy. Heý erkek janlyny hem guzladyp bolarmy? - diýipdir.

Garaguduk oňa pert jogap beripdir:

- Allanyň eradasy bilen her bir zat bolup biler Patyşalar ýer ýüzüniň Allasydyr. Patyşa bolmaly diýdimi, hökman boldyryn!

- Heý, berekella! - diýip, Soltansöýün onuň arkasyna kakypdyr.

Aradan alty aý geçenden soň, Soltansöýün Myrally bilen ýene şol oba atlanypdyr. Soltansöýün emeldaryňka sürende, dostum bilen salamlaşayyn diýip, Myrally ýene bir az salymlyk rugsat alypdyr.

Myrally baryp Garaguduga, onuň gelnine birnäçe söz öwredipdir.

Myrally barandan soň, Soltansöýün Garagudugy çagyrdypdyr.

- Garaguduk syrkaw ýatyr - diýip gelenlerinde, Soltansöýün onuň gelnini alyp gelmäge höküm edipdir.

Gelin gelende, Soltansöýün oňa sowal beripdir:

- Hany Guduk?

- Onuň-a içinden burgy tutup, çaga dogurjak bolup ýatyr. Soltan ol gelne ýylgyryp garap:

- Heý erkek adam hem çaga dogyrmý? - diýip sorapdyr.

- Aý Soltanym, öküz göle dogranda, erkek ýaby gulanlanda, erkek öweç goýunlar guzy dogranda, adamynyň hem çaga dogurmagy geň däl! - diýip jogap beripdir.

Soltan ol gelniň jogabyna gaýtargy tapmandyr-da, gelniň öz tapjak jogaby dældigini bileni üçin, Myralla barmagyny çommaldypdyr.

- Heý, saman astyndan suw goýberen. Munda seniň elniň bar. Myrally oňa baş egip:

- Soltanym, munda meniň günäm ýok, men diňe siziň buýrugyňyzy ýerine ýetirdim - diýipdir.

- O1 nähili buýruk?

- Maňa maslahat berme-de, bar-da olara maslahat ber diýmediňmi?

Soltansöýün ýaman niýetiniň ýol almajagyny aňlandan soň, ol gelin bilen dogan okaşyp gaýdypdyr.

Biz adam dälmi?

Soltansöýün bütin Horasana höküm etse-de, siňege höküm edip bilmändir. O1 Myralla ýüzlenip:

- Heý siňeginiň, ýok ýeri barmyka? - diýip sorapdyr. Myrally oňa:

- Adam bolmadyk ýerinde siňek bolmaz! - diýipdir. Soltansöýün öz ýanyndan Myralyny şu sapar gepde ýeňerin diýip oýlanypdyr-da:

- Atlan! - diýipdir.

Olar bir çöl beýewana baryp düşenlerinde, bir siňek wyzz edip gelipdir-de, Soltansöýüniň ýanyna gonupdyr. Soltansöýün Myralla garap:

- Adamsyz ýerde siňek bolmaz diýmänmidiň? Bu näme siňek dälmi? - diýipdir.

Myrally ona:

- Ikimiz näme adam dälmi? - diýip jogap beripdir.

Gysga ýorgan

Soltansöýün öz wekilleriniň akyl-paýhasyny saýgarmak üçin, olaryň hemmesini köşge ýygnapdyr-da, gysga ýorgany başaşak kellesine büräp, injigini açyp ýatypdyr,

wekillerine şol ýorgany meniň aýagymyň aşagyna ýetiriň diýip buýrupdyr. Wekiller nähili oýlansalar-da, her hili tagalla etseler-de, onuň täriini tapmandyrlar.

Soltansöýün iň soňunda ýorganyň aşagyndan:

- Myrally, sen ýokmusyň? - diýip gygyrypdyr. Myrally oňa:

- Soltanyň gahary gelmese, ýetireýin - diýipdir. Soltansöýüniň ýorganyň, aşagyndan sesi çykypdyr:

- Ýorgany aýagymyň aşagyna ýetirmeseň, gaharym geler.

Myrally ýanyndaky gamçyny alypdyr-da, Soltanyň ýalaňaç injiklerine mäkäm çalypdyr. Soltanyň aýaklary şol bada ýorgana çolanypdyr.

Soltan ýerinden galyp:

- Näme üçin urduň? - diýip soranda, Myrally oňa:

- Buýrugyňa emel edip, ýorgany aýagyňa ýetirdim. Aslynda sen näme üçin ýorganyňa görä aýak uzatmadyň? - diýip jogap beripdir.

Näme üçin ýylgyrýar?

Soltansöýüni bir baý toýa çagyrypdyr. Soltansöýün Myrala ertir daňyň alagaraňkysynda ugrarys, şaýyňy tutup ýatgyn diýip tabşyrypdyr.

Myrally ony geňirgäp:

- Näme üçin alagaraňkyda? - diýip soranda, ol oňa:

- Günün doganyny görmälimize kän wagt boldy. Güni ýolda doguraly - diýip, žogap beripdir.

Soltansöýün ondan soň hyzmatkärlerine:

- Myrallyň atyna iým bermän-de, torbasyna gor salyp geýdiriň - diýip tabşyrypdyr.

Myrally Soltansöýünün, jogaby bilen kanagatlanman, garaňkyda ugramakçy bolanyňa bir sebäbiniň baryny aňlap, gije atyna atlanmaga barypdyr. Görse, atynyň erinleri syrtaryp, dişleri ýalpyldap görnüpdir. Myrally onuň Soltansöýünden ýetenini bilip, ahmalyna garap barypdyr-da, onun münjek atynyň guýrugyny düýbünden kesipdir.

Olar daňyn, alagaraňkysynda ugrap, güni ýolda dogrupdyrlar. Soltansöýün yzyna gaňrylyp seredipdir-de, hahahaýlap gülüpdir:

- Myrally seniň atyň nämä ýylgyrýarka? Myrally oňa:

- Soltanym, seniň atyň guýrugyna ýylgyrýan bolmasa -diýip jogap beripdir.

Soltansöýün atynyň guýrugyna gözi düşenden, atynyň başyny yzyna dolapdyr. Myrally şonda:

- Soltanym, ýakma - bişersiň - diýipdir.

Kim öň gördi?

Soltansöýün bilen Myrally ýolsuz çölde ýanaşyp barýan ekenler. Soltansöýün atly, Myrally eşekli ekeni. Birden olaryň öňünde kelle ýaly altyn lowurdap görnüpdir. Olaryň ikisi hem birden seslenipdir:

- Hanha kelle ýaly altyn!

Olar altyny baryp ele alanlaryndan soň, «men öň gördüm-de, men öň gördüm» bolşupdyrlar. Soltansöýün Myrala garap:

- Men senden bir gez ýokarda, şonuň üçin meniň gözüm oňa ilki düşdi - diýipdir.

Myrally Soltansöýüne:

- Ýok, men senden bir gez aşakda, men ýere golaý.

Şonuň üçin meniň gözüm ýere golaý, men ilki gördüm! - diýipdir.

Ikisi uzak jedel edişenlerinden soň, «gel ikimiz şu ýerde oturyp, başymyzdan geçenleri gürrüň edişeli. Kim geň, kim çykgynsyz ýagdaýa duçar bolan bolsa, altyny şonuň ilki gördügi» diýşip, müwessa goýuşypdyrlar.

Ilki bilen Myrally söze başlapdyr:

- Meniň owlak-guzy bakýan wagtymdy. Öýe gelemede, işim aşyk-topaz oýnamak bolardy. Garry enem bir gün maňa igendi: «Balam, men indi garrylyga ýüz urupdyryn. Maşgalany senden başga eklejek ýok. Sen, ýaşyň azlygyna garaman, öýüň garamatyny boýnuňa götermegiň gerek. Owlak-guzudan saňa düşýän zat ýok. Belki, birine talaban durarsyň». Meniň ýaşym az hem bolsa, enäniň şol igenji maňa ýeterlikdi. Bir gün bir adam oba-oba aýlanyp, ýaşajyk talaban gözleýär. Onuň wada berýän haky hem önjeýli bolany üçin, men oňa talaban durdum. Ol meni uzak bir oba äkidip, birnäçe günläp ýumuş buýurmady. Ahyr bir gün, şol baý semiz öküziň hamyny etliräk soýup, bir düýäniň üstüne iki sany boş çuwal hem atdy-da, «ýör, hanym» diýdi. Men onuň yzyna düşdüm. Şol barmana, bir dagyň düýbüne baryp daýandyk. Onuň kert gaýasy daşdan salnan haýat ýaly bolup, asmana galýar. Ol baý düýesini çökerip, dyzlandan soň, öküziň hamyny çöwrüp: «Hany, han ogul, şunuň içine gir» diýdi. Hamyň tüý ýüzi bolany üçin, onuň içine girmek onçakly hatarly däl. Şeýle-de bolsa, onuň içine girmegi meniň inim söýmedi. Emma baýyň ýüzünden geçip bilmän girdim. Baý onuň gyrak-bujagyny ýokaryk galdyrdy-da: «hany, hanym, başyňy aşak egip gör» diýdi.

Meniň şonda biraz ýüregim gysyp:

- Baý aga, başymy aşak egsem, birden sen hem onuň bujagyny bogaýsaň demigerin - diýdim.

- Meniň, hanym, synap görmek isleýänim şol: seniň depäň üstünden bujagyny bogmaga ýüpüm ýetjekmi, ýetjek dälmi? Emma onuň bary bir käse suw içimden artyk wagt çekmez, başyňy egäý, hanym! - diýip, meni mylaýymlyk bilen mejbur etdi.

Men başymy egenimden, ol bujagyň ýokarsyny mäkäm sarady. Men onuň içinde demigip başladym. Baýyň ol işde tejribesi kän ekeni. Elindäki demir çiş bilen deriniň her yerinden deşdirdi. Şol deşikler maňa dem almak üçin ölrnez- ödi mydar berdi.

Ondan soň ol baý maňa:

- Han ogul, men häzir seniň ýanyňdan gidip, gizlenerin weli, asmandan seniň ýanyňa iki sany perişde geler. Olar hanym, her ýerinden çokjalarlar. Sen şol wagtda öli ýaly gymyldysyz ýatgyn. Ýogsam, olar seni derbidagyn eder. Emmabir salym syr saklasaň, olar seni asmana götererler: saňa behişt görkezerler. Seni gymmat baha nygmatlar bilen gerk-gäbe doýrarlar. Sen şol nygmatlary - daşlary asmandan maňa zyňarsyň. Men olary çuwala gapgararyn. Seni şol perişdeler ýene sag-aman asak düşürerler. Ikimiz iki çuwal gymmatbaha daşa eýe bolarys. Şondan soň, seniň eneň dünýäde horluk garasyny görmez! - diýip, hekaýa sözledi.

Baý meniň ýanymdan gizlenen badyna, asmandan iki sany garagus gelip gondy. Olar meniň daşymdaky öküz hamyny çekeleşip başladylar. Men olardan gorkyma,

sesimi çykarman, gymyldaman ýatdym. Birden-de garaguşlaryň her haýsy deriniň bir çetinden ýapyşyp, asmana alyp galdylar. Arryjak çaganyň artykmaç agramy barmy? Baýyň ýaşajyk talaban gözlemegi hem şonuň üçin eken. Garaguslar içi Myralyly öküz hamyny dagyň depesine çykardylar. Olar şol ýerde çig hamy arkaýynlyk bilen çekeleşip basladylar. Şol barmana ham iki bölündi. Onuň içinden gözlerini petredip kiçijik Myraly çykdy.

Garaguslar maňa azar bermän, hamyň her haýsy bir bölegini göterip, dagyň ikinji bir gerşine çykdylar.

Soltansöýün Myralynyn gürrüň bererine takady ýetrnän:

- Sen näme işledin? - diýip sorapdyr.

- Biraz sabyr et. Men özümi biraz yraslanymdan soň, töweregime garasam, dürli daşlar ýylpyldaşyp ýatyr. Onýança bolsa, aşakdan baýyň gykylygy eşidildi:

- Balam, şol daşlardan eline ilenini aşak togalaber. Şolar behişdin nygmatlarydyr.

Men, bir ýandan, baýa gahar edip, birjigini hem togalamasam diýip oýlandym. Emma ikinji ýandan, baýyň gaharyny getirsem, belent dagyň üstünde hemişelik galmak howatyry ýadyma düşdi-de, owunjak daşlary togalap başladym. Baý aşakdan:

- Balam, indi besdir! - diýip gygyrdy.

- Baý aga, hany men indi mundan nähili düşeyin? - diýip soradym.

- Balam, senin, ýaly günäsiz oglanyň behiştde galmagy laýyk. Ýaşaber - diýdi-de, düýesini iýdip, gözden ýitdi.

Bütün töwerek kert gaýa. Aşak inmäge hiç ýerde basgançak- da ýok. Men eýläk urundym, beýläk urundym - hiç ýerden peýda tapman, ahyryna gurpdan düşüp ýykyldym. Ýatan ýerimden töweregime göz aýlasam, adam süňki çym-pytrak dagap ýatyr. Çaky olar hem meniň ýaly «behiştde» galan çagalaryň süňkleri bolara çemeli.

- Ondan soň nätdin?

- Bir haýukdan soň meniň ýanyma bir garaguş pel-pelläp gondy. 01 loňk edip, eýläme geçdi, beýläme geçdi, in soňunda meni ölüpdür hasap edip, başujumda arkaýyn oturdy-da, çüňküni urmaga synandy. Men şol halatda onun iki aýagyndan ýapyşdym. Garaguş ýüregi ýarylan ýaly, bir zarbada pasyrdap galdy. Emma ol meni uzak göterip bilmän, kem-kemden aşaklady. İn soňunda, meniň aýagym ýere degende, men onuň iki aýagyny sypdyrdym.

- Gutardyňmy?

- Ýok, dur entek. Men şol baýy gözläp tapyp, ýene oňa talaban durdum. Baý ikinji gezek meni hama salyp, depämden «bogjak bolanda, men oňa: «Baý aga, ilki bilen özüň girip, görkezmeseň, men ony başarman» diýdim. Baý hamyň içine girende, men onuň depesinden bogup taşladym. Ony dört garaguş itin günü bilen ýokaryk alyp çykdy. Men baýyn düýesini gymmat baha daşlardan ýükläp ugramda, baý maňa: «Balam, meni düşürmäge kömek et» diýip gygyrdy. Men oňa: «Aý, baý aga seniň köpün ötüp, azyň galypdyr. Saý-sebäp bilen behişde düşdün. Sen şol ýerde hemişelik galyber» diýip, jogap berdim.

- Hany ol, gymmatbaha daşlary nätdin?

- Yolda gelyärkäm, kerwen bilen Hindistana barýan söwdagäre düşdüm. Men öz yükümiň nämedigine düşünmänim üçin, bir düýe bilen bir geçä çalyşdym. Sen maňa ilki uçraňda, saňa söwüş eden iki janlym, şol söwdagärden alan geçimdi.

Myralynyň başyndan geçirenlerini höwes bilen diňläň Soltansöýün özüni biraz yraslandan soň, öz başyndan geçen wakalary gürrüň etmäge durupdyr.

- Men ilki patyşa bolan ýaş ýigit wagtymda, sen öýkeläp giden çagyňda, aýratyn ýagşy görýän atym bardy. Şol atym gün-günden arryklap başlady. Onuň sebäbini bilen bolmady. Seýisleriň, jylawdarlaryň gepine ynam etmän, aty bir gije assyrynlyk bilen özüm sakladym. Gijäniň bir wagty kenizlerden iň ýagşy görýänimiň biri geldi-de, ata atlanyp gidiberdi. Men hem atlaryň başga birini münüp, onuň yzyna düşdüm. Iň ahyrynda ol keniz bir gowagyň agzyna baryp, atdan düşdi-de, onuň içine girdi. Men hem onuň yzyndan girdim. Şol gowakda kyrk sany jadygöý ýaşayan ekeni. Olaryň baştutany meniň kenizime garap:

- Anha, Soltansöýün hem yzyň bilen geldi - diýdi. Men ol aýala gylyjymy eňtermekçi bolamda, jadygöýleriň baştutany meniň, üstüme bir gysym gum sepd. Men şol dem alar salymda, gara taza öwrülip, çyňsap çykyp gitmäge mejbur boldum.

- Hä Soltanym, çendan uwlamaň, bardy weli, şondan galan alamat diýsene!

- Dur entek. Men köşge dolanyp baramda, meni kesek bilen garşyladylar. Men hiç ýerde özüme hossar tapman, iň soňunda uly bir kerweniň yzyna düşdüm. Olar mana gemrilen süňk, çendan gaty-guty çörek taşladylar. Şol barmana kerwen derýa gabat gelip, gämi bilen geçmekçi boldy. Men gämä girmekçi bolamda, kerwençiler meni kesekläp kowdular. Men şol ýerde naýynjar çyňsadym. Kerwenbaşy maňa dözmän, gämiň kireýini öz boýnuna göterip, meni hem gämä saldy. Ondan son, bir uly ile bardyk. Şol ilde bir baý uly toý edýän ekeni. Şol toýda süňk- sanklary gemrip ýörkäm, töweregime üýşen aç itler meni daladylar. Men tapdan düşüp ýykyldym. Şol wagtda bir selleli garryja molla gelip, itlerin gandyzyna çybyklady- da, meni göterip alyp gidip, öz öýünde bir mahmal körpäniň üstünde ýatyrdy. Şol toýdan bir tabak palaw getirip, özi meniň bilen bile oturyp iýdi. Molla meni tazy hasap etmän, özi bilen den, belki, özünden hem ýokary adam hökmünde hormat goýdy.

- Şol molla azyppdyr. Ol it bilen tabakdaş bolupdyr - diýip, ol mollany ýurduň häkimine ýamanlapdyrlar.

Mollany çagyryp, häkim soranda, molla oňa kitabyny açyp, taryhy ýazgyny gerkezipdir. Okap görseler: «Soltansöýün jadylaryň aldawyna düşüp, pylan wagtda, pylan baýyň toýuna tazy sypatynda geler» diýlip ýazylyan ekeni. Häkimiň hökümüne görä, alymlar dürli doga-tumar bilen meni öňki sypatyma aýlandyrdylar. Meni hormatladylar. Kenizekden arymy almak üçin, maňa bir gysym tilsimli toprak berdiler. Meni dabara bilen ilime ugratdylar. Men ol mollany öz ýanym bilen alyp gaýtdym, wezir edindim. Sen Marydan dolanyp geleňde, dabara bilen jaýlanymyz şol mollady...

Soltansöýün sözünüň soňunda:

- Kimiň başyndan geçiren wakasy gyzyk? - diýip sorapdyr.

Myraly oňa:

- Ikimiziňki hem gyzyk! - diýip jogap beripdir.

- Altyn indi kimiňki bolmaly?

- Seniňki hem bolmaly däl, meniňki hem. - Eýsem, kimiňki bolmaly?

- Döwlet baýlygy - döwletinki bolar. Ony hazyna taşlamaly.

- Ine, munyň makul!

Gül bilen Soltansöýün

Soltansöýün bilen Myraly ikiçäk gürleşip otyrkalar gürrüňleriniň ahyry şol dördünji ýyldyz göreniň perzendi - ikinji gyzyň üstünden düşüpdür. Ol gyzdan hiç ýerde derek bolmany üçin, Soltansöýün Myrala şeýle teklipe edipdir:

- Gel ikimiz ile çykaly, hem ilatyň ýagdaýyna seredeli, hem- de şol gyzdan derek araly.

Myraly Soltansöýüne biraz gyjytly söz gatypdyr.

- Soltanym, gyz hakynda aýdanyň makul. Emma il hakynda meniň bir soragym bar: ilatyň ýagdaýyny ýene bilmek üçinmi ýa ilatyň ýagdaýyna garaşyk etmek üçinmi?

Soltansöýün Myrala närazy garaýyş bilen seredip:

- Myraly, sen dogryňy aýt: seniň şu igenjiň haçan gutarar? - diýip sorapdyr.

Olar biri-birine biraz igenişenlerinden soň atlanypdyrlar. Olar köp ýerleri aýlanyp, iň soňunda bir obanyň çetinden barypdyrlar. Şol wagt ýagyş şitirdemäge başlan ekeni. G örseler, bir topar göze görnen gyzlar arkalaryna göterip barýan odunlaryny düşürüp, şol odunlaryna ykşaklaşyp duran ekenler. Emma olaryň içinde ýaşı ötüşen bir gyz köneje geýimini çykaryp, odunyň üstüne бүрәпdir-de, özi hem onuň ýele gapdalyndan üstüne abanyp, odunyňy ezmezlige çalyşýan ekeni.

Myraly ol gyzda üýtgeşik bir syr baryny aňlap, Soltansöýüne göz ümläpdir. Soltansöýün ol gyzyň syratyna, keşbine özüni aldyran eken. Ol diňe Myralynyň ümlemegine görä, ol gyza sowal beripdir:

- Aý gyz, başga gyzlar özüni ezmezlige çalyşsa, sen odunyňy ezmezlige çalyşýasyň. Munda näme syr bar?

Ol gyz ýagşyň haýallanyny görüp, köne geýimini endamyna çolapdyr-da, Soltansöýüne jogap beripdir:

- Soltanym, men diňe özümden habar bermek isleýän - biziň külbämizde tutaşdyrlyk hem gury çöp ýokdur. Odunym ezilse, ýagyş uzak ýagyp, yzyny sowuga tutsa, garryja enemiň buýmagy mümkin. Emma odunymy gury saklasam, sowguň hem gorkusy ýok, geýimim hem gurar, enem hem buýmaz.

- Siziň öýüňiz haýsy?

- Ho-ol ýeke-täk oturan garaja öý biziňkidir. - Seniň adyň näme?

- Gül.

- Öýüňize barsak, myhman alarmysyňyz?

- Türkmen halkynyň henize çenli myhman kowanyny eşidemok. Ýöne weli, aýyplaşmaz ýaly, önünden duýdurmak gerek: biziň soltanlara laýyk derejämiz, soltanlara laýyk hezzet-hormat ederlik gurbumyz ýokdur.

Myraly ara düşüp:

- Myhman aş üçin gelmän, güler ýüz üçin gelýändir! - diýipdirler.

Gyzlar öýlerine baryp girýänçäler Soltansöýün bilen Myraly bir salym at otaryp, soňra olar Gülleriň öýüne baryp düşüpdirler.

Soltansöýün Güliň özüne gyk garaýanyňy saýgaryp, garaja öýüň, çagarygyna seredip, kinaýa bilen:

- Mazalyja öý eken weli, arman çagarygy gyşygrak ekeni! - diýipdir.

Gül hem Soltansöýüne kinaýa bilen jogap gaýtarypdyr:

- Çagarygy gyşyk hem bolsa, tüssesi düz çykýandyr. Gül olaryň önünde gatyksyz, nansyz belke goýupdyr. Soltansöýün Myralynyň gulagyna pyşyrdap:

- Men bu gyza degmek isleýän - diýipdir. Myraly oňa:

- Ozal degip, näme aklyk aldyň? 01 seniň jogabyňy örän berk berer! - diýipdir.

Soltansöýün Myralynyň sözüne gulak asman, Güle şygry bilen habar gatyppdyr:

«Belke aşny bulap, goýdy gatyksyz, nansyz». Gül hem oňa özüniňki ýaly, şygry bilen jogap beripdir: «Barny bilmeý, ýokny bilmeý ne ajap myhman siz». Myraly Soltansöýüniň gulagyna pyşyrdap: - Meniň diýenimi etmän, almytyňy aldyňmy? - diýipdir. Olar köşge gaýdyp gelenlerinden soň, ýyldyz görenleriň perzentlerinden ikinji gyzyň Güldüginini aňlap, Soltansöýün onuň enesine sawey iberipdir.

Sawçylar baryp habar tutanda, Gül enesinden öňe düşüp:

- Meniň bahamy enem bilmez, özüm bilerin! - diýipdir. Sawçylar gyzyň salgydyny soranda, Gül şu aşakdakylary sanapdyr:

- On guzy. Ýigirmi böri. Otuz iner. Kyrk aksakal. Elli aýgyr. Altmyş agta. Ýetmiş nogta. Segsen duşak. Togsan torba.

Soltansöýün sawçylaryň getiren habaryny eşidip, şol zatlary jemlemäge höküm bermekçi bolupdyr. Onda Myraly ara düşüp:

- Eý Soltanym, sen gyzyň akylly sözlerine düşünmediň - diýipdir.

Soltansöýün Myralynyň sözüne gatyrganyp: - Şeýle bilimdar bolsaň, hany sen onda düşündir? - diýipdir.

- Soltanym, adam on ýaşynda guzy ýaly bolar, ýigrimide böri ýaly, otuzda iner ýaly, kyrkda akyl kasesi dolup-daşan ýaly, ellide aýgyr ýaly, altmyşda agta ýaly, yetmişde nogtalan ýaly, segsende aýagy duşaklanan ýaly, togsanda başyna torba geýdirilen ýaly bolar. Gyz seniň, birinji ýandan, aklyňy synap görüpdür, ikinji ýandan, seni garry görüpdür.

Soltansöýün Myralynyň sözüne ynja:

- Men näme üçin garry? 01 gyzyň özi bilen ýaşdaş dälmi? - diýip gygyrypdyr.

- Soltanym, dogry sözliň dosty bolmaýanyňy bilýän. Şeýle-de bolsa, gatyrganmaň. Güliň şindi gül ýapraklary bozulmandyr. Emma sen özüňi kyrka böldüň. Kyrkyň ýaşyny üsti-üsti hasaplasaň dokuz ýüz togsan dokuz hem bolar. Sen onsoň özüňi Gul bilen nähili ýaşdaş hasap edip biljek? Sen iň ýagşysy, onuň sözüne gatyrganma-da, dilini tapmaga çalyş.

Gül dürli salgytlar, dürli synaglar bilen Soltansöýüni mazaly horlandan soň, ahyrynda Soltansöýüne özüni zorlap aldyrmaga mejbur edipdir.

Soltansöýün birnäçe günden soň, uzak ýola şaýyny tutup, Güle berk tabşyryk beripdir:

- Gül, sen eger güllügiňde galmak isleseň, meniň tabşyrygymy hökman ýerine ýetirersiň. Eger ýetirmeseň, onda seniň ne ýapragyň galar, ne-de ysyň. Men ýedi ýyllyk ýola gidýän. Men gaýdyp gelemde, sen ýedi ýaşly oglany, gara atyň ýedi ýaşly dölüniň üstüne mündürüp, önümden çykararsyň!

Patyşa gidenden soň, Gül çykgynsyz ýagdaýda galyp, iň soňunda öz ýanyna kenizlerini çagyrypdyr. Soltanyň buýrugyny olara mälüm edip, olardan maslahat sorapdyr. Kenizler oňa maslahat berip bilmän, biz diňe seniň buýrugyňy ýerine ýetirip bileris - diýip, mälüm edipdirler. Gül otuz sany kenize erkek lybasyny geýdirip, olary otuz baýtala mündürüp, yzyna tirkäp ugrapdyr. 01 baryp, Soltanyň goşunyndan açygrak bir ýerde düşüpdür. 01 iki sany kenizi erkek lybasynda, Soltanyň üstüne gönderip, şeýle mälüm edip diýipdir:

- Biziň hojaýynymyz bizi siziň üstüňize iberdi. Eger patyşa hezretleri merhemet etse, biziň hojaýynymyz size salama geljek.

Patyşanyň ygtyýar berenini gelip habar berenlerinden, Gül erkek lybasyna girip, Soltanyň üstüne barypdyr, yzzat-hormat bilen iki bükülip, salam beripdir. Soltansöýün gadyrly myhmana öz ýanyndan ýer berip, onuň bilen söhbete başlapdyr:

- Gelşiňiz nireden? Pişäňiz näme?

- Soltanym, biz söwdagär. Biziň haryt ýükli kerwenimiz gelýä. Biz otuz atly nöker bilen kerweniň önüni çalyň ýörüs. Siziň şu töwerekde baryňyzy eşidip, siziň bilen salamlaşyp geçmegi özüme borç bildik.

- Hoş gelipsiňiz!

Olaryň gürrüňleri gyzyşandan soňra, Soltansöýün ondan:

- Eý, söwdagär, siziň başga näme kesbiňiz, hünäriniz bar? - diýip sorapdyr.

Gül oňa:

- Kem-käs küşt bilýän - diýip jogap beripdir.

- Onda küşt oýnaly.

- Örän ýagşy. Ýöne biziň ýurdumyzyň bir dessury bar: oýna başlananda, her kim iň gowy görýän zadyny orta goýýar, utan alýar.

- Örän ýagşy dessur. Meniň iň gowy görýän zadym gara atymbilen şu başymdaky jygam. Utulsam, şulary bererin. Onda siz näme goýýarsyňyz?

- Meniň Çynmaçyndan saýlap-seçip alyp gelýän bir gyrnagym bar. Ony görmäge göz gerek. Sizden utulsam, şony bererin.

Köşkden çykaly bäri aradan birnäçe gün geçeni üçin, Soltanyň gulagyna gyrnak sözi örän ýagşy ýarapdyr.

Oýun iki arada gyzykly gidip, Soltansöýün ahyrynda utulypdyr. Soltansöýün gara aty bilen täjini Güle berip, ertir ýene bir gezek oýnamagy haýyş edipdir.

Gül Soltansöýüniň täjini başyna geýip, gara aty bolsa baýtallaryna goýberipdir.

Ertesi gün küşt oýnanlarynda, Soltansöýün utupdyr.

Gül gyrnak sypatyna girip, özüni Soltansöýüniňkä eldiripdir-de, üç gün geçenden soň, ýene bir bahana bilen alyp gaýtmaklaryny kenizlerden talap edipdir.

Güle gözi düşenden Soltansöýüniň huşy başyndan uçup, oňa el urmakçy bolupdyr. Gül Soltansöýüniň eline kakyp:

- Çek eliňi! Men gyrnak hem bolsam, şerigat kanunyna görä nikalamasaň, meniň ýanyma gelmersiň! - diýipdir.

Soltansöýün giňişlik bir wagt bolsa, belki, ony harema tasladardy, emma häzir onuň şertine boýun egmäge mejbur bolupdyr. Kazy hat ýazyp, Soltansöýün möhürini basypdyr- da, «gyrnagyň» eline beripdir.

Aradan üç gün geçenden soň, kenizlerden biri erkek adam sypatynda gelip, Soltansöýüne ýüz tutupdyr:

- Soltanym, meni hojaýyn iberdi. Maňa Soltanyň täjini geýmek, atyny münmek laýyk däl. Soltana-da gyrnak bilen goş birikdirmek gelişmez. Bu işi il-gün bilmänkä, «öňki-oňkülik etseň, diýip, biziň hojaýynyňyz size maslahat salýar.

Soltansöýün ol sözi makul bilipdir-de, «gyrnagy» yzyna gaýtaryp, aty bilen täjini getirdipdir.

Aradan aý, gün geçenden soň, Gülün ogly, baýtallaryň-da gara atdan döli bolupdyr.

Aradan ýedi ýyl geçenden soň, Soltansöýüniň ýetip gelýän habary düşüpdür. Gül öz ogluny gara atyň dölüne ataryp, birnäçe tabsyryk beripdir-de, atasynyň önünden ugradypdyr.

Gülün ogly ýüz oglana baş bolup, gara atyň üstünde Soltansöýüniň önünden çykypdyr.

- Essalawmaleýkim, ata! - diýip, Soltansöýüne baş egipdir.

Soltansöýün ol oglana haýran galyp:

- Kinüň oglusyň? - diýip sorapdyr. Oglan atasyna şatlyk bilen garap.

- Soltansöýüniň ogludyr! - diýipdir. Soltansöýün atdan düşmäge mähetdel, gazap bilen Güle bakan okdurylypdyr. Onuň pygylynyň geň dældigini aňlan Myrally onuň yzyndan galmandyr. Soltansöýün Gülden habar hem soraman, gylyjyny syrypdyr-da, Gülden eňtermekçi bolupdyr, Myrally ara düşüp:

- Soltanym, jellatlar hem sebäpsiz ar alýan däl. Ilki bilen munuň sebäbini bilneli - diýipdir.

Soltansöýün gazabyna çydaman:

- Çekil! - diýip gygyrypdyr. Myrally onuň önünde baş egip:

- Soltanym, sebäpsiz gan dökmegi ýüregiňe düwen bolsaň, goý ol bir bolmasyn, iki bolsun, öňi bilen meniň başymy kes - diýipdir.

Soltansöýün Myrallyny çapyp bilmän, gylyjyny aşak goýberipdir-de, gyryljyk ses bilen:

- Gül, ol oglany nireden aldyň? - diýip sorapdyr.

Gül şol ýagdaýa darykman, Soitana şan berip, şatlykly garapdyr:

- Soltanym, sen şikardakaň, söwdagär bilen küşt oýnapmydyň?

- Oýnapdym.

- Utulaňda näme beripdiň?

- Gara atym bilen täjimi beripdim.

- Utaňda näme alypdyň?

- Söwdagäriň gyrnagyny alypdym.

- Sen ol gyrnaga el urmakçy bolaňda, näme talap edipdi?

- Ähtnama.

- Sen ony beripmidiň?

- Hawa, beripdim.

- Sen öz ähdiňi, möhrüňi tanarmyň?

- Horasanda meniň möhrümi tanamaýan barmy?

Gül Soltansöýüniň möhürli hatyny çykaryp berende, Güli özünden ökde, Myrallyny özüniň çyn dosty hasap edipdir-de, olaryň ikisniň önünde başyny egipdir. Şol wagtda bökjekläp gelen ýedi ýaşly ogluny gujaklapdyr-da, mäkäm öpüpdir.

Kim hakly?

Soltansöýün bir söý bilen ýazyň günü Horasanyň beýik dagynyň başyna çykanda, tas özüni sowuga aldyran eken. Ol şol dagyň baýlygyndan peýdalanyp bilmän, haýsy ýol bilen şol dagda adam ýaşar ýaly edip bolarka diýip oýlapdyr. Iň soňunda, gyşyň günü jar çekdiripdir.

- Kim Horasanyň beýik dagynyň üstünde, kyrk ýorganyň içinde bir gije ýatyp, ertire ölmän çyksa, şol adama Soltansöýün boýy bilen altyn berjek.

Altyna gyzygan birnäçe adam şol dagyň üstünde janyny gurban beripdir. Myrally bir gün:

- Soltanym, şoňa men hem bir synanyp göreýin - diýipdir.

Soltansöýün oňa:

- Myrally, sen akmak bolma, men seniň janyňa dözemok, sen maňa gerek adam! - diýip, ony ibermekden boýun towlapdyr. Myrally meseläni kesgin goýupdyr:

- Soltanym, jan meniňki. Men öz janymy seniň meni söýüşünden birnäçe esse köpräk söýýän. Meniň hem ölesim gelenok. Men diňe seniň niýetiňi ýüze çykarmak isleýän. Sen ýa-ha meni şol dagyň üstünde ýatyp turmaga goýber, ýa-da şertiňi yzyna gaýdyp al.

Soltansöýün Myrala rugsat bermekden başga çäre tapmandyr.

Myrally dagyň üstüne çykyp, kyrk ýorganyň otuz dokuzyny aşagyna düşäpir-de, birini üstüne ýapynypdyr. Gije onuň: endamy hem tikeneklemän, ertir turanda, gaýta çygjaryp, oýanypdyr.

Soltansöýün ol waka haýran galyp, Myrala sowal beripdir:

- Myrally, sen dogryňdan gel. Gije ýataňda ot gördüňmi?

- Hawa, bir mezil çenli günbatar aşak gapdalymda bir ot ýalpyldap görünýärdi.

- Hä, saňa onuň howry bilen özüňi gyzdyranja adam diýerler. Sen meniň şertimi ýerine ýetirmänsiň! - diýip, Myrala altyn bermekden ýüz dönderipdir.

Günüň bir gününde Soltansöýün üçin Myrally gyssagly gerek bolupdyr. Myralynyň yzyndan adam iberende, Myrally oňa:

- Soltansöýüne aýt: men ýaňyja tünçe oturdym, şol gaýnandan soň, çay içip bararyn - diýipdir.

Soltansöýün gyssanyp, yzly-yzyna näçe adam iberse-de, olaryň hemmesi şol jogap bilen gaýdyp gelipdir. Mahlasy, ýüz tünçe gaýnar salym geçse-de, Myrally gelmändir. Iň sonunda Soltansöýüniň özi onuň üstüne barmaga mejbur bolupdyr. Ol baranda, Myrally oduň üç ädimlik beýlesinde-tünçe goýup, aýbogdaşyny gurup oturan eken. Soltansöýün oňa-gaharlanyp:

- Eý akmak adam, heý üç ädimlikdäki tünçä-de oduň gyzgyny ýetermi! - diýip igenipdir.

- Eý soltanym, bir mezillikdäki ýanan ot meni gyzdyran- da, üç ädimlikdäki ot tünçäni gaýnatmazmy?

Soltansöýün özüniň utulanyny boýun alyp:

- Myrally, men seniň haklydygyňy bilýärdim, emma şoňa näme jogap taparkaň diýip, seni synap görmek üçin etdim. Altyn näçe gerek bolsa, açary seniň eliňde! - diýipdir.

Myrally oňa:

- Soltanym, sen altyndan doýmaýşyň ýaly, Myralyny synamakdan hem doýmaýan ekeniň. Soňra ahmyr çekme. Myrally ölýänçä näçe soragyň bolsa beriber - diýipdir.

Bu-da geçer

Myrala görüp wezirler öz aralarynda maslahat edişip, iň soňunda ony ýoklamaň küýüne düşüpdirlər. Olar onuň bilen gezmäge çykan kişi bolup, Myralyny çöl içinde bir guýa taşlapdyrlar.

Iki-üç günläp, Myralydan derek bolmandyr. Soltansöýün ony hiç ýerden tapman, belki, öýkeläp gidendir diýen oý bilen gaýgy-gama batyp, hiňlenip oturan eken.

«Gam bilen, gaýgy bilen soldy baharyň gülleri...»

Bir söý bilen şähre gelip, Soltansöýüniň aýdymyny eşiden çopan ony ýat tutupdyr. Soňra ol çopan meýdanda goýun bakyp ýörkä, Soltansöýüniň aýdymyny ýadyna salyp hiňlenipdir:

«Gam bilen, gaýgy bilen soldy baharyň gülleri...»

Çopan aýdymyny aýaklamanka, ýeriň aşagyndan şol aýdymy dowamlandyryan ses çykypdyr:

«Dostuny çaýa salandyr, saýramaz bilbilleri...»

Çopan sesiň nireden gelyänini bilip bilmän, ol aýdymy hem ýadynda saklapdyr. Ol ýene şähre gelende, Soltansöýüniň «Gam bilen, gaýgy bilen soldy baharyň gülleri...» diýen aýdymyny eşidip, « Dostuny çaýa salandyr, saýramaz bilbilleri» diýip geçibermekçi bolupdyr.

Soltansöýün çopany saklap, ol aýdymy nireden öwrenenini sorapdyr. Çopan oňa ozal bir gezek gelende, Soltansöýüniň aýdymyny öwrenenini, soňra şol aýdymy çölde aýdyp ýörkä, onuň yzyny dowam edýän ses eşidenini aýdypdyr.

Soltansöýün işin nireden gelip çykanyny derrew aňlap, wezirlerini öz ýanyna çagyryp, olaryň önünde şert goýupdyr:

- Size günortana çenli möhlet berýän. Siz şol möhletiň içinde şeýle bir söz tapyň, şol söz meni hem şatlandyrsyn, hem gynandyrsyn... Eger şol sözi tapmasaňyz, onda siziň baryňyzyň hakyňyz ölüm.

Soltanyň «söz» diýmekden maksady - Myralyny tapyň diýdigi eken. Emma oňa wezirler düşünmändirlər. Olar öz aralarynda näçe göterişip, goýuşsalar-da, Soltany şatlandyryp, gaýgylandyryp biljek söz tapmandyrlar. Olaryň ajallary golaýlany üçin, ýene Myrala ýalbarmakdan başga çäre tapman, at başyny çekmän, onuň ýanyna barypdyrlar. Olar öz eden işlerine ökünýänlerini mälim etmek bilen, Soltanyň şertini aýdyp, özlerini goldamagyny, ony guýudan çykarjaklaryny, ol işi bütinleýin basyrmagyny ondan haýyş edipdirler.

Myraly olara bir söz öwredipdir.

Wezirler Soltansöýüniň huzuryna gelip, baş egipdirler. Soltansöýün olardan soranda:

- Bu-da geçer - diýip, jogap beripdirler.

Soltansöýün olaryň üstüne gygyrypdyr.

- Haramzadalar! Bu söz öz erkine adamyň agzyndan - siziň agzyňyzdan çykjak söz däl. Bu söz - ölüm öýündäki ýatan adamynyň sözi. Bu sözi kimden öwreneniňizi derrew aýdyň. Bolmasa, baryňyzyň ganyňyzy gotura derman ederin.

Wezirler ol sözi Myralydan öwrenenlerini, ony ondan ozal guýa taşlanlaryny boýun alypdyrlar. Soltansöýün olara buýrupdyr.

- Siz guýy bilen arany gidişiniňiz ädimläp, gaýdyşyňyz Myralyny gezegine arkanyza göterip getirin!

Myralyny göterip getirenlerinde, Soltansöýün wezirlerden ar almagy Myralynyň özüne tabşyrypdyr. Myraly Soltansöýüne garap jogap beripdir:

- Eý soltany, siz Myralyny näçe synlasaňyzam, siz ony entek tanap bileňzok. Myraly öz ýüreginde kituw saklaýan adam däl. Size-de maslahatym şeýle, ar almakçy bolsaň, adam şekilli adamdan, özüň bilen deňdeş adamdan almaly. Her aýaga batan tiken üçin, eliňi gana bulap durmaň hem manysy ýok.

Nirä harç edýäsiň?

Myraly öz öýüne Soltansöýüni hiç wagtda çagyрмаýan eken. Bir gün olaryň ýoly Myralynyň öýüniň duşundan düşende, Myraly ýene sesini çykarman, geçip gitmekçi bolupdyr. Emma Soltansöýün bu sapar dillenmän durup bilmändir:

- Myraly, seniň bir sapar hem öýüňe mürehet edeniňe men miýesser gelmedim. Munuň sebäbi näme?

- Onuň sebäbi, Soltansöýüniň Myralynyň ýaşaýyş halyndan habar almaýany üçin.
- Hany onda öýüňe baryp goreli.
- Ýörün, Soltany.

Soltansöýün içerik girip seredende, onuň gözüne hiç bir zat ilmändir. Öýün üstünden mün daş oklasaň, biri galman içine düşerli. Myralynyň aýaly düşeksiz öýde, takyr deriniň üstünde ik egrip oturan eken. Soltansöýün onuň Myralynyn öýüdigine ynanman:

- Bu öý kimiň öýi? - diýip, oturan aýaldan sorapdyr.
- Soltany, bu öý siziň baş weziriňiz Myralynyň öýüdür.
- Siz näme üçin beýle hor ýaşaýarsyňyz?
- Hudaýa şükür. Janymyz sag. Etmäge ýarpasyna iş tapýas.
- Men seniň äriňe aýda ýüz tylla aýlyk berýän. Ol pullar nirä gidýär?
- Soltany, nireden ýygnaýan bolsa, belki, şol ýerlere gidýändir? Biz-ä şu öýde ýokaryk seretsek ýyldyz, aşak gara- sak, şu takyr deriden başga hiç zat görýän dälde.

Soltansöýün Myrala sowal beripdir:

- Ýeri, Myraly, hazynadan alýan puluňy öýe getirmän, nirä harç edýäsiň? Myraly:
- Şol puluň nirä harç bolýanyny bilmek isleseň, meniň yzma düş! - diýipdir.

Soltansöýün onuň bilen gitmäge razylaşanda, Myraly oňa şert goýupdyr:

- Meniň esbabymy sen geýmeli, seniňkini men. Meniň, atymy sen münmeli, seniňkini men. Sen yzdan ýöremeli, men öňden.

Soltansöýün oňa-da razy bolupdyr.

Olar şäheriň çetinde, bir topar maýyp-müjribiň üstünden barypdyrlar. Ol ýeri - özüni oňarman, ile geregi bolman, ilden saýlanyp çykan bagtsyzlaryň ýeri eken. Myraly soltan sypatynda atyny önden sürüp barany üçin, ony tanaman, duşlaryndan geçiripdirler. Emma Myralynyň geýimindäki Soltansöýüniň daşyna üýşüpdirler. Onuň biri atyny jylawlap, biri aýagyndan, biri elinden ýapyşyp, atdan göterip düşüripdirler.

- Gözümüziň göwheri, derdimiziň dermany Myraly geldiňmi? Alla saňa uzak ömür bersin? - diýip, Soltansöýüni geplemäge, gymyldatmaga-da goýmandyrlar.

Soltansöýün bogazyna sygdygyndan gygyrypdyr:

- Aý Myraly, ýeteweri! Seniň puluň nirä harç bolýanyny men indi bildim. Bularyň patyşasy men däl-de, sen ekeniň.

Myraly maýyp-müjrlere garap, Soltansöýüni tanadypdyr:

- Soltansöýün siziň üstüňize siziň halyňyzy soramaga geldi. Siz ondan näme hajatyňyz bolsa diläň.

Maýyp-müjrlər Soltansöýüniň daşyna ýamaşgandan geçipdirler. Onuň daşyna ýag garynjasy ýaly üýşüp, endam- janyndan, geým-gejiminden ogşap başlapdyrlar.

Agyr ýagdaýda galan Soltansöýün Myrala:

- Näme alsaň al-da, meni bularyň elinden sypdyr! - diýip ýalbarypdyr.

Myraly:

- Maýyp-müjrlər, kerler-şeller üçin ýörite jaý saldyryp, harjyny döwlet hasabyna götererin diýseň boşadaýyn - diýip, şert goýupdyr.

Aýylganç ys başyny aýlan Soltansöýün:

- Onuň üstüne, maýyp-müjrleriň serkerdesi Myralynyň öýüni hem täzeläýin! - diýip, boýun bolupdyr.

Nätmek gerek?

Soltansöýün gara aty bilen Gül atly aýalyny bütün dünýä deňeýän eken. 01 olaryň ölümünü gözünüň önüne getirip bilmän, bir gün wezirleriniň ýanynda:

- Kim gara atym bilen Gülümiň ölen habaryny maňa ýetirse, şol adamynyň jany howp astynda galar! - diýen eken.

Nirede jan bolsa, şol ýerde ölüm hem bar. Gara atyň bir gün demi gelip-gitmesi kesilen eken. Wezirler ol habary Soltansöýüne mälim edip bilmän, ony duýdurmagy Myrala ýalbaran ekenler.

Myraly Soltansöýüniň ýanyna baryp, ýüzünü aşak salyp, sortduryp durupdyr. Soltansöýün ondan:

- Ýeri Myraly, bu nä boluş! Bu saňa gelişjek häsiýet däl-le. Munuň sebäbi näme? - diýip sorapdyr.

Myraly başyny galdyryp, şygyr bilen mälim etmäge durupdyr:

Gara atyňyz ýatypdyr.

Aýaklaryny atypdyr.

Gulaklary gatypdyr...

Soltansöýün onuň sözünü kesip:

- Öldi diýseň bolmaýarmy? - diýipdir. Myraly oňa garap:

- Soltanym, «öldi» habaryny biz-ä özüňden eşidýäris! - diýipdir.

Soltansöýün biraz salym ýüzünü aşak sälyp oturandan soň.

- Beýle diýmek bilen, menin janymy howp astyna salmak isleýärmiň? - diýipdir.

- Ýok, Soltanym, öz janymy howp astyndan sypdyrmak iş leýän.

- Aýyby ýok. Gara at ölen bolsa, gyr at ölmändir.

Goralan göze çöp düşer diýen ýaly, Soltansöýünün iň gowy görýän aýaly Gül hem bu gün aradan çykypdyr. Wezirler ol habary Soltansöýüne aýdyp bilmän, ýene Myrala ýalbarypdyrlar. Myraly Soltansöýüniň ýanyna baryp, baş egipdir:

- Soltanym ygtyýar berse, bir setir şygyr bilen sowal berjek.

- Rugsatdyr.

«Serwi agajynyň saýasynda solsa Gül, nätmek gerek?»

Soltansöýün hem oňa şygyr bilen:

«Serwiden tabyt kylyp, gülden kepen etmek gerek» - diýip, jogap beripdir-de, ýüreginiň awusyna çydap bilmän, öwhülläp dem alypdyr:

- Wah! Gül öldi diýseň, bolmaýarmy?

- Gül öldi diýsem, öz ölümimiň gursagyma pyçak direjegi ýadyma düşdi.

Soltansöýün ýöne bir soltan bolman, Myrallyň yzyny basyp ýatan şahyr ekeni.

01 Güliň gaýgysy bilen, pelekden şikaýat edip, şu aşakdaky şygry goşupdyr:

Çarhy bet mähriň elinden eýlerem men dady heý.

Çünki kyldy bizni gamgyn, özgelerni şady heý.

Nije ýyllyk aşnamyz, boldy bizden ýady heý.

Sernigun olmuş, ýatyr ol kamaty şemşady heý.

Jennetin burçundaky tubumny ýykdyň bady, heý.

Pyrkat eýýamynda Mežnun şünça köp lap urmasyn.

Hijri derdi dagyny hiç kimse menden sormasyn.

Mert eger tohumun ekip, bimahal sowuk urmasyn.

Tiz göteriň jismini, çyksyn ki, çeşmim görmesin.

Tabytyn tizräk ýonup, gönderewer harrati, heý.

Ýary kim kyldy sapar, hij rariä dözsek, wagtydyr.

Pyrkatyndan ýaş döküp, bagryny ezseň, wagtydyr.

Ýagşylarnyn liusny bardyr, bir gül üzseň, wagtydyr.

Leýliýu Mežnun sypat diwana gezsek, wagtydyr

Jany Şiriniň çykyp, çyksyn gözüň Perhady, heý.

Hapyzy dek göwsüne daş urmadyň, Soltansöýün.

Akdyryp yşky rowanyň ýörmediň, Soltansöýün.

01 ki teslim kyldy jan, sen kylmadyň, Soltansöýün.

Ýar bilen bir göre neçün girmediş, Soltansöýün.

Täki dünýä bar eken galardy senden ady, heý...

JONNUK BATYR

Bir bar eken, bir ýok eken, gadym zamanda Jonnuk batyr diýen bir adam bar eken. Onuň dört aýaklydan diňe bir tulparja ýabyjygy bar eken. Jonnuk batyr oňa Tulpar diýup at berýan eken. Ýaşayyş adatdan daşary kyn döwürde, Jonnuk batyryň bütin güzerany şol Tulpara bagly eken: odunyny çekýän, eatmasyny ondan-oňa, göçürýän, kireý edýän, çül çagasyny ekleýän diňe şol eken.

Güýzüň, gyşyň agyr azabyndan soň, Tulpar halys gurpdan düşen eken. Çülpe çagalaryny zordan ekleýän Jonnuk batyrda Tulpar üçin iým nirede, ot nirede? Sünklerinden torba asaýmaly Tulpar eňegini ýere bererli bolanda, ýaz çykyp, ýagmyr ýagyp, ýeriň ýüzi gök öwsükdir.

Iýmiti ýetmedik iglije çagalary ýuwa-ýelmikden, kömelekden doýup başlanlaryndan soň, Jonnuk batyr:

- Goý, bu janawer hem ýazlasyn, etine-ganyna çyksyn, semresin! - diýip, Tulpary ýalaňaçlapdyr-da, meýdana kowupdyr.

Ertir gidip, agşam gelýän Tulparyň şähti açylypdyr, etine- ganyna gelipdir, tüýüni düşüripdir, endamy ýalpyllap başlapdyr. Jonnuk batyr öz ýanyndan «Tulpary indi eýerläýsem hem boljak» diýip oýlapdyr. Birdenkä bolsa, ertirki giden Tulpar giçden soň gara dere batyp gelipdir. Onuň sebäbini bilmedik Jonnuk batyr oňa haýran galypdyr. Tulpar ertesi ýene derläp gelipdir, birigün ýene gara dere batyp gelipdir.

Tulpar aňyrsy üç-dört günüň içinde horlanyp, garny gapyrgalaryna ýelmeşip başlapdyr.

Jonnuk batyr öz ýanyndan «Be-e, Tulpara näme bolýarka? » diýip oýlanypdyr, emma sebäbini tapyp bilmändir. Iň soňunda, Tulpara näme bolýanyňy bilmek niýeti bilen, ony ýene meýdana kowupdyr-da, özi gara görnüm yzyndan garawuilap gezipdir.

Bir görse, mähnet bir aýy Tulpara atlanypdyr-da, giň otluk meýdanda aýak aldygyna çapyp başlapdyr, aradan salym geçmänkä bolsa, Jonnuk batyryň gözünden ýitip gidipdir.

Tulparyň yzyndan ýetip bilmejegini, aýyny ele salyp bilmejegini aňlap Jonnuk batyr yzyna dolapdyr-da, ýol boýy oýa çümükdir.

Tulpar ýene giçden soň gara dere batyp gelipdir.

Jonnuk batyr az oýlapdyr, kän oýlapdyr, iň soňunda, Tulparyň endam-janyňa ýelim çalyň, ýene meýdana kowmakçy bolupdyr. Emma Jonnuk batyra naýynjar garan Tulpar «Ýok, indi gidesim gelenok» diýýän ýaly, kürtdürüp durupdyr.

Jonnuk batyr Tulparyň maňlaýyny, ýalyny sypalapdyr, oňa ýalbarypdyr:

- Tulparym, iň soňky gezek, şu gün hem git. Men seni şol beladan dyndararyn, aryňy öteräk alaryn!

Tuipar göýä diýersiň öz hojaýynynyň diline düşüňän ýaly, bir-iki ädim ätläpdir-de, ýene yzyna dolanyp, ýalbaryjy bir garaýyş bilen ýüzüni aşak salypdyr.

Jonnuk batyr ýene ýalbarypdyr.

Tulpar ýene ýola düşükdir, ýene yzyna dolanypdyr bir zatdan gorkýan ýaly, sandyrapdyr.

Öz niýetini ýerine ýetirmek islän Jonnuk batyr Tulparyň halyna dözmese-de, iň soňunda oňa haýbat atyp, çybyk göteripdir.

Tulpar şondan soň närazy bir görnüşde haýal-ýagal ädim urupdyr.

Emma... Tulpar agşam dolanyp gelmändir.

Jonnuk batyr, uzak gije ukusy tutman, dürli oýa çümüpdür, eýläk agdarylypdyr, beýläk agdarylypdyr, bar ýok ýekeje gylýalyndan hem dynsa, durmuşynyň önküdenem ýaramazlaşjagy ony aldym-berdime salypdyr, Tulpary zorlap kowany üçin ökünip, aňyrsyna ýetip bilmändir. Jonnuk batyr iň soňunda, howa ýagtylmagyna mähetdel, aýpaltasyny egnine atypdyr-da, niredesiň Tulpar diýip, ýola düşüpdür.

Jonnuk batyr giň otluk sährada eýläk bir gidipdir, beýläk bir gidipdir. Tulpara gözi ilmandir. Tulparyny elinden aldyran Jonnuk batyryň ýüregi awapdyr, az gözläpdir, kän gözläpdir, iň soňunda... bir üýşmek gara gözüne ilipdir. Emma Jonnuk batyr onuň nämedigini uzakdan saýgaryp bilmändir.

Jonnuk batyr iň soňunda şol gara baryp görse, bir topar jandar biri-birine baglanyşyp ýatan ekeni. Ölügsi gözlerinde ýaş görünýän Tulpar ysgynsyz dodaklaryny çala gymyldadanda, Jonnuk batyr bolup geçen wakany göz önüne getiripdir:

Türresi, butlary, gollary Tulparyň ýelimli ýagyrnysyna ýelmeşen aýy düşjek wagty düşüp bilmändir-de, Tulpary çapypdyr, çapypdyr, çapypdyr... Ahyry gurdan düşen Tulpar howa garaňkyranda güpürdäp gidipdir.

Ysgyny gaçan günäkär aýy ondan sypyp bilmändir.

Olaryň gymyldysy galman, çala demleri galany üçin, Tulpary, aýyny gara batgalykdyr hasap edip gelen doňuz burny bilen «batgany» dörmekçi bolanda, Tulparyň garnyna ýelmeşip galypdyr.

Tulpary, aýyny, doňzy öli göwrelerdir hasap edip gelen aç möjek, aýyk agzyny gyssanmaç uranda, Tulparyň buduna ýelmeşip galypdyr.

Üýşmek bolup ýatan Tulpary, aýyny, doňzy, möjegi seljermekçi bolan tilki olaryň daşynda aýlanypdyr, pyrlanypdyr-da, ysyrganyp burnuny uzadanda, Tulparyň ýalyna ýelmeşip galypdyr.

Tulpary, aýyny, doňzy, möjegi, tilkini ýykylan köne tam hasaplan baýguş gelip gonanda, Tulparyň boýnuna ýelmeşipdir.

Tulparyň ölüm halynda gözgyny ýatyşyna rehimi inen, ýyrtyjylara gazaby gelen Jonnuk batyr olaryň baryny birden gyrmak küýüne düşüpdür. Ol aýpaltasyny ýökary galdyryp, ilki bilen baýguşdan başlamakcy bolupdyr:

- Weýrançylyga buýsanýan betpäl, seni bir nas edeýin!

Ölüm howpuna düşen baýguş ganatlaryny pasyrdadypdyr-da, naýynjar ýalbarypdyr:

- Ku-ku... ku-ku... Batyr aga, meni öldürme, men galan ömrümi senden göreýin. Çaga-çugalaryňa bir sebet böwürslen iýmişini getirip bereýin!

Baýguşuň owadan gözlerindäki ýaşa gözi ileni üçinmi ýa- da çaga-çugalarynyň süýji iýmişi şüwlümlü tamşanjaklaryny göz önüne getireni üçinmi, Jonnuk batyr sesini çykarman, baýguşy emaç bilen sypdyryp goýberipdir.

Baýguş öz wadasyna wepalylyk bildirýän ýaly:

- Ku-ku... - edipdir-de, ganatlaryny pasyrdadyp, gözden ýitipdir. Jonnuk batyr aýpaltasyny egnine atyp, möjege çenäpdir:

- Heý, ganhor möjek! Seniň beri hamyňy çöpe sereýin.

Dili bir garyş süýnen möjek uzyn gulaklaryny ýapyryp, naýynjar ses bilen uwlapdyr:

- U-u-u... u-u-u... Batyr aga, başyňa döneyin, meni öldürme! Men galan günümi senden göreýin. Çaga-çugalaryňa, Gulak baýyň sürüsinden tazygyp çykan, guýrugy elek ýaly bir tokly getirip bereýin!

Möjegiň janyna haýpy geleni üçin däl-de, çaga-çugalarynyň aýlar däl, ýyllar boýy şorsuranlaryny göz önüne getirip, Jonnuk batyr öňki pikirinden dänipdir, barmagyny çommaldyp, möjege haýbat urupdyr:

- Eý, ganhor möjek, men seniň wadaňa bir gezek ynanaýyn. Emma eşitmedim diýme, wadaňda tapylmasaň, dişiňi damagyňa ibererin!

Jonnuk batyr möjegiň buda ýelmeşen dodaklaryny iç ýüzünden emay bilen kesipdir-de, boşadyp goýberipdir.

Agzyndan gan akdyryp barýan möjek tumsugyny ýokary tutup, öz wadasyna wepalylyk bildirýän ýaly, naýynjar uwlapdyr:

- U-u-u...

Jonnuk batyr doňzuň kirpiksiz gözlerine aýylganç çinirilipdir-de, aýpaltasyny eňtermekçi bolupdyr:

- Heý, haram doňuz! Seniň beri kelläni togalaýyn!

Ölüm howpuna düşen doňuz kiçijik gözlerini çüýjerdipdir- de, jonnuk guýrugyny bulaýlap, naýynjar hokurdapdyr:

- Hokurrr... hokurrr... Batyr aga, meni öldürme, galan günümi senden göreýin. Sen meni azat et. Men seniň çaga- çugalaryň üçin Han mülkünden bir ganar käşir getirip bereýin!

Jonnuk batyr doňza rehimi ineni üçin däl-de, çaga- çugalarynyň ýitije dişleri bilen ter käşir gemirjeklerini göz önüne getirip, doňzuň bir gulagyna paltasy bilen kakypdyr-da, beýleki gulagyna hemle urupdyr:

- Eý, doňuz ogly, doňuz! Seni men bir sapar synaýyn. Ýöne eşitmedim diýme, wadaňda wepaň bolmasa, ganyňy itlere ýal ederin!

Jonnuk batyr aýpaltasy bilen onuň temegini gyýyp goýberipdir.

Doňuz wadasyna wepalylyk bildirýän ýaly, ganly temegini ýere oýkapdyr-da, hoşallyk bilen hokurdapdyr:

- Hokurrr... hokurrr...

Aýynyň kinniwanja gözlerine göreji ilen Jonnuk batyr aýpaltasyny gazap bilen eňtermekçi bolupdyr:

- Heý, kyrk emjeginiň her kime birini tutup berýän ýalançy aýy! Meni gynan, meniň Tulparymy ölüm hetdine ýetiren sensiň. Seniň beri ganyňy gotura derman edeýin!

Ölüm howpuna düşen aýy mähleşik gözlerini mölerdip, naýynjar bir ses bilen mygyrdapdyr:

- Mygyrrr... mygyrrr... Jonnuk batyr, sen maňa rehim et, meniň bir ýalňysymy geç, meni öldürme. Men galan ömrümi senden göreýin. Men seniň çaga-çugalaryňa ýedi küýze bal getirip bereýin!

Aýa rehimi ineni üçin däl-de, çaga-çugalarynyň «bal diýilýän zady biz hem dadyp görsedik» diýip, ömürboýy arzuw edip gelýänleri ýadyna düşen Jonnuk batyr, pikirini üýtgedipdir-de, aýpaltasyny egninden düşürmän, aýa ýañadandan hemle urupdyr:

- Ey, aldawçylarynyň aldawçysy, eýmenç aýy! Men seniň özüň ýaly bolmaýyn, bir saparlykça günäni geçeyin. Ýöne weli, eşitmedim diýme, wadaňda tapylmasaň, minneti aýpaltadan çekerin, gyrmyzy ganyňy gazap bilen dökerin!

Jonnuk batyr aýpalta bilen aýynyň aýaklarynyň iç ýüzüni, garnyny gyzardyp goýberipdir.

Soýlan hamynyň awusyna çydamadyk aýy göyä diýersiň wepalylyk bildirýän ýaly, mylaýym ses bilen mygyrdapdyr:

- Mygyrrr... mygyrrr...

Iň soňuna galan tilkiniň sapajaklaýan gözlerine çişerilen Jonnuk batyr:

- Heý, ogry tilkijik, saňa näme gerek? Seniň beri hamyňy telpek edineýin! - diýip, aýpaltasyny eňtermekçi bolupdyr.

Ölüm howpuna düşen tilkijik guýrujagyny bulaýlap, naýynjar bir ses bilen çyňsapdyr:

- Waňk... waňk... Ey, dost, Jonnuk batyr, sen maňa rehim et. Men galan ömrümi senden göreýin. Men saňa hiç bir zat wada berjek däl, emma derwaýys bir ýerde ullakan kömek etjegime ynandyryň.

Jonnuk batyr tilkiniň mekir gözlerine hyrydar garapdyr:

- Ey, ogruja tilkijik! Seniň mün-de bir sapalagyň baryny men bilýärim. Emma men hem suwa äkidilip, suwsuz getirilýän adamlar hilinden däldirin. Eşitmedim diýme, gerek ýerinde kömegiň degmese, guýrujagyň bilen hoşlaşmaly bolarsyň!

Jonnuk batyr aýpaltanyň uýy bilen onuň temejigini sypdyryp goýberipdir.

Tilkijik guýrujagyny bulaýlapdyr-da, wadasyna wepalylyk bildirýän ýaly, naýynjar ses bilen çyňsapdyr:

- Waňk... waňk...

Zordan aýak üstüne galan, özüni dürsän, soň gök otdan mazalyja garbanan Tulpary iýdip, Jonnuk batyr öýüne gaýdypdyr.

Jonnuk batyryň önünden ylgap çykan çölpe çagalar Tulpara ýitirip tapan ýaly ýapyşypdyrlar. Ulurajyklary onuň üstüne dyrmaşyp çykypdyrlar, kiçijikleri aýaklaryny gujaklapdyrlar, ortanjysy bolsa guýrugyndan aslyşypdyr.

Ýazyň mylaýym, aý-aýdyň gijesinde Jonnuk batyr öz çaga- çugalary bilen çatmanyň gapysynda ýazylan köne keçäniň üstünde ýatan eken. Jonnuk batyr birdenkä içki küýüni daşyna çykarypdyr:

- Balalarym, siz böwürslen iýermisiňiz?

Çagalaryň ulujasy tirseğine daýanyp:

- Kaka, biz näme tapdyk-da, iýmedik? - diýipdir.

Ondan kiçisi dodajyklaryny tamşandyryp:

- Kaka, böwürsleni nireden aljak? - diýipdir.

Jonnuk batyr ynamdar jogap gaýtarypdyr:

- Baýguşdan.

Ortanjysy:

- Baýguşdan böwürslen? - diýip geňirgände, hemmesi birden jykyrdaşyp gülüşipdir.

Şol wagtda bolsa, Jonnuk batyryň gulagyna tanyş bir ses eşidişipdir:

- Ku-ku... ku-ku...

Şol sesiň nämedigini geňirgän çagalar kakalaryndan soramaga ýetişmänkä, baýguş bir sebet böwürsleni süýräp gelipdir.

Jonnuk batyr onuň ýüküni düşüren badyna, baýguş:

- Ku-ku... ku-ku... diýip uçup gidipdir.

Çagajyklaryň ulusy oňa haýran galypdyr:

- Bä, bu nähili boldy? Biz düýş görýän bolaýmalyň?

Böwürsleniň şirelije tagamy agyzlaryny süýjüdenen

soň bolsa, olaryň hemmesi birden kakalaryny gujaklapdyr.

Böwürslenden tamşanan çagajyklar heniz uklamankalar Jonnuk batyr olara ýene bir geň sowal beripdir:

- Balalarym, siziň semizje toklyň terje etini iýesiňiz gelýämi?

Çagalaryň kiçijigi ondan:

- Kaka, toklyny nireden aljak? - diýip sorapdyr.

Jonnuk batyr:

- Möjekden! - diýende, olar keýp edip jykyrdaşypdyrlar.

Çagalaryň ortanjysy:

- Kaka, möjekden hem, hiý, et artarmy? - diýen sowalyny soňlamanka bolsa, ýene bir üýtgeşik ses eşidilipdir:

- Mä-ä-ä... m-ä-ä-ä...

Çagajyklar heşerlenişip galanlarynda, möjek guýrugy elek ýaly bir toklyny idirdedip gelipdir, wadasyňa wepalylygyny bildirmek üçin bolsa uwlapdyr.

- U-u-u... u-u-u...

Şol aýylganç sesi eşidende, çagalaryň iň kiçijigi «Waý, eje- leý!» diýip, çatmalaryna kürsöp urupdyr.

Toklyny mäkämje daňan Jonnuk batyr itiniň adyny tutupdyr-da gygyrypdyr:

- Ýolbars! «Myhmany» ugrat-da bas!

Möjek tokaýa bakan ýüzüni öwrende, guýrugy jonruk köpek onuň arkasyna hopba bolupdyr. Bogazyna ýapyşylan möjegin boguk sesi çala eşidilipdir:

- U-u-u... Jonnuk batyr, men wadamy ýerine ýetirdim ahyry!

Dört aýagy bir ýere ýygrylyp, bogulýan möjege garan Jonnuk batyr oňa dogrusyny aýdypdyr:

- Eý, ganhor möjek, Ýolbars seni öňküje tamşanan toklularyň üçin bogýar!

Çatmalarynyň gapysynda birinji gezek peýda bolan tokla çagalaryň biri suw, biri ot, ýene biri böwürslen hödürläpdir, kiçijigi bolsa onuň gulaklaryny, maňlaýyny sypalapdyr.

Keýpleri kök çagalar uzak wagtlap ýatman, iň soňunda ýaňyja irkiliberjek bolanlarynda, Jonnuk batyr olara ýene bir sowal beripdir:

- Balalarym, siziň käşir iýesiňiz gelýämi?

Gözlerini ýalpa açan çagalaryň hemmesi birden:

- Kaka, käşiri nireden aljak? - diýip sorapdyr.

Jonnuk batyr arkaýyn jogap beripdir:

- Doňuzdan.

Jonnuk batyryň jogabyna çagajyklar içleri gyjyklanýan ýaly gülüşipdirler.

Şol wagtda bolsa olaryň gulaklaryna ýene bir üýtgeşik ses eşidilipdir:

- Hokurrr... hokurrr...

Çagajyklar geň galyjylyk bilen üşerişenlerinde, doňuz bir ganar käşiriň aşagynda ýegşerilip gelipdir. Çagajyklar ondan heder edýän ýaly, biri-birlerine ýapyşanlarynda, doňzuň ýüküni düşüren Jonnuk batyr onuň boýnuna zynjyr salyp:

- Senem şu ýerdejik galaý! - diýipdir-de, direge baglapdyr.

Boýny zynjyrlý doňuz närazylyk bildiripdir:

- Hokurrr... hokurrr... Batyr aga, men wadamy ýerine ýetirdim ahyry! Meniň indiki günäm näme?

Jonnuk batyr oňa dogrusyny aýdypdyr:

- Sen öňküje parçalan gawun-garpyzlaryňdan hasap bermeli ahyry!

Çagalar ýerli-ýerden ter käşir gemrenlerinde, Tulpar bir zat haýys edýän ýaly hokranypdyr:

- Hi-hi, hi-hi...

Jonnuk batyr şonda öz çagalaryna igenipdir:

- Balalarym, siziň üçin şireli böwürslen, semizje tokly, ter käşir söwdasyny eden Tulpar ahyry! Siz näme üçin ony ýatdan çykarýarsyňy z ?

Çagalar yzly-yzyna her haýsy bir käşir oklanlarynda, Tulpar keýpihon güýürdedipdir.

Garynlary dok, keýpleri kök çagalar iň soňunda uklasalar- da, Jonnuk batyryň uzak wagtlap ukusy tutmandyr: ol häli geler, şindi geler tamasy bilen aýa garaşypdyr. Emma daňyň düýbi saz berse-de, aýydan derek bolmandyr...

Jonnuk batyryň çatmasy birnäçe günläp toýa-baýrama aýlanypdyr. Şirelije böwürslen tamşanan, terje käşir gemren, şorja et çekelän çagalar birnäçe günde reňklerini dürsäp başlapdyrlar. Emma aradan hepde geçse-de, aýydan hem, tilkiden hem derek bolmandyr.

Jonnuk batyr iň soňunda öz çagalaryna:

- Siziň bal iýesiňiz gelyämi? - diýipdir.

Çagalaryň ulusy:

- Baly nireden aljak - diýipdir.

- Aýydan.

Çagalaryň ortanjysy:

- Aýyny nireden tapjak? - diýipdir.

- Gowagyndan.

- Aýydan gorkjak dälmi?

Jonnuk batyr döşüni gaýşardyp, arkaýyn jogap gaýtarypdyr:

- Men minneti aýpaltadan çekýän!

Çagalaryň hemmesi birden seslenipdir:

- Käşkä, bal diýilýän zady hem bir dadyp görsedik!

Jonnuk batyr Tulpara taşlandy bir eşek arabasyny goşupdyr-da, niredesiň aýynyň gowagy diýip ýola düşüpdin

Jonnuk batyr az ýöräpdir, kän ýöräpdir, iň soňunda aýynyň gowagyna bapypdyr.

Arabanyň şakyrdisyny eşiden aýy gowagyndan çykypdyr. Onuň her tüýi tar-tar, boýny bir gujak, kellesi taňka ýaly, her aýagy bolsa owlak meşiği ýalymyşyn...

Şol wagtda guýrujagyny galgadyp, bir ýerden tilkijik peýda bolupdyr, ol burnuny ýele tutupdyr-da, çalaja çyňsapdyr:

- Waňk, waňk... Ýeri batyr, sen näme üçin arabadan düşdün? Sen beýle howatyrly ýerlerde näme işleýärsiň?

Jonruk batyr arkaýyn jogap beripdir:

- Ýalançy aýy meni aldady. Men onuň bilen hasaplaşmaga geldim.

Şol wagt aýynyň myşşyllysy eşidilipdir.

Tilkijik ýene çawuş çakýan ýaly çyňsapdyr:

- Waňk, waňk... Batyr aga, hiý, onuň bilen hem güýç deňeşdirip bolarmy? O1 seni bir zarbada para-para eder!

Jonruk batyr döşüni gaýşardypdyr:

- Men minneti aýpaltadan çekýän!

Tilkijik Jonruk batyra burnuny oýkap, çalaja çyňsapdyr:

- Dostum, batyrlyk gowy zat. Emma hile-de öz ýerinde bir batyrlykdyr. Oňa hile gurmak gerek, hile. Ýogsam, ol eýgertmez. Onuň hötdesinden özüm gelerin. Sen diňe meniň soran sowallaryma jogap berseň bolýa.

Onýança müňedeklöp gelyän aýy görnүpdir. Tilkijik Jonruk batyryň telpegini sypyryp alypdyr-da, derrew bir daşyň aňyrsynda bukulypdyr.

Aýy agzyny ak köpük edip, dişlerini jygyrdadyp, penjeleri bilen ýer peşäp gelipdir. O1 Jonruk batyryň edil alkymyna gelip, burnuny münküldedipdir, ysyrغانypdyr, art aýaklarynyň üstünde çommalyp oturypdyr, azgyny hatap ýaly açyp, haýbatly ses bilen mygyrdapdyr:

- Mygyrrr... mygyrrr... Ýeri, Batyr, sen bu ýerlerde näme işläp ýörsün? Habaryňy ber!

Jonruk batyr onuň haýbatyndan heder etmän, murtuny towlapdyr:

- Wadada wepaň bolmany üçin, men-ä seni iýdäp geldim.

Aýy dyrnakly penjeleri bilen çagyl pytradypdyr:

- Mygyrrr... Ýa-da jan gerekmi?

Aýpaltasyny egnine göteren Jonruk batyr beýleki elini bykynyna urupdyr-da, haýbat atypdyr:

- Maňa janam gerek, balam!

Aýylganç mygyrdan aýy penjesini ýalapdyr, çagyl pytradypdyr, Jonruk batyryň üstüne zyňmak üçin iki öň aýagyny dik ýokary galdyrypdyr. Emma Jonruk batyryň ondan tüýi hem eýmenmändir. O1-da aýpaltasyny ýokary galdyrypdyr.

Jonruk batyr bilen aýy çaknyşarly bolanda, daşyň aňyrsyndan kellesini çalaja galdyran tilki Jonruk batyra bakan gygyrypdyr.

- E-he-eý, adam he-eý!.. Sen bu töwerekde aýy görmediňmi?

Daşyň aňyrsyndaky telpege gözi ilen aýy penjelerini lampa ýere goýberipdir-de, aşak ýapyrylypdyr.

Jonruk batyr döşüni gaýşardyp äwmezlige salypdyr:

- Ýero-ow, halypa! Aýyny nädersiň?

Tilkijik oňa jogap beripdir:

- Aýynyň eti dermanmyş. Biz on sany mergen bolup, aýy awlamaga çykdyk.

Aýynyň gözüne бүтін gara daşlar telpek bolup görnүpdir.

O1 gorkusyna guýrugyny ýamzyna gysyp, Jonruk batyra ýalbarypdyr.

- Mygyrrr... Batyr aga, başyňa döneyin, aýy göremok diýäýsene! Men öz wadamy hökman ýerine ýetirerin!

Jonnuk batyr biraz oýlanandan soň jogap beripdir:

- Aý, halypa, men-ä bu töwerekde aýy göremok.

- Seniň ýanyňdaky görüňän aýa meňzeýä-le!

Aýy ýene Jonnuk batyra ýalbarypdyr:

- Mygyrrr... Batyr aga, başyňa döneyin, meniň ýanymdaky agaç diýäýsene! Men saňa hökman bal bererin!

Jonnuk batyr aýa barmagyny çommaldypdyr-da, tilkä jogap beripdir.

- Seniň ol aýy diýýäniň agaçlaýt!

- Men dost, seniň ol sözüňe ynanjak däl. Hany, agaç bolsa ony arabaň üstüne at-da!

- Atmamda nädersiň?

- Nätjegimi bileňokmy?

Tilkijik iki daşy biri-birine uranda, tüpeňiň çekeri çekilýän ýaly şakyrdy eşidilipdir. Jaň howluna düşen aýy Jonnuk batyra ýalbarypdyr:

- Mygyrrr... Batyr aga, arabaň üstüne ataýsana! Sen çalaja eliňi degirseň, arabaň üstüne men özüm çykaryn. Çaltrak bolaýsana, dost!

- Yero-ow, halypa, mergendigiňi bildik-le, ýersiz ýere tüpeňiňi şakyrdadan bolup durmasana! Bolmanda-da men öz çapan agajymy saňa goýup gidesim ýok. Ine ýükledim araba.

Jonnuk batyr aýa çalaja gop berende aýy araba dyrmaşyp çykypdyr.

Tilkijik ýene gykylyk edipdir:

- A ha-aw, agaç diýýäsiň weli, onuň aýagy bar ýaly-la, aýy bolaýmasyn?

Aýy ölügsi bir ses bilen ýalbarypdyr:

- Mygyrrr... Batyr aga, başyňa döneyin, agajyň şahasydyr diýäýsene!

Jonnuk batyr tilkijige igenipdir:

- Päheý-de welin, ýagşam bir mergen ekeniň. Seniň gözüň zat saýgarmasa nätjek. Olar agajyň şahalary ahyry!

Tilkijik ýene münkürlük edipdir:

- Şaha bolsa, hany olary ýüp bilen saraşdyr-da!

Aýy Jonnuk batyra ýalbarypdyr:

- Mygyrrr... Batyr aga, başyňa döneyin, çalaja saraşdyraýsana!

Jonnuk batyr tilkä garap:

- Älhepus, irginsiz adam ekeniň-ow! Saranda näme etjek bolsaň, ynha saradym! - diýip, aýyň aýaklaryny mäkäm bogupdyr.

Tilkijik iki art aýagynyň üstüne galyp, ýene gygyrypdyr:

- A ha-aw! Sen meni aldajak bolýaň. Onuň kellesem bar ýaly-la!

Aýy ýene Jonnuk batyra ýalbarypdyr:

- Mygyrrr... Batyr aga, başyňa döneyin, agajyň düwnüdir diýäýsene!

Jonnuk batyr murtlaryny towlap, tilkijige hemle urupdyr:

- Päheý, mergendirinem diýjekdir! Seniň göz diýip saklap ýöreniň mäs öýdýän. Sen-ä agajyň düwnünem saýgaraňok! Tilkijik bäri ýanyndaky daşyň düýbüne towsupdyr-da, ýene gygyrypdyr:

- Men oňa ynanamok. Düwün bolsa, hany, ony palta bilen çap-da!

Jonnuk batyr gaharly jogap beripdir:

- Çapmanda nädýän bolsaň, et-de dyn-da. Men-ä şony çapjak däl!

- Onda aýynam ataryn, senem!

Aýy iň soňky deminde ýalbarypdyr:

- Mygyrrr... Batyr aga, baýyňa döneýin, çalaja çapan bolaýsana!

Jonnuk batyr aýpaltany aýlap salypdyr. Aýynyň kellesi togalanyp, gany zogdurylyp akypdyr.

Tilkijik uzyn dilini şalkylladyp, aýynyň gyzgyn ganyny ýalapdyr. Jonnuk batyr aýynyň hamyny soýup, araba taşlapdyr. Ondan soň ol tilkijigi yzyna tirkäp, aýynyň gowagyna giripdir. Görse, kyrk golça bal hatara düzülgü duranmyş.

Golçanyň birini iki öň aýagyna gysan tilkijik iki art aýagynyň üstünde ýöräpdir. Jonnuk batyr bilen tilkijik aýynyň gowagy bilen arabanyň arasynda birnäçe gezek gatnapdyr. Kyrk golça bal aýynyň hamynyň töwereginde, arabanyň üstünde zordan ýerleşipdir.

Tilkijik guýrujagyny bulaýlap, Jonnuk batyra habar gatypdyr:

- Batyr aga, nätdim, wadamda tapyldymmy?

Tilkiniň sümek ýaly guýrugy Jonnuk batyryň gözüne gowy görnüpdir.

- Berekella, tilkijik! Ýeri, sen nätdiň, ganly şaradan garnyny gabartdyňmy?

Tilkijik guýrujagyny bulaýlap, Jonnuk batyryň daşynda pyrlanypdyr-da, şelaýynlyk edipdir:

- Gurt arkasyndan guş doýmuş diýen ýaly, Batyr aga, seniň hümmetiňden biziň ýaly ýetimiň hem agzy aşa ýetdi.

Jonnuk batyr bir golçanyň agzyny açypdyr-da:

- Hany, onda baldan hem bir tamşanyp gör! - diýipdir.

Tilkijik golça burnuny sokanda, Jonnuk batyr onuň boýnuna ýüp dakypdyr.

Tilkijik zaryn ses bilen çyňsapdyr:

- Waňk... Batyr aga, men saňa näme ýamanlyk etdim?

- Men saňa näme ýamanlyk edipdim? Sen biziň çatmamyzyň töwereginde ne towuk goýduň, ne-de jüýje. Ikimiz dost, algy- bergini indi öýe baryp hasaplaşarys.

Jonnuk batyr tilkijigi arabanyň yzyna tirkäpdir.

Şol wagtda Tulpar näme üçündür hokranypdyr:

- Hi-hi, hi-hi...

Jonnuk batyr agzy aýyk golçany oňa tutup berende, Tulpar uzyn dili bilen ýalypdyr-da, hojaýynyna sag bol aýdýan ýaly, baş atypdyr.

Araba tigirlenipdir, tilkijik ýorgalapdyr. Jonnuk batyr hiňlenipdir, az ýöräpdir, köp ýöräpdir, öýüne dolanyp gelipdir.

Çülpe çagalar ony şowhunly gopgun bilen garşylapdyrlar.

Jonnuk. batyr goňularynyň her haýsyna bir golça bal, aýynyň hamyndan bolsa her haýsyna bir bölek tasma beripdir.

Şol bally golçalardan menem birini size alyp gelyärdim welin, ýolda birdenkä aýagym taýdy-da, golça elimden gaçdy. Golça kül-usak boldy, bal hem guma garyldy. Şol ýeriň nirededigin-ä anyk bilemok, ýöne üzümiň, waharmanyň bitýän ýerleri şol bal dökülen ýerlermiň öýdýän.